

E-ISSN: 2651-3064



USDAD

Uluslararası Sosyal Bilimler Programları
Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği

ANKARA ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Ankara International Journal of Social Sciences

DECEMBER/ ARALIK 2024
VOLUME(CİLT) 7/ ISSUE(SAYI) 14

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ

AUSBD / AIJSS

ANKARA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
ALTI AYDA BİR ÇIKAR/PERIODICAL PUBLISHED EVERY SIX MONTHS

Cilt/Volume: 7 Sayı/Issue: 14 Kış/Winter 2024
e-ISSN: 2651-3064

AUSBD – Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz ve Kış olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

AIJSS – Ankara International Journal of Social Sciences is a double blind peer-reviewed international journal published twice a year Summer and Winter.

SAHİBİ / OWNER

USDAD

Uluslararası Sosyal Bilimler Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği
International Association of Social Sciences Programs Evaluation and Accreditation

YÖNETİM MERKEZİ / MANAGEMENT CENTER

Meşrutiyet Cad. Bayındır-2 Sok. No: 54/16 Çankaya

6420 Ankara - TÜRKİYE

Tel: + (90)312 211 0281-82

Elmek / Email: ausbdergi@gmail.com

Genel Ağ / Web: <http://usdad.org/#>

KAPAK TASARIM/COVER DESIGN BY

Muhammed KARAKAŞ

© Uluslararası Sosyal Bilimler Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği

©International Association of Social Sciences Programs Evaluation and Accreditation

YAYIN YÖNETMENİ / EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI Doç. Dr. Tekin ÖNAL
Dr. Öğr. Üyesi Necmettin AYAN

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL
Doç. Dr. Tekin ÖNAL Dr. Öğr. Üyesi Necmettin Ayan
Dr. Bahaeddin ERAVCI

ALAN YAYIN YÖNETMENİ / FIELD EDITOR

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI Doç. Dr. Tekin ÖNAL
Dr. Öğr. Üyesi Necmettin AYAN Dr. Bahaeddin ERAVCI

YABANCI DİL YAYIN YÖNETMENİ / FOREIGN LANGUAGE EDITOR

İngilizce / English

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI
Doç. Dr. Tekin ÖNAL
Dr. Öğr. Üyesi Necmettin AYAN
Dr. Bahaeddin ERAVCI

KİTAP İNCELEME YAYIN YÖNETMENİ / BOOK REVIEW EDITOR

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

SAYFA DÜZENİ YAYIN YÖNETMENİ / LAYOUT EDITOR

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / GENERAL MANAGER

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

YAZI İŞLERİ / EDITORIAL ASSISTANCE

Efe Can TANRISEVER

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Sıtkı BİLGİN-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa TURAN-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Hülya TAŞ-Ankara Üniversitesi
- Prof. Dr. Neşe ÖZDEN-Ankara Üniversitesi
- Prof. Dr. Hasan MERT-Ege Üniversitesi
- Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA- Karadeniz Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Fuat KEYMAN-Sabancı Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Derviş KILIÇNKAYA-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Nuri YAVUZ-Artvin Çoruh Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Seyfettin EROL-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet GÜNEŞ-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Necdet HAYTA-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Selma YEL-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Yakup Mahmutov-Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
- Prof. Dr. Ali AKAR-Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet KANKAL-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Kenan OLGUN-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Şamil YÜKSEL-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Ziya ÖNİŞ-Koç Üniversitesi
- Prof. Dr. Yusuf SARINAY-TOBB ETÜ
- Prof. Dr. Zafer TOPRAK-Boğaziçi Üniversitesi
- Prof. Dr. Tayyar ARI-Uludağ Üniversitesi
- Prof. Dr. Fatma ACUN-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet ÖZ-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Yunus KOÇ-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Ömer TURAN-Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Erhan AFYONCU-Milli Savunma Üniversitesi
- Prof. Dr. Fırat PURTAŞ-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Refik TURAN-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Nedim İPEK-Ondokuz Mayıs Üniversitesi
- Prof. Dr. Cezmi ERASLAN-İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Rositsa GRADEVA-Bulgaristan Amerikan Üniversitesi
- Prof. Dr. Orlin SABEV-Bulgar Bilimler Akademisi Sofya
- Prof. Dr. Ömer METİN-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Pr. Dr. Esmâ ÖZ KİRİŞ-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Doç. Dr. Aleksandr Sotniçeno-St. Petersburg Devlet Üniversitesi
- Doç. Dr. Esmâ REYHAN-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Alper ALP-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Aleksander Fotic-Belgrad University
- Doç. Dr. Nasrullah UZMAN-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Tatjana KATİC-Belgrad Tarih Enstitüsü
- Doç. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ-Hacettepe Üniversitesi
- Doç. Dr. Abdullah ÖZDAĞ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Arda BAŞ-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Doç. Dr. Tekin ÖNAL-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Dr. Ökkeş NARİNÇ-Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

Yahaya HALIDU	69-82
Egypt's Regional Power Agenda In North Africa: A Case Study of The Sudan Conflict (Darfur)	
Şengül DOĞAN	83-94
Kutadgu Bilig ve Divân-I Hikmet'te Ölüm Algısı	
Ertuğrul GÖKÇEKUYU	95-104
John Rawls Approach Toward Fair Redistribution of Resources	
Mehmet CANDAN	105-118
Saudi Interventşon After The Arab Uprisings Process in Yemen and Saudi-Iran Tension	
Mevlüt Can ERSERGİN	119-142
Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Milliyetçiliğin Rolü Ve Milli Mücadele Döneminde Milliyetçi Motivasyon	
YAYIN İLKELERİ	143-144

EGYPT'S REGIONAL POWER AGENDA IN NORTH AFRICA: A CASE STUDY OF THE SUDAN CONFLICT (DARFUR)

Yahaya HALIDU*

Abstract

Acquiring the status of a Regional Power has centred on a number of criteria, ranging from material capabilities such as wealth, strong military, good economy, good governance, geographic location to employment of good foreign policy instruments. In all these, scholars have often neglected and craftily overlooked the roles and contributions aspiring regional powers make to security issues within a region. This paper demonstrates the crucial significance of regional security roles as a means for regional powers to reaffirm their status. Through a case study of the ongoing conflict in the western part of Sudan (Darfur), this paper analyses the role Egypt must play if it wants to regain its status as a regional power in North Africa; this position lost since the Arab Spring in 2011. Applying the Regional Security Complex and Securitization Theory, this research paper observes that, Egypt has failed to play an active role in the North African region, due to its inability to ensure security interdependence collectively among member states, especially failing to play an active regional security role in the ongoing conflict in the Darfur region in Sudan. The study observes that, Egypt's inability to initiate any effective regional security role in the Darfur crisis is attributed to its own internal problems it faces as a country both economically and politically, and more importantly the growing fear that member states in the region may refer to Egypt's past record of problems engaging in similar conflict. This work therefore concludes that, until Egypt accepts to take up the challenge of bringing together all the member states within the North African region to solve the Darfur crisis through security interdependence and also, carve a new political character for itself which would allow member states to accept and recognize its authority, Egypt would continue to lag in its quest for regional power status.

Keywords: Regional Power, Darfur Crisis, Regional Security Roles, Power Status, Egypt, Sudan.

MISIR'IN KUZEY AFRIKA'DAKI BÖLGESEL GÜÇ GÜNDEMİ: SUDAN ÇATIŞMASI (DARFUR) ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Özet

Bölgesel güç statüsünün elde edilmesi zenginlik, güçlü askeri güç, iyi ekonomi, iyi yönetim, coğrafi yerleşim gibi maddi yeteneklerden iyi dış politika enstrümanlarına kadar değişen çeşitli kriterler üzerinde toplanmaktadır. Bunların hepsi için akademisyenler bölgesel güç kazanımının bölge içindeki güvenlik üzerindeki rolünü ve katkısını görmezden gelmektedir. Bu çalışmada, Mısır gibi bölgesel güçlerin statülerini yeniden teyit etmeleri için bir araç olarak bölgesel güvenlik rollerinin hayati önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada Sudan'ın batısında (Darfur) devam etmekte olan çatışmaların bir vaka analizi üzerinde Mısır'ın Kuzey Afrika'da bölgesel bir güç olarak – bu pozisyon 2011'deki Arap Baharından bu yana kaybedilmiştir – statüsünü tekrar kazanmak istiyorsa oynaması gereken rol analiz edilmektedir. Bölgesel Güvenlik Kompleksinin ve güvenleştirme teorisinin uygulandığı bu makalede Mısır'ın özellikle Sudan'ın Darfur bölgesinde devam etmekte olan çatışmalarda aktif bir bölgesel güvenlik rolü oynamaması üzere üye devletlerarasında kolektif

* PhD Candidate, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarihi Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, e-mail: greatsymbo@yahoo.com.

ORCID: 0000-0002-5290-6379

Başvuru/Submitted: 06.05.2023

Kabul/Accepted: 09.07.2024

bir karşılıklı bağımlılık sağlama yeteneği olmaması nedeniyle Kuzey Afrika Bölgesinde aktif bir rol oynamadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışma'da Mısır'ın Darfur krizinde etkin bir bölgesel güvenlik rolü başlatamaması, Mısır'ın hem ekonomik hem de siyasi sorunları olan bir ülke olarak karşı karşıya olduğu iç sorunlara ve daha da önemlisi bölge ülkelerinin Mısır'ın geçmişte benzer sorunlara karışmasıyla ilgili kayıtlara referans yapabilecekleri korkusuna bağlanmaktadır. Bu yüzden çalışmada Mısır Kuzey Afrika'nın tüm ülkelerini karşılıklı bağımlılık üzerinden Darfur krizini çözmek üzere bir araya getirme şeklindeki meydan okumayı kabul etmesine ve ayrıca kendisi için bölge ülkelerini kendisinin otoritesini kabul edip bu otoriteyi tanımlarını sağlayacak yeni bir siyasi karakter oluşturmadığı sürece Mısır'ın bölgesel güç statüsü arayışında geride kalacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Güç, Darfur Krizi, Bölgesel Güvenlik Roller, Güç Statü, Mısır, Sudan.

INTRODUCTION

The ongoing intrastate conflict in the western part of Sudan has obviously failed to end through peace agreement due to persisting misunderstandings between both warring factions, the government of Sudan and rebels. Efforts by the international community have also proven futile, generating the conflict into a self-perpetrating humanitarian catastrophe in which hundreds of thousands have died of war – related causes and more than a million have fled from their homes (Høigilt & Rolandsen, 2010). Though existing analysis of the conflict over the years have centred on themes of competition over resources and the Sudanese government's use of local militia, the regional dimensions of the civil war in Darfur with focus on neighbouring countries and their contributions as regional actors through conflict resolution are significant areas to explore. This gap needs to be tackled by regional actors especially Egypt, given Darfur's position as an area which shares borders with other states including Libya, Chad and the Central African Republic and is in recent history an area of importance to regional conflict dynamics (Høigilt & Rolandsen, 2010). Egypt's position as a former major regional power that neighbours Sudan further suggests that it has interests at stake in such a conflict dynamic and is expected to play a role in resolving the Darfur crisis. Hence, any possible (re)olution to end this conflict is dependent on the regional security roles and actions of Egypt in particular as it wants to reaffirm its regional power status in North Africa. This research paper therefore investigates the following questions:

- How does Egypt's regional security role in the Sudan conflict strengthen and reaffirm its regional power status?

- In what significant way(s) can this regional security role by Egypt sustain peace and order in the North African region?

The current study in this research paper explores these questions using the Sudan conflict in the Darfur region between 2003 and 2015 as a case study and provides a review on regional power, relating this to Egypt's quest to reaffirm its weakened regional power status in North Africa. The choice of and rationale for selecting this case study for the stated period (2003-2015) is significant in that, 2003 represented the first onslaught of the conflict while the year 2015 ushered in a period of renewed hope at ending this intractable conflict for the first time in concrete terms as rival factions of the Sudan People's Liberation Movement (SPLM) signed a reunification agreement in Arusha, Tanzania. Again, another crucially vital element that should concern our attention was the occasion in February 2015, when Kiir and Machar signed a document on "*Areas of Agreement*" to work towards the establishment of a transitional government. Though the talks later collapsed and fighting broke out again, but 2015 represented the watershed moment when the UN drafted its final agreement on the resolution of the conflict in South Sudan on August 17th, 2015. As such, this work argues that Egypt's quest to reaffirm its regional power status hinders on how it effectively employs the Regional Security Complex and Securitization Theory in North Africa.

1. Literature Review

The available literature on the concept of regional powers provides diverse definitions and notions that overlap and intersect. Hence, the concept of regional power and its acquisition has been differently explained by various scholars, allowing for conceptualizations like *regional great power*, *major regional power*, *great power*, *major power*, *secondary regional power* and *even middle power* (Shim & Flamm 2012). For example, Samuel Huntington (1999, p.36) elevates the concept of regional power to the category of a major regional power, referring to it as a country which is in certain ways dominant within a region but not able to protect as well as project its interests as globally as the only superpower, the United States.

However, conceptualizing regional powers does not necessarily change the roles expected of such actors in a particular region. What matters though, is with regards to the question of what qualifies a state to be considered a regional power. Lake (2006, p.4) introduces the concept of authority as the basis for acquiring regional power status and distinguishes it from coercion. Thus, in authority exists legitimacy and moral obligation which serve as the drivers that motivate the countries which are followers in the region to succumb to the actions of a regional power. As Lake argues further, this would help provide a social order that benefits subordinates, and thereby binds them into that order... (Lake 2006, p.28).

In contrast to the concept of authority as a means for acquiring regional power status, soft power also serves as a tool for regional powers to gain attention in their region of influence. Nye (2004) explains soft power as the ability to get what you want through attraction rather than coercion or payments. From this perspective, the ability to set agendas as well as the attraction of a state's behaviour to other actors is an important power resource:

'Soft power [...] co-opts peoples rather than coerces them. Soft power rests on the ability to shape the preferences of others. [...] Simply put, in behavioural terms soft power is attractive power' (Nye 2004, p.5).

Soft power is therefore an ideational resource, which consists of political and social values and objectives that give public reputation to states (Flemes, 2010).

Nevertheless, regional power can also be described in terms of the most important country in the corresponding region as well as a major power at the global level (Nolte, 2010). This view is augmented by the assertion that regional powers possess economic power (in a given region) and have influence as well as the capacity for regional and global action (Kappel, 2011). Another argument supporting this view states that regional powers have military resources at their disposal and military power is based on the latent power of a country, which consists of its economic and demographic resources (Flemes, 2010). An aspiring state must therefore indicate its claim to leadership which implies a willingness to assume the role of a stabilizer in regional security affairs and also the role of rule maker in regional economics (Flemes, 2010). In sum, these scholars claim that, for an overall view and as a base for the comparison of regional powers, material resources are crucial and must consist of a set of *geographic, military, economic, human development resources and demographic resources*.

However, the claims above do not focus on the fact that states can strengthen their regional power status through regional security roles in a particular region. Stewart – Ingersoll & Frazier (2012) have argued that regional powers are more than states with a high degree of material capabilities, relative to their neighbours - accumulating material capabilities is a part of the process to the acquisition of regional power status. Importantly, regional powers should be responsible for

ensuring security and maintaining order in their region of influence. In this case, regional powers have to meet various conditions as:

"The internal dynamics of such a state should allow it to play a stabilizing and leading role in its region. ... Such a state "should indicate and demonstrate its willingness...to assume the role of ... stabilizer and, if not peacekeeper, or at least peacemaker. ..." (Nolte 2010, p.10).

Buttressing the security role of regional powers is Flemes' (2010) compilation of four pivotal criteria for acquiring the status of regional power namely, possession of the necessary power resources; employment of foreign policy instruments; the formulation of the claim to leadership; and acceptance of the leadership role by third states. Flemes' (2010) criteria is in line with Shim and Flamm (2012, p.8) who similarly categorized regional power acquisition into different kinds namely:

- i) Delimitation referring to the territorial, economic, cultural, or political context in which the potential regional power is embedded.
- ii) Pretension concerns the question of whether leadership claims are voiced by the actor, and if so, what these claims are.
- iii) Endowment referring to how the actor is equipped in predominantly material terms, for instance, military, economic, and natural resources and demographically or geographically.
- iv) Influence referring to the level of leverage or impact an actor has on important issues of regional/global concern.
- v) Recognition concerns the intersubjective character of interstate relations and asks how others view the actor's role as a regional power, or if it is even acknowledged.

The last two criteria (influence and recognition) are paramount in defining the status of a regional power in terms of regional security roles in a region. Thus, so long as a regional power has influence, it is likely to succeed in maintaining order and stability in its region of influence. Also, influence and recognition provide regional powers with a political character which allows member states in the region to accept and recognize the roles played by such regional powers in the region.

Likewise, this paper supports the view that the acquisition of material, economic and ideational resources are not adequate to describe a regional power status, until such regional power takes on a regional security role through influence, in order to maintain order and stability in a region. Hence, this paper proposes that the role of regional powers in security issues is vital as it serves as a means to further strengthen their status in the region.

For this reason, Egypt's regional security role in the Sudanese conflict, through the assurance of the conduct of security interdependence among member states within North Africa potentially strengthens Egypt's regional power status.

2. Theoretical Framework

This paper employs the Regional Security Complex Theory (RSCT), as a theoretical framework necessary for analysing Egypt's regional security role, in the Sudan conflict. Waever (2004) suggests that the RSCT "*is an analytical scheme for structuring how security concerns tie together in a regional formation*" where geographical neighbourliness is the factor of paramount importance. The RSCT is defined as "a set of units whose major processes of securitization, de-securitization or both are so interlinked that their security problems cannot reasonably be analysed or resolved apart from one another (Buzan, Waever & Wilde 1998, p.201). In this sense, the RSCT advances a "*we feeling*" and sense of belonging among member states regarding security issues in a

region. Thus, every member state within a region must consider the security issues of each other a pressing issue which calls for cooperative intervention effort.

Coupled with the RSCT is the application of the securitization theory in this paper, to explain how regional powers consider security issues in a region. The securitization theory is relevant since Egypt's regional power agenda centers on how it approaches and tackles security issues in the region. The main argument of the securitization theory is that security is a (illocutionary) speech act, that solely by uttering 'security' something is being done (Taureck 2006). Thus, 'it is by labelling something a security issue that it becomes one' (Wæver 2004: 13). The extent to which Egypt labels the ongoing Darfur conflict a security issue, would go a long way towards creating attention in North Africa especially among member states, and helping Egypt achieve its ambition of regaining a regional power status while simultaneously maintaining peace and order in the region.

In securitization theory, a securitizing actor claims a right to take extraordinary measures in ensuring the referent object's survival as long as the referent object's existence is labelled a threat in the region (Taureck 2006). Similarly, Egypt can act as a securitizing actor by labelling the Darfur crisis as a threatening issue in the region and take up extraordinary measures, collectively calling on members in the region to help maintain order and peace in the Darfur crisis. Once this is ensured, the security issue is seen to have moved out of the sphere of normal politics into the realm of emergency politics, where it can be dealt with swiftly and without the normal (democratic) rules and regulations of policy-making (Taureck 2006). It also serves as an opportunity for Egypt to gain attention in North Africa, once it successfully brings order into the region.

Wæver (2002, p.251) further opines that, treating something a security issue is always a matter of choice; political choice and this choice is actualized through securitizing discursive practice of labelling something a security threat. Therefore "security is the move that takes politics beyond the established rules of the game and frames the issue either as a special kind of politics or as above politics" (Buzan, Wæver and de Wilde, 1998: 23). It is therefore incumbent on Egypt to relabel the ongoing Darfur crisis as a security issue and also serve as the securitizing actor in the region, ready to ensure security interdependence among member states with the sole aim of bringing peace and order in Darfur and North Africa at large.

The RSCT and the securitization theory hence, without any shreds of doubts, are used in this research to explore the perception on the Sudan Conflict in North Africa through regional security roles and interdependence among member states within the region. Attention is especially given to Egypt's regional security role with a collaborative effort from member states and how this can lead to cooperation and order in the North African region, while Egypt indirectly reaffirms its status as a regional power.

3. Research Design

This paper focuses on the Sudan conflict in the Darfur region between the periods of 2003 and 2015. The application of the RSCT and the securitization theory in this research proposes two hypotheses. First, if Egypt considers the Sudan conflict as a security issue in the region which needs to be addressed collectively by member states such as Chad, Algeria, Tunisia and Libya in the region, then, Egypt's intervention in this crisis reaffirms its regional power status. Second, the extent to which Egypt has recognition among member states within the region through its regional security role reinforces and reinstates Egypt's regional status and goes a long way to sustainably restore peace and order in the Darfur conflict, which ultimately, leads to promoting cooperation the region.

The case study is divided into four sections. The first section provides a brief history on the origins of the conflict in Sudan. The second part is an assessment of Egypt's influence in North Africa

with a focus on its regional security role in the Sudan conflict. The third section applies the two hypotheses in order to investigate the consequences of Egypt's regional security role in the Darfur crisis and its chances of reaffirming regional power status. The final section concludes the paper.

4. Case Study:

a. Origin of the Darfur Conflict in Sudan

The Western part of Sudan (Darfur) has experienced a long history of armed conflict since it gained independence in 1956. It has been a scene of a bloody conflict which has led to the death of hundreds of thousands of people and the displacement of more than two million people (Sikainga 2009). This conflict originated from an impulsive combination of environmental, political, and economic factors (Sakainga 2009; Jackson 2012).

Though environmental degradation and competition over resources can be understood as primary causes leading to the conflict in Darfur, the ongoing carnage is also a product of a long history of ethnic marginalization and manipulation by Sudan's ruling elites (Sakainga 2009). The Darfur crisis is an outcome of Khartoum elites' attempt to obtain absolute control of national wealth and power over the entire Sudan. This led to structural violence in the form of pervasive discrimination, marginalization and inequality, bringing resentment and resistance which triggered overt violence (Quach 2004). The Sudanese People's Liberation Movement (SPLM), and its military wing; the Sudanese People's Liberation Army (SPLA), led the rebellion in the South, presenting itself as the defender of all marginalized groups in the country and raised the slogan of "New Sudan" (Sakainga 2009).

This conflict which recently worsened in 2003 reached its peak when the Sudan Liberation Movement (SLM) and Justice and Equality Movement (JEM) rebel groups began fighting the government of Sudan, which they blamed for oppressing and segregating Darfur's non-Arab population. The two main rebel groups took it upon themselves to demand, improved infrastructure in the region, proceeds from oil wealth, equal representation of government and an end to the economic disparity between non – Arabs (Black Africans) and Arabs in Sudan (Nwazota 2008).

As a way of responding to these accusations, the government of Sudan was reported to have carried out a campaign of ethnic cleansing against Darfur's non-Arabs, supplying the Janjaweed militia to combat the rebels (Flint & Lefkow 2004). This allowed the militia to target civilians in attacks creating instability generally in Sudan. It also created a prolonged fierce contest between the government of Sudan and the rebels. The inability of either party to achieve a decisive victory, the growing unpopularity of the Sudanese regime coupled with economic hardships called for a peace agreement between the Sudanese government and the rebel groups (Sikainga 2009).

In 2005, a peace negotiation to end this Sudanese conflict took place in Kenya, backed by the Internal Departmental Authority on Development (IGAD), the United Nations and the government of the United States, allowing the two parties sign a peace accord which came to be known as the Comprehensive Peace Agreement (CPA) (Høigilt & Rolandsen, 2010). The CPA was hailed for ending the bloodshed and destruction that were raging in the South for several decades (Sakainga 2009). However, the CPA was also criticized for its focus only on the North-South conflict and hostilities between regular forces, and to some extent the militias associated with political parties, ignoring the grievances of other marginal regions such as Darfur, the East, and other opposition groups (Rolandsen 2010). The failure of this Agreement to deal with all of the regional crises and tensions was one of the principal reasons behind the outbreak of the rebellion in Darfur (Sakainga 2009). Upon mounting pressures from the UN, the African Union, and the external actors, the

Sudanese government and the Darfur rebels agreed to hold a series of peace talks in Nigeria, which led to the signing of the Darfur Peace Agreement (DPA) in 2006 (Netabay 2009). However, the agreement was signed by only one rebel group and was rejected by the rest who argued that the DPA was a bad deal for Darfur (Sakainga 2009). Peace processes and talks have hence failed to succeed since the Darfur crisis in Sudan, escalating the conflict into what the United Nations and United States describe respectively as the "*world's worst humanitarian crisis*" and "*genocide*" (Sakainga 2009).

The current situation in Darfur does not allow for much optimism. The peace process is frustrated by the foot-dragging of the Sudanese government, the fragmentation of the rebels, and the lack of a strong resolve by the international community (Sakainga 2009). The failure of both warring parties to reach an agreement through various peace talks and negotiations by the international community and other neighbouring states like Chad therefore leaves the resolution of the Sudan conflict in the hands of Sudan's own neighbours and regional actors. These actors have the responsibility to intervene in the crisis and collectively treat it as a regional issue which affects every member in the region. It particularly calls for the security role of other regional actors who have not yet intervened intensely in the Darfur crisis, especially a country like Egypt, who aspires to reaffirm its status in this region.

The following section of this paper assesses Egypt's regional security role so far in the Sudan conflict since 2003, focusing on how Egypt's security intervention effort in the conflict reaffirms its lost regional power status in North Africa.

4. A Review of the Case Study

b. North Africa: Egypt

The North African region as described by the United Nations is comprised and uniquely composed of seven countries and territories: Egypt, Algeria, Morocco, Libya, Sudan, Tunisia, and Western Sahara. Among these seven countries, only Libya, along with a distant neighbour, Chad, have clearly made significant attempts despite their failures, through peace talks and agreements to curb the ongoing conflict in the western part of Sudan. For example, Chadian pressure on the Justice and Equality Movement (JEM), Darfur's leading rebel group, and Qatari facilitation of negotiations between the Khartoum government and JEM, led to the signing of a framework agreement between the two parties in Doha on 23 February 2010 (Høigilt & Rolandsen, 2010).

Egypt's regional power status in North Africa is currently weakened by its experience with political uprising and civil dissensions in 2011 (Abdou & Zaazou, 2013). A new Egyptian administration has employed diplomatic steps in foreign policy initiatives promoting signs of increased investment and economic growth with the aim to push forward and reaffirm Egypt's weakened regional power status in North Africa (Høigilt & Rolandsen, 2010). These measures, nonetheless, have proven futile.

Egyptian regional power status is further diminished by this ongoing conflict in the Western Sudan Province of Darfur, as no sustainable efforts have been initiated by Egypt to intervene in order to bring peace and order in the region into the region. Egypt has not exhibited enough regional security action or role since the Darfur crisis. Though indirectly Egypt regards Sudan as its own backyard and is in general highly critical of other countries' engagement in Darfur, Egypt has not remained as an active political player in the Darfur conflict (Høigilt & Rolandsen, 2010). Its reluctance to take a more active position in relation to Darfur contrasts with its security involvement in earlier decades. In the 1970s and 1980s, when Libya succeeded in increasing its regional power status by weakening the authority of Chad and Sudan, and entering into alliance with Ethiopia and South Yemen, Egypt opposed this action by Libya at the time. Egypt was unwilling to see a radical and unpredictable Arab

leader rising to prominence in its environment and hence viewed Libya's policies as catastrophic and a looming danger. As a result, together with Sudan and Chad, Egypt chose to actively assist these governments to thwart the Libyan agenda by Gaddafi at the time. However, two decades on, the peak of the Darfur conflict between 2003-2005 did not present Egypt with any grave security threats, and this could probably be the reason why Egypt's role in the conflict so far has been little.

Egypt's most significant contributions presently have only been humanitarian aid and peacekeeping soldiers to the United Nations African Union Hybrid Operation in Darfur (UNAMID) force (Høigilt & Rolandsen, 2010). However, in May 2010, Egypt suddenly stepped up its involvement by hosting Justice Equality Movement (JEM) leader Khalil Ibrahim, who turned to Cairo in dissatisfaction with the way the Doha talks were handled by Qatar. This leader claimed the Qatari mediators favored the Khartoum side, and therefore sought to involve different actors (Høigilt & Rolandsen, 2010). Aside from receiving Ibrahim, Egypt has so far been cautious, and it remains to be seen whether or not the current Egyptian regime under Abdel Fattaht El-Sise will keep following up on the peace initiatives which were pencilled earlier in the past decades.

The apparent collapse of the Doha peace talks and the return of the JEM rebel group to Egypt, puts Egyptian foreign-policy makers in a contradictory situation. On one hand, the situation is an opportunity for Egypt to further its goals in regaining regional diplomatic prestige; this is even more tempting since Egypt is widely perceived among Sudanese observers to have lost political clout. On the other hand, Egypt's further involvement in the Doha peace talk process is unseen since Qatar has already been complimented by all parties, including external factors and or actors such as the African Union and the UN, in its magnanimous efforts with the peace talks. This challenge probably explains why Egyptian officials have been reticent on this conflict issue (Høigilt & Rolandsen, 2010).

A complex mix of internal and external pressures influencing Egyptian foreign policy makes it difficult to gauge Cairo's room for manoeuvre when it comes to getting the Darfur peace talks back on track. This narrow view of Egypt's security interests might suggest that Egypt should not be concerned with peace processes in Darfur. However, in a holistic and long-term perspective, Egypt has much to gain from taking a more active role. This would, for example, increase Egypt's international standing and assist in stemming destabilizing tendencies that go beyond the borders of the Darfur region (Høigilt & Rolandsen, 2010). For Egypt to undertake such involvement, however, will require the mobilization of considerable sincerity; political, diplomatic and genuine support from neighbours in the North African region.

Hence, the next part of this paper focuses on how Egypt could attain its regional power agenda through regional security roles in the Darfur conflict. It explains this using the Regional Security Complex and Securitization Theory as effective frameworks for Egypt to regain its regional power status.

5. Reaffirming Egypt's Regional Power Status Through its Regional Security Roles in Darfur

There have been many signs of a reinvigorated Egyptian foreign policy. The foreign policy which was earlier pursued by the Morsi regime is reported to have put Egypt's national security interests in great danger and jeopardized regional stability (El – Adawy 2013). Consequently, in the first few months following the collapse of the Morsi administration, the interim government under Sisi was also trying to repair this damage but sadly, Egypt's own internal squabbles does not grant it the luxury of playing significant roles as it had had to grapple with both internal and external security concerns. Egypt seems poised to play a prominent role beyond its own borders, but the hope of

resuming the sort of regional leadership that it formerly exercised is dependent not only on its ability to demonstrate a strong economy, good foreign policy and material capability, but also play an active regional security role in the region, helping to resolve particularly the Darfur crisis collectively with its neighbouring countries.

Reaffirming a lost regional power status involves many efforts beyond the already known criteria of regional power acquisition such as material capability. Assessing Egypt's regional power status from its material capability and geographical position could have undeniably made Egypt's struggle for such status a done deal, especially regarding Egypt's position back in history as a major player whose material and leadership capabilities was a channel for other Arab countries (including Sudan) into the United States and Europe (Høigilt & Rolandsen, 2010). Regardless of the current challenges confronting Egypt since 2011, there still exists more hope for such a country to rise up and reclaim the lost glory which was once its hallmark in the North African region. Optimistic through Egypt's new foreign policy, it rests on such a country to also take it as a challenge to be more active and involving in security issues in the region. The nature of Egypt's commitment to security issues in the region, through security intervention in conflicts goes a long way to helping the country reclaim its regional power status. As a result, Egypt's quest to reaffirm its regional power status hinders on how it effectively employs the Regional Security Complex and Securitization Theory (RSCT) in the North African region.

The RSCT is necessary as a theory of regional cooperation, which can help bring states within a particular region together for carrying out a common security discourse. This means the security of each actor in a region interrelates with the security of other actors and exercising this effectively leads to intense security interdependence within the region (Lake 2009). Though Egypt, Libya, Algeria, Tunisia, Sudan, and Morocco are all located and considered as a part and parcel of North Africa and each of these states have equal ambitions of rising as a regional power, it rests on an initiator like Egypt whose chances are maximum per its new foreign policy measures, to take up this task of uniting all neighbouring states in this region to collectively tackle the persisting security issue in Darfur. This is possible when Egypt begins by ensuring that the Darfur situation is promoted and discussed regionally as a security issue affecting North Africa and not just Sudan's national security threat. Appropriately applying this suggests Egypt will need to articulate Sudan's conflict in political and economic discourses in order to attract necessary attention to this issue, which will in turn, attract recognition among member states towards Egypt's emergent role in diplomatic intervention in North Africa.

Though this conflict has seen the intense intervention of some distant neighbouring states such as Chad and Libya, including the organization of peace talks and agreements among the warring factions, these efforts to some extent, did not completely fulfil the task of ensuring peace in North Africa. Egypt has on the other hand certainly played a less active role but, this country's (Egypt's) new leadership cum foreign policies, presents its readiness to move beyond its borders to intervene in security issues in North Africa. Therefore, Egypt's efforts to reclaim its lost political clout in the region lies in its ability to promote security interdependence among member states in the North African region by tacitly acknowledging that, security issues affecting one member is an issue affecting regional security.

Furthermore, the securitization theory is crucial in this case for Egypt to succeed in its quest for regional power status. Securitization in international relations studies is the process of state actors transforming subjects into *matters of 'security'*: an extreme version of politicization that enables extraordinary means to be used in the name of security (Buzan, Waever, Wilde, 1998). As Buzan, Waever, Wilde, (1998) assert, "issues that become securitized do not necessarily represent issues that are essential to the objective survival of a state, but rather represent issues where someone was

successful in constructing an issue into an existential problem". Egypt must, therefore, gear all efforts towards success in constructing security issues in this Darfur conflict.

Securitization studies aim to understand "*who securitizes (securitizing actor), on what issues (threats), for whom (referent object), why, with what results, and not least, under what conditions.*" (Buzan, Waever, Wilde, 1998 p.32). Therefore, successful securitization consists of three steps. These are: *identification of existential threats, emergency action and effects on inter-unit relations by breaking free of rules* (Buzan et al. 1998: 6). To present an issue as an existential threat is to say that: "*if we do not tackle this problem, everything else will be irrelevant (because we will not be here or will not be free to deal with it in our own way)*" (Buzan et al. 1998: 24).

This first step towards successful securitization is called a securitizing move (Taureck 2006). A securitizing move is in theory, an option open to any unit because, only once an actor has convinced an audience (inter-unit relations) of its legitimate need to go beyond otherwise binding rules and regulations (emergency mode), can we identify a case of securitization (Taureck 2006). In practice, securitization is thus, far from being open to all units and their respective subjective threats. Rather, it is largely based on power and capability and therewith the means to socially and politically construct a threat (Taureck 2006).

Egypt is likely to succeed as long as it makes the first security move to consider the conflict in Darfur as a security issue which affects every member in the North African region and hence, proceeds to label Sudan's conflict as a security issue requiring collective efforts by each and every member state. This would further push for an emergency action and create a collective effect among member states in the region to join all hands in bringing peace and order to the ongoing Darfur crisis. This security role or action which Egypt needs to adopt however, rests on the extent to which it has influence on those member states and how it demonstrates a character of control through recognition in the region.

6. Sudan's Recognition of Egypt's Political Character in North Africa

To ensure security interdependence among member states through an active regional security role in the Darfur crisis, is not the only means whereby Egypt can regain regional power status. Egypt may be unsuccessful as Chad and Libya, if Sudan especially fails to recognize Egypt's security responsibilities and political character it conducts in the region. Hence, aside playing an active regional security role in a region, Egypt needs to also carve a strong political character which would allow for recognition of its roles and acceptance by the member states within the region. This would help boost Egypt's status and facilitate the security responsibilities it plays in the Darfur conflict.

Recognition of roles is built from the character of the aspiring regional power, which allows member states within the region to acknowledge and accept the authority of the regional power. The recognition and acceptance of a regional power to some large extent, also rests on the member states within the region, and their readiness to accept the conduct and actions of regional power's political character as right in a region. Political character here is defined as a feature of a regional power, which makes its actions and conduct legitimate to member states in a region and allows for the acceptance of authority of such aspiring regional power. Some of these legitimate features have been described by Stewart – Ingersoll & Frazier (2012, p. 14) as states that perform a function within their neighbourhoods, identify and frame security problems and emphasize those that present shared threats, lead in the development of mechanisms through which such regional security threats can be managed and play a significant role in employing these mechanisms in order to address such problems. Cooper et. al (1993) assert that the security roles of these aspiring regional powers must be able to carve a

niche for them. 'Niche diplomacy' he defines as the capacity of regional powers to increase their regional influence and acceptance through the employment of their specific capabilities (e.g. peacekeeping). Therefore, regional powers have the responsibility of keeping their backyard neat and orderly sometimes with a measure of support by great powers dependent on states in the region (Flemes 2007).

Egypt, to all intents and purposes, as it stands now, needs to carve a new character for itself in the region as it aspires to become a regional power. Looking back at Egypt's past records of engaging in political uprisings and civil dissensions, makes the candidature of Egypt highly suspicious and extremely questionable with regards to becoming a rising regional power in the North African region. The Arab Spring in Egypt brought about negative implications which tarnished the country's image even on the international scene. Furthermore, Egypt has its own internal problems as a country which needs to be solved owing to five years after the Arab Spring, which left the country on shaky grounds financially, while unemployment became widespread with persisting discontentment among the masses. This has recently been coupled with an ISIS-linked insurgency which grows with terror attacks becoming more blatant and frequent. All these internal problems within Egypt, reduces its confidence to peep into the affairs of other member states within the North Africa region. Egypt has a great task of clearing the negative image it has earlier on won for itself during the Arab Spring in order to rise and take on its regional power status. The fear and uncertainty that member states like Libya, and neighbours such as Chad and especially Sudan itself, would remind Egypt of its past records of intractable conflicts and use that against the country, puts Egypt in a very tight and uncomfortable position to take up a befitting political character which would help regain its regional power status.

All these and rightly so, attest to why Egypt has not played enough regional security roles in North Africa, as it aims to reaffirm its status as a regional power. Unfortunately, Egypt's material capability is not worth enough to reaffirm its lost regional power status in North Africa and hence, calls for Egypt to go beyond those features, considering especially active regional security roles seriously.

Conclusion

Acquiring regional power status has been a major issue of interest in international relations, providing a long-standing debate on criteria to its attainment. Whereas many have argued on different kinds of criteria that regional powers use to acquire their status, pointing mostly to material capabilities like wealth, GDP, strong economy, leadership capabilities, soft power and geographical position of a state, this paper reviews an additional feature for acquiring regional power status stressing on the aspiring state's role in security issues in the region, collectively ensuring security interdependence among member states.

Using the conflict in the western part of Sudan (Darfur) as a case study, this paper has suggested the role Egypt, (which was once a 'darling' to most Arab countries but due to the Arab Spring lost its regional power status) must do in order to regain its status in the North Africa region. This paper has argued that Egypt's ability to rise and take on its regional power status is contingent on two main hypotheses. Primarily, Egypt must be ready to take up a more active regional security role in the North African region, making sure that the security issue of any member in the region becomes a concern for all other member states within the same region. In this case, Egypt must be involved in the ongoing Darfur conflict in order to ensure peace and order within Sudan to be specific, and the larger North African region as a whole, in particular. This security role by Egypt in the Darfur crisis would further bolster its ambition to reclaim the lost status as a regional power.

The successful nature of Egypt's regional security role further lies in how it gains recognition from other member states in the region. Egypt would succeed in its regional power agenda, so long as it gains a political character which allows for acceptance and recognition from the other member states in the region. This political character would then allow Egypt to succeed in bringing peace and order in the Darfur conflict. Hence, Egypt must build a character worthy of emulation by all, which would attract member states within the North African region to accept, acknowledge and recognize its authority.

These hypotheses are supported by the RSCT and Securitization Theory which suggest the need for every member state to consider security interdependence within a region as key, and further regard the security issue affecting a member within the region as an issue that affects every member state in the region. Connecting it to the Sudan conflict through a case study, it has been observed that, Egypt so far has not played any active role since the ongoing Sudan conflict, in spite of sharing close borders with Sudan. Yet still, Egypt has intentions of reaffirming its regional power status which has been lost. Also, Egypt's candidature as regional power in North Africa is without doubt suspicious, and extremely questionable owing to the fact that it had previously engaged in similar conditions of war and conflict and its constant apprehension & fear that member states in the region would use it as a blackmail tool to thwart its regional power ambition. This has stifled Egypt's confidence to play a more active security role in the region. Egypt, therefore, in the face of all these surmountable quagmires, has the challenge of carving a new political look for itself in the North African region as it aspires to regain regional power status. Internally, Egypt as a country is also faced with few challenges especially since the end of the Arab Spring and civil dissensions. Though a new government with a fresh but questionable renewal of mandate under el-Sisi is trying to put things in place particularly regarding Egypt's new foreign policy measures, there is more ahead for Egypt to build this new political character in order to gain recognition and acceptance from member states like Algeria, Morocco, Chad, Libya and Tunisia.

The paper concludes that, Egypt has a long way to go in its regional power agenda, due to the fact that it has been unable to play a more active regional security role of ensuring security interdependence collectively among member states in the region and its inability to put on a new political character in the region which would allow member states accord it the necessary acceptance and recognition it deserves as a regional power. Until Egypt resolves these challenges, its regional power ambition remains a stagnant agenda (mirage) which lacks the necessary policies for reaching such goal.

REFERENCES

Abdou, D. S., & Zaazou, Z. (2013). The Egyptian Revolution and Post Socio-Economic Impact. *Topics in Middle Eastern and African Economies*, 15(1), 92-115.

Buzan, B., Wæver, O., & De Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers.

Cilliers, J., Schünemann, J., & Moyer, J.D. (2015). "Power and Influence in Africa: Algeria, Egypt, Ethiopia, Nigeria, and South Africa." Institute for Security Studies and the Frederick S. Pardee Center for International Futures.

Cooper, A. F., Higgott, R. A., & Nossal, K. R. (1993). *Relocating Middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order* (Vol. 6). UBC Press.

HALIDU, Y, (2024), "Egypt's Regional Power Agenda In North Africa: A Case Study of The Sudan Conflict (Darfur)", *AUSBD*, 7(14), 69-82

El-Adawy, A. (2013). Egypt's Evolving Foreign Policy. The Washington Institute Policy Watch, (2016), 17.

Flemes, D. (2007). Conceptualizing Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case.

Flint, J., & Lefkow, L. (2004). Darfur Destroyed: Ethnic Cleansing by Government and Militia Forces in Western Sudan (Vol. 16). J. Rone (Ed.). Human Rights Watch.

Høigilt, J., Falch, Å. & Rolandsen, Ø. H. (2010). Egypt and the Darfur Norwegian Peace Building Center – NOREF Policy Brief No. 9 July 2010.

Kappel, R. (2011). The Challenge to Europe: Regional Powers and the Shifting of the Global Order. *Intereconomics*, 46(5), 275-286.
<https://www.intereconomics.eu/contents/year/2011/number/5/article/the-challenge-to-europe-regional-powers-and-the-shifting-of-the-global-order.html>

Lake, D. A. (2006). Relational Authority in the Modern World: Towards a Positive Theory of Legitimacy. Available at SSRN 1004424.

Lake, D. A. (2009). Regional Hierarchy: Authority and Local International Order. *Review of International Studies*, 35(S1), 35-58.

Nolte, D. (2010). How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics. *Review of International Studies*, 36(04), 881-901.

Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Public Affairs.

Sikainga, A. (2009). The World's Worst Humanitarian Crisis': Understanding the Darfur Conflict. Origins History. Ohio State University. https://origins.osu.edu/article/worlds-worst-humanitarian-crisis-understanding-darfur-conflict?language_content_entity=en.

Stewart-Ingersoll, R., & Frazier, D. (2012). *Regional Powers and Security Orders: A Theoretical Framework*. Routledge.

Nwazota, K. (2008). The Darfur Crisis. PBS, The Online News Hour, 16.

Netabay, N. (2009). The Darfur Peace Process: Understanding the Obstacles to Success. Beyond Intractability. http://www.beyondintractability.org/case_studies/darfur_peace_process.jsp.
<https://www.beyondintractability.org/casestudy/netabay-darfur>

Johnson, H. F. (2011). *Waging Peace in Sudan: The Inside Story of the Negotiations that Ended Africa's Longest Civil War*. Apollo Books. Brighton: Sussex Academic Press. ISBN: 9781845194536; 9781845194581.

Jackson, P. (2012). *Waging Peace in Sudan: The Inside Story of the Negotiations that Ended Africa's Longest Civil War*. *Civil Wars*, 14(2), 288-289.

Quach, T. T. (2004). *The Crisis in Darfur: An Analysis of its Origins and Storylines*.

Rolandsen, O. (2010). Why is Violence Escalating in Southern Sudan? Norwegian Peacebuilding Center.

Stewart-Ingersoll, R., & Frazier, D. (2012). *Regional Powers and Security Orders: A Theoretical Framework*. Routledge.

Taureck, R. (2006). Securitization Theory and Securitization Studies. *Journal of International Relations and Development*, 9(1), 53-61.

HALIDU, Y, (2024), "Egypt's Regional Power Agenda In North Africa: A Case Study of The Sudan Conflict (Darfur)", *AUSBD*, 7(14), 69-82

Wachman, R. (2007). Water Becomes the New Oil as World Runs Dry. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/business/2007/dec/09/water.climatechange> (9 December 2007).

Wæver, O. (2004). Aberystwyth, Paris, Copenhagen: New "Schools" in Security Theory and their Origins between Core and Periphery (Paper for Presentation at the Annual Meeting of the International Studies Association, Montreal, March 17-20, 2004),

Vukoni Lupa Lasaga, "The Slow, Violent Death of Apartheid in Sudan," 19 September 2006, Norwegian Council for Africa

KUTADGU BİLİĞ VE DİVÂN-I HİKMET’TE ÖLÜM ALGISI

Şengül DOĞAN*

Özet

Türklerin İslamiyet’i kabul ettiği dönemlerde bu zamana tanıklık eden pek çok düşünürlerimiz var olmuştur. Bunlardan birisi 11. yy’da *Kutadgu Bilig* eserini yazan hem İslam öncesi Türk tefekkürü hem de İslam sonrası Türk tefekkürünü eserinde işleyen, tasvir eden düşünürümüz Yusuf Has Hacib (1017-1077)’tir. Diğer önemli düşünürümüz ise 12. yy’da *Divân-ı Hikmet* adlı eseri kaleme alan Türklerin İslamiyet’i benimsemelerinde tasavvuf anlayışının yer edinmesinde büyük rolü olan mutasavvıf Ahmet Yesevi (1093-1167)’dir. Her iki düşünür zamansal olarak yakın bir dönemde yaşamışlardır. Yusuf Has Hacib ve Ahmet Yesevi insanın erdemli bir şekilde hayatını idame ettirmesi gerektiği ve yaşamın anlam kazanmasının ölüm bilinciyle zuhur ettiğini ifade etmişlerdir. Ölüme yapılan vurgu nihayetinde ahiret hayatına olan hazırlığı vurgulamaktadır. Bu çalışmada *Kutadgu Bilig* ve *Divân-ı Hikmet* eserlerinde yer verilen insanın bu dünyada iyi ameller işlemesi gerektiği, nefsin kötü hallerden sakındırılması, bedenin dünyevi isteklere esir olmaması, ruhun yetkinleştirilmesi için insanın ölüm bilinciyle nasıl eylemesi gerektiği hususlarına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Kutadgu Bilig*, *Divân-ı Hikmet*, Ruh, Beden, Ölüm.

PERCEPTION OF DEATH IN *KUTADGU BİLİĞ* AND *DİVÂN-I HİKMET*

Abstract

There were many thinkers who witnessed this time when the Turks accepted Islam. One of them is our thinker Yusuf Has Hacib (1017-1077), who wrote his work *Kutadgu Bilig* in the 11th century, and described both pre-Islamic Turkish thought and post-Islamic Turkish thought in his work. Our other important thinker is Sufi Ahmet Yesevi (1093-1167), who wrote the work *Divân-ı Hikmet* in the 12th century and played a major role in the adoption of Islam by the Turks and the understanding of Sufism. Both thinkers lived in a temporally close period. Yusuf Has Hacib and Ahmet Yesevi stated that a person should live her life virtuously and that the meaning of life comes with the awareness of death. The emphasis on death ultimately emphasizes preparation for the afterlife. In this study, the issues included in the works of *Kutadgu Bilig* and *Divân-ı Hikmet*, that a person should do good deeds in this world, that the soul should be prevented from bad situations, that the body should not be a slave to the temptations of the world, and how a person should act with the awareness of death in order to perfect the soul, will be touched upon.

Keywords: *Kutadgu Bilig*, *Divân-ı Hikmet*, Soul, Body, Death.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, Felsefe Ana Bilim Dalı, e-mail: senguldgn01@gmail.com.

ORCID ID:0009-0005-0072-736X.

Başvuru/Submitted: 22.10.2024

Kabul/Accepted: 6.12.2024

Giriş

İnsanın ilk evi dünyadır ve bu dünya hali bir gün yok olmaya mukadderdir. İnsanın ölümden sonraki yeri ahirettir. Ahiret yeri bâkidir, daimi olan bir meskenidir. İnsanın dünyaya gelmesinin, yaratılmasının elbette maksadı vardır. Bu maksat ahirete rızık toplamak, ahiret yaşamında mutluluğa nail olmak içindir. İnsan yaratılış itibarıyla mükemmellikten uzak olarak yaratılmıştır. Fakat bilgi edinme ve saadete erme konusunda kabiliyetli olarak halk olmuştur. Bu durum nerden geldiğini ve nereye doğru yol alacağını bilmesiyle kendini gösterecektir.¹

Ölümü yokluk olarak tabir etmek, fena olmak şeklinde tanımlamaktan ziyade o, ruhun bedenden ilişkisinin kesilmesi durumudur. Ölüm bir ayrılıştır, ruh ile beden arasına giren bir perdedir. Bir noktada o değişmez. Dünya hayatından ahirete göçtür.² İnsanın yaşamda anlam bulması sadece dünyevi hayattaki yapıp-etmeleriyle gerçekleşmemektedir. Varlığın anlam bulması ölüm algısından, ölüm bilincinde tezahür etmektedir. İnsan bu durum karşısında tavır alarak nasıl eylemesi gerektiği konusunda yoğunlaşmaktadır. Çünkü ölüm başka bir alemin eşik noktasıdır.

Ölüm algısı çalışmamızın önemli iki düşünürü Yusuf Has Hacib ve Ahmet Yesevi için önemli bir husustur. Düşünürlerimiz nezdinde ölüm, yaşamın anahtar kavramıdır. Çünkü Yusuf Has Hacib ve Ahmet Yesevi için ahiret hayatındaki mutluluğa muktedir olmak iyi amel sahibi olmaktan geçmektedir. İnsanın iyi ameller işlemesi ruhunun olgunlaştırılmasıyla mümkündür. Düşünürlerimize göre ruh, erdemlerle bezenmeli ve bu erdemler hayatta daimi bir şekilde kendini göstermelidir. Beden ise insanın geçici dünyaya meyletmesinde, nefesine yenik düşmesinde ayartıcı durumundadır. İnsan da diğer canlılar gibi ölümlüdür. Ruhun bedene yenik düşmemesi, nefsin isteklerine uymaması gerekmektedir. Mutluluğa ulaşma insanın iradi olarak kendine hâkim olmasına bağlıdır. İnsanın mutluluğa ermesi veyahut ermemesi dünyevi yaşamındaki eylemleri çerçevesinde kendini gösterecektir.

1. Ruh- Beden İlişkisi

İslam ahlak filozofları ruh ve nefis kavramlarını aynı manada kullanırken beden kavramını bu iki kavramın karşısına koymuşlardır. Beden, heva ve arzuların bulunduğu dizginlenmesi gereken cisim olarak adlandırılırken ruh ise kalpten çıkarak damarlar aracılığıyla dimağa ulaşan oradan ise tüm bedene yayılan latif buhar manasına gelmektedir. Bu latif buhar ulaştığı her yerde mizaç ve istidadına göre iş görmektedir. Hayat onunla var olmaktadır. Ruhun bedendeki etkisi kandilin bir evin her yerini aydınlatması gibidir.³

Yusuf Has Hacib ve Ahmet Yesevi düalist bir yaklaşımla insanın beden ve ruhtan meydana geldiğini ifade etmektedirler. Her iki düşünür insanın ruhunun yetkinleşmesi, kamil insan mertebesine çıkması gerektiği düşüncesinde olup edepli, erdem sahibi birey olmanın yollarını izah etmişlerdir. İnsan ruhunun yetkinliğe ermesinde engel teşkil eden nefis unsuru da söz konusudur. Nefis kavramı çeşitli anlamlara gelen bir kelimedir. Nefis lafzı kötü sıfatların kendisinde toplandığı varlık olarak adlandırılmakta ve bu kötü sıfatlar akli kuvvetlere zıt olan hayvani kuvvetler olarak adlandırılmaktadır. Mutasavvıflar nefis mefhumunu bu manada kullanmaktadırlar.⁴

İnsanın ve diğer tüm canlı, cansız varlıkların yaratılması konusunda hem Yusuf Has Hacib hem de Ahmet Yesevi aynı görüştedir. *Kutadgu Bilig*'de Allah her şeyin varlık nedenidir. Bir olan, yaratan, yetiştiren, göçüren Allah'tır (b. 1).⁵ Alem Allah'ın “Ol!” emriyle meydana gelmiştir (b. 1).

¹ Gazâlî, *Ölüm ve Ötesi*, İstanbul, Sağlam Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 113.

² Gazâlî, *A.g.e.*, s. 54

³ Gazâlî, *Hakikat Bilgisine Yükseliş*, (çev. Serkan Özburun), İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 17.

⁴ Gazâlî, *a.g.e.*, s. 15

⁵ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*. (çev. R. R. Arat). TTK Yayınları, Ankara, 2003. Bu çalışmada *Kutadgu Bilig*'den yapılan atıflar beyit “b.” şeklinde verilecektir.

Yaratılış olayı mutlak varlığın tecellisidir ve mutlak varlıktan başka varlık söz konusu olamayacağı için Allah’ın yaratılış ile tecellisi ona ait olan iç realitenin bir dış realite durumuna dönüşmesidir. Hadis-i kudsî’de Allah gizli bir hazine idi ve bilinmek için kainatı var etti⁶ yer almaktadır. İnsan, sufilere göre alemin özünü teşkil etmektedir. İnsan alemin özetidir. Allah mazharların en üstünüdür, en olgunudur. Kainatın gayesi, yaratılışın nedeni insandır. Varlıkların her biri Allah’ın bir adının bir sıfatının tecellisidir. Kainat bir cisimse insan onun canı konumundadır.⁷

Ahmet Yesevi; *Yaratan Bir ve Var’ımın yolunu arayıp.*⁸ *Lütuf ve keremi Hakk yarattı sizler için*⁹ *Aslım toprak, neslim toprak, her şeyden âciz.*¹⁰ *Bir ve Var’ım, cemâlini görür müyüm?*¹¹ düşüncesinde olup ona göre hikmet, Allah’ı Bir ve Var olanı bilmektir. Yesevi insanın bu gerçekten uzaklaştığında özünden kopacağını vurgulamaktadır. O, bu gerçeğin hatırlatıcısı ve bilgi pınarı olarak Kur’an’ı göstermektedir. Allah’ı bulmanın kulun kendinde gizli olduğunu ifade etmektedir.¹²

Yusuf Has Hacib, Tanrı’nın hikmet sahibi, hakka’l-yakîn (b. 11) kudretli, hikmetli, yaratıcı olması gibi meziyetleri üzerinde durmaktadır. *Kutadgu Bilig*’de yer alan Allah’ın Bir olarak ifade edilmesi insanı yaratması ve Bir olanın iki olanı yaratması (b. 3719-15) ifadesi yer almaktadır. Beyitte geçen iki olan açıklanmamaktadır. Bu ifadeyi şerh edersek Allah’ın insanı ruh ve bedenden yarattığı fikrine bizleri götürebilmektedir. *Kutadgu Bilig*’de ruh/beden (b. 6239-1524) ile can/ten (b. 43-1861) şeklinde ifadeler yer almaktadır. Beden temiz ruhun evi olarak görülmektedir (b. 1524). Beden geçici niteliğe sahiptir. Can çıkıp giderken insan bedeninin yok olup çürüyeceği (b. 5842) bu nedenle insanın ruhunun daimiliğinin olmasından dolayı onu yetkinleştirmenin kemal mertebeye çıkarmanın yolları aranmalıdır.

Ahmet Yesevi için yaratıcı Allah’tır ve insanoğlunun topraktan yaratılması ruh ve beden olarak insanın varoluşu söz konusudur. *Divân-ı Hikmet*’te şöyle geçmektedir; *Aslım toprak, neslim toprak, her şeyden âciz.*¹³ *İlim ikidir beden ve cana rehberdir,*¹⁴ *Sen yarattın cisim ve canı.*¹⁵ *Ruh kuşunun titrer olsa kol ve kanadı. Havalanarak arştan arşa konar dostlar*¹⁶ ifadelerinden de insanın ruh ve bedenden yaratılmış olduğu hususuna bizleri götürmektedir.

Yusuf Has Hacib insanın akıl sahibi bir varlık olduğunu ifade eder (b. 289). İnsan akli yönetiminden sapmamalıdır der. Onu rasyonalist düşünmeye iten durum ruh beden ilişkisinde beden daha baskın halde olması insanı eşrefi mahlukat mertebesinde aşağıya çeker ve bu durum insanı kamil olgunluktan mahrum bırakmaktadır. Beden, insanın bineği durumundadır. Bu durum *Kutadgu Bilig*’de şöyle tasvir edilir. Nasıl ki huysuz at semirirse sahibini yere vurup ona zarar verdiği gibi beden de arzuların hâkimiyetine girerse doyumsuz, sonu gelmeyen dünya hazlarına, şehvetlerine yenik düşmektedir. Bu nedenle insan arzularının, dünyevi şehvetlerin kölesi olmamalı aklını devreye sokmalıdır. Akıllı kimse bu dünyada ahiretini kazanmak için çabalar, azığını iyi hazırlar. Bu dünya insan için konaktır. Mezar ise ikinci bir konaktır. İnsanın bundan sonraki ilk konağı ahirettir. O dünyada insanı iki yol beklemektedir. İnsanın yolu sağa doğru ise iyilikler yoluna doğru ilerler eğer sola doğru ise kötülükler yoluna doğru gitmektedir. Ahirete ruhunu göçüren kimse dünyadaki yaşamına nazaran bu yollardan birisine muktedir olacaktır. Dünya yaşamı bir tarla misalidir. İnsan dünyevi yaşantısında yaptığı hayırlar neticesinde iyilik biçecek, yaptığı kötülükler nezdinde de kötülük biçecektir (b. 3599-3600-1417-1390-1391-1392-1393). İnsan bedeninin hakimiyetinde kalıp dünyadan geçmediği sürece Allah’a ulaşamaz. Dünya ahiretin azığı, tarlası bir konaklama yeridir. Beden insanı

⁶ Erol Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1993, s. 74

⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 61.

⁸ Ahmet Yesevi, *Divân-ı Hikmet*, (çev. Hayati Bice), Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2016, s. 178.

⁹ Yesevi, *a.g.e.*, s. 276.

¹⁰ *A.g.e.*, s. 69

¹¹ *A.g.e.*, s. 63.

¹² Dosay Kenjetay, *Hoca Ahmet Yesevi’nin Düşünce Sistemi*, Hoca Ahmet Yesevi Ocağı Yayınları, 2003, Ankara, s. 219.

¹³ Yesevi, *a.g.e.*, s. 69.

¹⁴ *A.g.e.*, s. 185.

¹⁵ *A.g.e.*, s. 113.

¹⁶ *A.g.e.*, s. 188.

ahirete ulaştırır binitidir.¹⁷ Ahmet Yesevi, Allah’ın insanı eşrefi mahlukat olarak yarattığını ve insanı hayvan kılmayıp adem kıldığını ifade eder.¹⁸ O dünyanın geçici bir yer olduğunu şöyle ifade eder; Kötü dünyaya gönül bağlayıp ergin olduğunu, eğlenceye meylederek cahil olduğunu ve dünyanın geçici bir yer olduğunu sonradan anladığını ifade eder.¹⁹ *Azıksız gideceğimi bilemezdim. Yollar uzak yol azığı alamadım. Candan geçip Hakk emrini yapamadım.*²⁰ *Nefsim için yürür idim*²¹ ifadeleriyle dünyaya bel bağlamamak gerektiğini çünkü geçici dünyada kalıcı olan tek şey erdemli bir hayat sürmek, nefse yenik düşmeyerek ahiret saadetine varabilmektir.

Balasağunlu Yusuf’un en büyük kaygısı bilgi ve anlayışın birlikteliği ve bu birlikteliğin fiiliyata evrilmesi gerektiği hususu olmuştur. Düşünürü göre insan, bilme ve inanmak durumuyla kalmamalı, eyleme geçmelidir. Bilgi ve eylemin bir aradalığına önem vermelidir. Bilgi tek başına yeterli değildir.²² *Ona göre iş bilirse, bilgili ve akıllı insan bilir; iş yaparsa, bilgili ve akıllı insan yapar* (b. 3166). Yusuf Has Hacib’e göre Allah’ın insana vermiş olduğu anlama, anlayış yetisi bilgi ve eylemin köprüsü mahiyetindedir görüşünde olup o, ameli erdemlere fiiliyata dönük ahlaka ağırlık vermektedir. Çünkü sa’âdetül kusvâ’ya nail olmak hem nazari hem de ameli ahlakla varılabilen bir durumdur.

Ahmet Yesevi, *Divân-ı Hikmet*’te; bilge ilimle yani bildikleriyle amel eyler. İnanır, iman eder ve amele döker. İlim iki inci olan cana ve bedene rehber durumundadır. Yesevi için bilgi ve amel birlikteliği önemli bir durumdur.²³ Ahmet Yesevi sadece mü’min, abid, zahid değildir. Şeriate bağlı bir kul olmakla beraber ilahi aşka şeriat kadar önem veren bir düşünürdür. Ona göre ilahi aşk varlığın nedenidir, anlamıdır. İnsanın amacı Allah’a olan kul olabilme bilincine ermekle ve ona göre fiiliyata geçmekle mümkündür.²⁴ Aşk, sevginin son merhaleye ulaşmasıdır. Gerçek aşk, Allah’a duyulan sonsuz sevgi ve hasreti ihtiva etmektedir. Gerçek aşk, güzele değil, güzelliğe, tek bir ferde değil topluma duyulan sevgidir. Güzelliği her şeyde yaratanın gücünü, hikmetini, sanatını, eserinde görmek ferdiyetten içtimai alana yayılmak kişinin kendi için değil toplum için yaşamak ve gayret göstermektir. Böylesi aşk insanın toplumdan aldığı kötülükleri ortadan kaldıracığı gibi toplumun kötülüklerini de hoşgörüsüyle karşılamaya en güzel ve en uygun önlemlerle onları iyiliğe döndürmeye yönelik insana güç vermektedir.²⁵

Kutadgu Bilig’de ukbâyı gönlü temsil eden Oğurmuş, akli temsil eden Ögdülmiş’e olan nasihatlerinde şunları ifade etmektedir;

Ukbâda iyi bir yer bulabilmek için insan bu dünyanın dilek ve arzularından vazgeçmelidir (b. 4802). Ey Ögdülmiş’im ben sana kendi bildiklerimi söyleyeceğim sen bunları hakikat bil (b. 4803). İnsan şu dört şeyden tamamen vazgeçmedikçe diğer dört işi iyice yapamaz (b. 4804). Bu dünya işini tamamen bırakmadıkça, insan ukbâ işini yapamaz (b. 4805). Ey kardeş insanlardan uzaklaşmadıkça, Tanrıya ibadet ile meşgul olunamaz (b. 4806). Kendi nefis ve hevesinin başını ezmedikçe vücut doğruluk yoluna giremez (b. 4807). Gerçek Tanrı sevgisinin girebilmesi için insan gönlünden bütün dünya arzularını çıkarıp atmalıdır (b. 4808).

Oğurmuş’a göre insan gönlünü Allah’a tam teslim etmeli, nefsin isteklerinden ruhunu arındırmalı ve insanlardan kendini tecrit ederek sadece Allah’a yönelerek O’na ibadet ederek hayatını idame ettirmesi düşüncesindedir. Çünkü bu şekilde yaşayarak insan Allah sevgisine ulaşacaktır. Hikmet yoluna gönülle gireceğini söyler. Kulun, Allah’ın tevfikine mazhar olması için kendi

¹⁷ Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Din*, s. 14.

¹⁸ Yesevi, *a.g.e.*, s. 457.

¹⁹ *A.g.e.*, s. 107.

²⁰ *A.g.e.*, s. 132.

²¹ *A.g.e.*, s. 60.

²² Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, *XI’inci Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri*, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, İstanbul, 1938, s. 12-13.

²³ Dosay Kenjetay, *Hoca Ahmet Yesevi’nin Ahlâk Felsefesi*, Hoca Ahmet Yesevi Ocağı Yayınları, Ankara, 2003, s. 104-105

²⁴ Kemal Eraslan, *Divan-ı Hikmet Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 22.

²⁵ Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, s. 79.

kulluğunu tam olarak yerine getirmesi gerekmektedir. Eğer kul Allah’ın tevfikine nail olursa ona bütün iyiliklerin yolu açılmış olur (b. 5045-4857-4858).

Ahmet Yesevi’yi de rahatsız eden esaret nefis esaretidir. Yesevi nefsin devamlı kötülüğe meyilli, bitmeyen arzu, istek ve amellere sahip olduğunu ve kulun daimi bir şekilde nefsi murakabe ile mücadele altına alması gerektiği görüşündedir. Kulun isteği, emelleri, amelleri ve hırsları nefis denilen varlığın oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu durum da nefis iyiliklerin, güzelliklerin kazanılmasında engel teşkil etmektedir.²⁶ *Divân-ı Hikmet*’te; *Nefsim beni yoldan çıkarıp hakir eyledi, çırpındırıp halka ağlamaklı eyledi, zikir söyletmeyip şeytan ile dost eyledi.*²⁷ *Dünya haram, ondan gönül soğutmadın, nefsten geçip Allah’a doğru yönelmedin.*²⁸ *Zalim nefsim hiç bırakmadan ateşe attı. Vücudum kendi kendine tutuşup yandı*²⁹ şeklinde nefse yönelik düşünceler söz konusudur.

Dünyevi yaşam, ahiret yaşamının hazırlığı durumundadır. İnsan dünyada işlemiş olduğu iyilikler çerçevesinde mükâfatını alacakken yaptığı kötülükler nezdinde cezasını alacaktır. İlahi adaletin yeryüzünde tecelli ettiği gibi ahiret yaşamında da kendini gösterecektir. Bu durum *Kutadgu Bilig*’de yer alan helal için hesap, haram için ceza vardır sözünden (b. 3547) anlaşılacağı üzere dünyevi yaşam ahiret hayatında mutluluğa ulaşmada basamak görevindedir. Allah’ın kıyamet günü iyilere ödül kötülere ceza vermesi düşüncesi *Divân-ı Hikmet*’te şöyle ifade edilmektedir; *Ümmet olsun, kulak verin, vefalılar, iyilerin ecrini verir, kötüye ceza; kıyamet günü cezalarını çeker dostlar*³⁰ düşüncesinden de yola çıkarak insanın dünyevi yaşamdaki amelleri neticesinde ödül ve cezaya muktedir olacağı belirtilmiştir.

2. İradi Ölüm ve Tabii Ölüm

Cisimlerde canlılık olduğundan dolayı onlar ölümlüdür ve yok olmaları söz konusudur. Cismin canlılığı ruhun canlılığının bir eseridir. Bu durum yeryüzüne yansıyan güneş ışığının güneşten kaynaklanması durumu gibidir. Güneş battığında ışığı da kendisini takip etmesinden dolayı yeryüzü karanlık olmaktadır. Bu hal ruh da bedenden ayrıldığında ve geldiği aleme geri gittiğinde ruhtan bedene yayılmış olan hayat kendisini takip eder ve beden cansız olarak kalmaktadır.³¹

Filozoflar iki ölüm biçiminden söz etmektedirler. Bunlar “İradi Ölüm” ve “Tabii Ölüm”dür. İradi ölüm, insan nefsinin arzu ve isteklere meyilememesi, eğilim göstermemesi, zararlı hallerden ve davranışlardan uzak durması gibi durumları kapsamaktadır.³² İnsanın iradi olarak ölümü bedensel olarak yaşaması devam ediyorken dünya hayatında heva ve arzuların uzak durup nefsinin terbiye etmesi haline tekabül etmektedir. Diğer yandan tabii ölüm ise insanın zamansal yaşamının sona ermesi, insanın nihai yaşam sınırının tamamlanmasıdır. İnsan nihayetinde düşünen ve ölümlü bir canlıdır.³³

İrade, insanın aklı ile bir işin neticesini idrak edip iyiliğin ne tarafta olduğunu bildiği vakit o yöne doğru eğilim gösterir, sebeplerini bulmaya çalışır ve onu irade eder. Bu durum şehvi ve hayvani arzuların farklıdır. Akıl insanı zararlı olan şeylerden uzak tutar, kötü şeylere karşı eğilimlere adım atmaya engel olur.³⁴ İradi ölüme kainat karşısında ölüm demek yerinde bir ifade olsa gerek. Kainat karşısında ölüm, iradi olarak yola girmenin Hakk’a yönelmenin ilk merhalesidir.³⁵

²⁶ Kenjetay, *Hoca Ahmet Yesevi’nin Ahlâk Felsefesi*, s. 58-59.

²⁷ Yesevi, *a.g.e.*, s. 47.

²⁸ *A.g.e.*, s. 73.

²⁹ *A.g.e.*, s. 83

³⁰ *A.g.e.*, s. 190.

³¹ İbn Arabî, *Fütühât-ı Mekkiyye*, (çev. Ekrem Demirli), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 146-147.

³² İbn Miskeveyh, *Ölüm Korkusu, Mahiyeti ve Nefsin Ölümden Sonraki Durumu*, (çev. İbrahim Aslan), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, s. 329.

³³ İbn Miskeveyh, *a.g.m.*, s. 329.

³⁴ Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Din*, s. 19.

³⁵ Mehmet Demirci, “Mutasavvıflara Göre Ölüm”, *İslami Araştırmalar*, 1987, s. 94.

Ölüm Allah’ın didarına kavuşma istencidir. Bu durum *Dîvân-ı Hikmet*’te; *Hak Resulü “ölmeden önce ölü” dedi. Didâr için ölmeden önce ölmeyeyim mi? “Mûtû kable ente mûtû” olun dedi. Didâr için ölmeden önce ölmeyeyim mi?*³⁶ şeklinde ifade edilmektedir. Allah’ın didarına nail olmak ona karşı kulluk görevini yerine getirmekle, kişinin nefsini terbiye etmesiyle, dünya malına tamah etmeme noktasında iradeli şekilde eylemesiyle kendini göstermektedir. Çünkü seven ki sevdiğine kavuşmanın vadesini unutmaz ve daima o zamanı bekler. Daima Allah’ın didarına kavuşma isteğinde olur.³⁷ İradî ölüm hakikate varmanın ilk basamağı durumundadır. Kişi insan-ı kamil mertebesine ancak bu sayede varabilmekte ve sevgilinin didarını görebilmektedir.

Kutadgu Bilig’de gaflete düşen, heva ve heveslerinin peşinde giden insana, nasıl ki bedeninin iyileşmesi için ilaç verilmesi gerekiyorsa ruhunun iyileşmesi için ruhun sağaltımında da ilaç verilmelidir düşüncesi yer alır. Ruh, bilgiyle sağaltılarak tedavi edilen unsurdur (b. 1969-1970). İnsan nefsinin boyunduruğu altına girmemeli ruhunu olgunlaştırmaya insanı kamil mertebesine varmayı hayatının hedefi haline getirmelidir. İnsan hayatının nihai amacı olan mutluluğu elde etmek ise erdemleri edinmeyle, Allah’a karşı kulluk vazifesini yerine getirerek en önemlisi de Allah’ın ahlakıyla ahlaklanan fert olmaktan geçmektedir.

İnsanın ölümüyle, ruhun bedenden ayrılmasıyla ceza ve mükâfat ve buna benzer durumlar kıyamet gününe bırakılmıştır.³⁸ İnsan korku, umut ve alışkanlıklar varlığıdır. İnsanın dünyevi yaşamında tüm eylemlerinin temelini bu belirleyici ilkeler oluşturmaktadır. Bunların tesirinde olan bir yaşamda elbette insanın benliğini bulması ve kendini inşa etmesi zor bir hal almaktadır. İslam ahlakı bu açıdan insanı; korku, endişe ve alışkanlıklardan özgürleştiren ilkeleri kapsayan yapıdadır.³⁹

Ümit ile gelmişim dergâhına Allah’ım.

Günahkârım, isyankâr elimi tut seherde.

Kul Hoca Ahmed Hakk’tan kork, kim korkmaz imanı yok,

*Önünder o cehennem, hazır ol seherde.*⁴⁰

*Havf ve recâ içre dur, gönül koyma.*⁴¹

İnsanın Allah’a yaklaşması korku ve umudu dengede tutarak ilerlemesiyle kendini göstermektedir. Çünkü insan Allah’ın inayetinden umudunu kesmemeli bunun için kötü eylemlerden kendisini uzak tutmalıdır.

Buna rağmen ben Rabbimden ümidimi kesmedim

Günahları affeden o bir Rabbimdir (b. 5122).

Sen recâ ile havfî kendine kanat edin

Bu ikisi arasındaki yollardan şaşma (b. 3671).

Recâ ile havf bu ikisi kanat gibidir

Bu ikisiyle uçan, göğe yol bulur (3673).

Yusuf Has Hacib insanın göğe yol bulmasının Allah’tan umut kesmeyerek olacağını ifade etmektedir. Onun ifade etmeye çalıştığı düşünce insan ahlaki bağlamda ifrat ve tefritin ortasında bir hayat seçmelidir düşüncesidir. Çünkü insan orta yolu bulursa erdemli bir hayata nail olacak ve bu şekilde yaşamakla geçici olan dünyevi yaşamdan sonraki gerçek alem olan ahiret hayatında sa’âdetül kusvâ’ya erişecektir.

Tasavvufta “kim kendini bilir ise Rabbini bilir” hadisi yer almaktadır. Allah’ı bilmek, tanımak Allah’ın hakikatine varmak kendinin kul yani yaratılmış “ben” olduğunu kabullenmektir. Eğer kul kul

³⁶ Yesevi, *a.g.e.*, s. 357.

³⁷ Gazâlî, *Ölüm ve Ötesi*, s. 10.

³⁸ İbn Sînâ, *Risaleler*, (çev. Alparslan Açıkgenç; M. Hayri Kırbasoğlu), Avrasya Yayınları, Ankara, 2004, s. 42.

³⁹ Müfit Selim Saruhan, “Ahmet Yesevi’de Ruhsal Tıp: Yöntem ve İlkeler” *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Sempozyumu*, Cilt: 2, Şen-Yıldız Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 975.

⁴⁰ Yesevi, *a.g.e.*, s. 101-102.

⁴¹ Yesevi, *a.g.e.*, s. 372.

olduğunu, yaratıcısını ise Yaratıcı olarak bilirse iradesinin sahibi kimse olmaktadır.⁴² İnsan heva ve heveslerinin esiri olursa bu dünyaya meylederse sonunda pişman olacaktır. İnsanın iyi ameller işleyip ahiret mutluluğuna kapı açması kendini bilmesinden geçmektedir. Kişi kendini bilirse doğru yoldan gider ve hikmete nail olur.

Ahmet Yesevi nefis terbiyesinde bir noktada yaşadığı pişmanlıkları da ifade etmektedir. O, kirliliğe talip olduğunu, nefis elinde harap olup, fık ve füculla dolup taşıdığını, gece gündüz dünyayı kovaladığını, Allah’ın emirlerine göz yumup yerine getirmediğini,⁴³ dünyayı sevip din derdini attığını⁴⁴ düşünmektedir. Ahmet Yesevi yaşadığı dönemde insanların dünyaya meylettiklerini ona tamah ederek ahireti unuttuklarını da dile getirmektedir.

Kutadgu Bilig’de Odgurmış karakterinin kendisini insanlardan tecrit ederek bir yaşam sürmesi söz konusudur. Yusuf Has Hacib insanın kendini bu dünyadan tecrit ederek yaşaması gerekliliği düşüncesinde değildir. Bu durumun aksine o insanın toplumsal bir yaşamda erdemli bir hayatla ahiret saadetine varacağını dile getirmektedir. *Kutadgu Bilig*’de ukbâ’yı temsil eden Odgurmış için ise insanlardan kendisini soyutlayarak dağa çıkıp, kendini ibadete vermesi gerektiğini, günah hastalığından arınmanın yolunun bu olduğunu düşünmektedir. Çünkü dünya işleri insanın asıl amacı olan ahiret hayatına engeldir. O, bu bilinç haliyle Allah’a ibadet edilmesi kanaatindedir (b. 3954-3148-3149-3340-3753-3356). Bu durum *Divân-ı Hikmet*’te de: *Elli bir yaşında çöllerde gezip otlar yedim, dağlara çıkıp, dünyaya kanmamak için gözlerimi oydu.*⁴⁵ *Nefsimi teptikten sonra cananımı arayıp buldum, ölmeden önce can vermenin derdini çektim.*⁴⁶ şeklinde geçmektedir.

Ahmet Yesevi nefsin esiri olmamak için kendisine çilehane adı verilen yer altında bir alan oluşturup zamanının çoğunu orada ibadet ederek geçirmiştir. Bu durum *Divân-ı Hikmet*’te Ahmet Yesevi’nin 63 yaşına geldiğinde yer altına girdiği anlatılır. O, *toprak olup ölmezden önce öldüm ben işte*⁴⁷ der ve insanın evini barkını terk eyleyip pay alması gerektiği, dünya işlerini geride bırakmanın gerekliliği düşüncesindedir.⁴⁸ Ahmet Yesevi’nin birkaç basamak merdiven ile inilen ve yeraltında kazılan bir alanda kalan ömrünü geçirdiği ifade edilmektedir. Buradaki dikkat çeken husus Hz. Peygamber’in 63 yaşında vefat etmiş olmasıdır. Ahmet Yesevi Peygambere bağlılık içerisinde bir kimsedir bu nedenle; *“Hak Teâlâ fazlı ile ferman eyledi, işitip okuyup yere girdi Kul Hoca Ahmed. Altmış üç yaşta sünnetlerini sıkı tutup, işitip okuyup yere girdi Kul Hoca Ahmed”*⁴⁹ der. Sünnete uymak tabiri bu durumu simgelememektedir. Fakat dinde Peygamberin son derece önemi vardır. Özellikle tasavvufta Peygamber her yönüyle örnek alınan kimsedir.⁵⁰

Yusuf Has Hacib insanın diğer fertlere faydalı olmasının ve bunun için de Allah’a olan sorumlulukların yerine getirmesi gerektiği fikrindedir. O, toplumun birlik ve dirliğini sağlayan göğün direği olarak adlandırılan törenin varlığına (b. 3463) önem vermektedir. Çünkü Türklerin toplumsal yapısının daimiliği töreye bağlıydı. Töre, Allah’ın insanlar ve kulları üzerinde fayda sağlaması amacıyla koyduğu kaideler toplamıydı. Bu çerçevede töre karşılığında kullanılan tabir yol kavramıdır. Töre bir yoldur ve bu yol hayat yolu, birlik, düzen ve dirliğin yolu olarak kendini göstermektedir.⁵¹ İslamiyet’in kabulüyle beraber ilerleyen zamanlarda töre din olarak kendini göstermiştir.

Ahmet Yesevi’ye göre dinin kaidelerini (şeriat) Kur’an ve sünneti bilmeden bunları iyice içselleştirmeden tarikata girilemez. Bu bağlamda tarikat bir nevi dinin temellerinin öğrenileceği bir yer olarak değil aksine bu kaidelerin öğrenilip hazmedildikten sonra tarikatın anlayışına göre inceliklerinin

⁴² Kenjetay, *Hoca Ahmet Yesevi’nin Ahlâk Felsefesi*, s. 58.

⁴³ Yesevi, *Divân-ı Hikmet*, s. 100.

⁴⁴ *A.g.e.*, s. 107.

⁴⁵ *A.g.e.*, s. 61.

⁴⁶ *A.g.e.*, s. 63.

⁴⁷ *A.g.e.*, s. 302.

⁴⁸ *A.g.e.*, s. 81.

⁴⁹ *A.g.e.*, s. 68.

⁵⁰ Mehmet Demirci, “Ahmet Yesevi’nin Tasavvufi Anlayışı”, *Divân-ı Hikmet Sohbetleri*, (ed. Zülfikar Güngör), Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2018. s. 107.

⁵¹ Bahaeddin Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016, s. 300.

öğrenilip yaşanılacağı sahadır.⁵² Tarikat sözlükte yol anlamına gelmektedir. İslam tasavvufunda yola girmek sufi metotlarıyla Allah’a yaklaşmayı seçmek anlamına gelmektedir. Tasavvufta insan yolunu kendisi seçse de o yola kendi başına giremez. Tasavvuf her şeyden önce hem nefis hem de ruh terbiyesi işidir. Bu çerçevede eğitime muhtaç olan insanın bir rehber ihtiyacı da söz konusudur.⁵³ Ahmet Yesevi bu bağlamda *Muhammed ki âleme yol göstericidir*⁵⁴ *Mustafa’nın sözlerine amel eyle*⁵⁵ ifadeleriyle insanın hakikati tek başına bulmasının mümkün olmadığını ve bu nedenle rehber ihtiyacı olduğunu düşünmektedir.

Ahmet Yesevi hem şeriatın özüne hem de Hz. Peygamber’in sünnetine sıkıca bağlanmıştır. O, Allah’ın kelamına ve Hz. Peygamber’in sünnetine nail olmaya çalışmıştır.⁵⁶ *Nefs yoluna giren kişi rezil olur, yatsa, kalksa şeytan ile yoldaş olur, nefsi tep, nefsi tep, ey kötülükler işleyen.*⁵⁷ Kulun Allah’ı tanınmasının anahtarı kişinin önce kendi nefisini bilmesi ve ruhunun hakikatini anlaması bu hâli idrak etmesidir.⁵⁸

Ahmet Yesevi, insanın ilahi aşk ile yaşaması gerektiğini dünya aşkının geçici olduğunu söyler ve dünyayı seven kimse şüphesiz insan değildir⁵⁹ der. Ahmet Yesevi dünyanın hem ak yüzlü hem de kara yüzlü insan gördüğünü belirterek iyi ve kötü insan betimlemesi yapmaktadır.⁶⁰ Kendisinin iyi bir fert olması gerektiğini, nefis peşinde koşanın Allah’ı unuttuğunu, hevesleri ve arzuları uğruna Allah yolunda ağlamadığını ve bu nedenle kendini gamla doldurup yer altına girdiğini söyler.⁶¹

Balasağunlu Yusuf için yaşam geçmiş ve gelecek noktaları arasında bir konaktır (b. 3634). İnsan bu dünyada misafirdir, dünya ise konak durumundadır (b. 3561-6115). Ölüm ise bir kapıdır ve yürüyen kimseler bu kapıdan girerler (b. 1134). İnsan davetçi gelmeden önce “(ölüm meleği b. 1352)” ölüme hazır olmalıdır. Bu Allah’a olan kulluk halinden geçmektedir (b. 1370-1473-1372). İnsan yaşamı boyunca ölümü aklından çıkarmamalıdır çünkü insanın özünü ölümlü olması teşkil eder (b. 1323). İnsan bu gerçeklik karşısında çaresiz durumdadır (b. 6291). Bu çaresizliğin sebebi ise Allah’a olan kulluk görevinde huzur bulup bulamayacağı hususudur (b. 5714).

Balasağunlu Yusuf, insan gençliğinde zamanın nasıl geçtiğini fark etmez der. Bu durum bulut misali fırtına gibi geçmiştir. O, gençliğini tutamadığını ve dünya işleriyle uğraşıp Allah’a kulluğunu tam yerine getiremediği için pişmanlık yaşamaktadır. Heva ve arzuları uğruna yol aldığını ve bu nedenle yolunu şaşırdığını ifade eder (b. 6521-6522-6541-6542). *Kutadgu Bilig*’de insanın bulduğu zamanı boşa geçirmemesi gerektiği ifade edilerek “Doğan her canlıyı ölecek bil!” (b. 1201) beyitiyle ölüm düşüncesine vurgu yapılmıştır. Eserde insanın kendisinden önceki kuşakların öldüğünü, köşk, konakları canın tutamayacağını bilmelidir. Nice köşk ve nice kaleleri ölüm bozup kara toprağa çevirmiştir (b. 6431-6432-6433-6434). Ölüme karşı ilaç ve deva fayda etseydi, tabipler ebediyen hayatta kalırdı. (b. 1199). Ölüm karşısındakine göre muamele etseydi, mübarek peygamberler ölmemiş olurlardı (b. 1200) ifadelerine yer verilmiştir. Yusuf Has Hacib, insanın tövbe etmesi gerektiğini, günahlardan arınmanın, kurtulmanın yolunun bu olduğunu söyler. Çünkü ölüm aniden gelebilir ve gelmeden önce yapılan hatalar için tövbe edilmesi gerektiği düşüncesindedir (b. 5289-5647-5714-5715).

İnsanın ölüm karşısındaki acizliğini Ahmet Yesevi düşüncesinde de görmekteyiz. O, bu dünyada ahirete tam hazırlık yapamadığını ve bu durumdan pişmanlığını ifade eder. Ahmet Yesevi; *Doymadan bir nefes geçti ömrüm. Ölüm meleğinin gelmesi yakınlaştı, amelsizim ne hal ile gideceğimi*

⁵² Cemal Tosun, “Hoca Ahmet Yesevi, Hayatı, Eserleri ve Toplum Eğitim Metodu”, *Dini Araştırmalar*, 2000, Cilt: 2, s. 127.

⁵³ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s. 81.

⁵⁴ Yesevi, *a.g.e.*, s. 112.

⁵⁵ *A.g.e.*, s. 250.

⁵⁶ Kemal Eraslan, “Ahmed-i Yesevi”, *Erdem Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 21, 1995, s. 810-811.

⁵⁷ Yesevi, *a.g.e.*, s. 197.

⁵⁸ Gazâlî, *Ölüm ve Ötesi*, İstanbul, Sağlam Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 66.

⁵⁹ Yesevi, *a.g.e.*, s. 243.

⁶⁰ *A.g.e.*, s. 238.

⁶¹ *A.g.e.*, s. 78.

*bilemezdim der.*⁶² *Bedeni öldürüp riyazette dizini çöküp.*⁶³ *Aşıklığı dava kılıp yürüyemedim; Nefsten geçip ben emrini kılamadım, cahillikte Hak emrini bilemedim.*⁶⁴ İfadeleriyle mutluluğun Allah’ın emirlerini yerine getirmekle olacağını düşünmektedir. Çünkü ölüm her an insanın kapısını çalabilir ve vakit geldiğinde *Azrail “emaneti” yani canını ver!*⁶⁵ diyecektir. İnsan dünya hayatında bu nedenledir ki Allah’a ibadet ederek namaz kılıp, oruç tutarak ona olan sorumluluklarını yerine getirmelidir. Bu şekilde insan muradına erebilmektedir.⁶⁶ Ahmet Yesevi de Yusuf Has Hacib düşüncesinde olduğu gibi tövbe etmenin öneminden bahseder. Ona göre insanın hatalardan, pişmanlıklardan arınması Allah’a sığınmakla mümkündür.⁶⁷ İnsan, yaşamın yaprağı sararınca ölüm bilinci artmaktadır. Bu nedenle ecel gelmeden tövbe edip hatalardan dönülmelidir.⁶⁸ Ahmet Yesevi tefekküründe erenlerin sözünü dinlemek, halkı doğru yola götürebilmek, herkesi hidayet yoluna davet etmek ve kendisi de kusurlarından günahlarından istiğfar etmek gayesindedir.⁶⁹

Yusuf Has Hacib, yaşadığı dönemde sosyo-kültürel sahadaki değişimleri de temaşa etmiştir. Ona göre değerler artık yok olmaya başlamıştır. O eserinde şöyle belirtmektedir; bilgili hakir oldu, bir tarafa sinip kalıyor. Akıllı dilsiz oldu, ağzını açmıyor. Helal tümüyle ortadan kalktı, haram çoğaldı. Haram yiyenin gönlü kara kirle kaplandı. Küçükte edep, terbiye yok, uluda bilgi. Kaba insanlar çoğaldı, nazik insanlar ortadan kalktı. Gönüller katılaştı, dil yumuşadı. Doğruluğun kendisi gitti, kokusu kaldı. Bunlar hep ulu günün, kıyamet gününün belirtisidir (b. 6452-6457-6469-6484-6493) der.

Ahmet Yesevi’de yaşadığı toplumda insanların dünyevi meşgalelere meylettğini, ölümü unuttuklarını ifade etmektedir.

*Ahir zaman ümmetleri süslerler evlerini; Nefs hevaya sevinip bozar her an huylarını; Şan ve şefkatler ile dik tutar boylarını;*⁷⁰ *Ahir zaman olmuştur, sultan zalim olmuştur; haram, şüphe dolmuştur.*⁷¹ *İman-İslam’ını alıp, ölmem deyip gülüşen, ölmem deyip dünyada Mevla’ m ile vuruşan, gafillik ile her an ömrünü boşa geçiren;*⁷² *Dünya benim mülküm diyen sultanlara, alem malını sayısız yığıp alanlara, yeme ve içme ile meşgul olanlara, ölüm gelse, biri vefa eylemez imiş.*⁷³

Kutadgu Bilig’de insanın işlemiş olduğu iyi ameller sağ, yaptığı kötü ameller ise sol olarak tarif edilmektedir. İnsanın bu dünyadaki varoluş amacı ya cehennemde yanmak ya da cennete bey olmak içindir (b. 917-4855). İnsan ölümü Allah’ın takdiri olarak eylemlerini de bu takdire uygun şekilde gerçekleştirmelidir. İnsan ölüme karşı gönlü, dili ve aklıyla riayet etmelidir (b. 6293). *Divân-ı Hikmet*’te de insanın iyiliklere yol almasıyla, Allah’a ibadet ederek hayatını geçiren, namaz kılıp, oruç tutan kişilerin cennete varacakları belirtilir.⁷⁴ Gafil kimseler için dünya önemliken akıl kimseler için ehemmiyet arz eden ahirettir.⁷⁵ İnsan akıl sahibi bir birey olarak sevap işleyerek cehennemde özünün azat olması için çabalmalıdır.

Sonuç

Doğum bir başlangıç ölüm ise insanoğlu için kaçınılmaz bir sonudur. İnsanın zamansal olarak dünyevi yaşamının sona ermesi tabii ölümdür. İnsanın bu âlemde nihai süresinin bitmesidir. Yaşamın

⁶² *A.g.e.*, s. 132.

⁶³ *A.g.e.*, s. 106.

⁶⁴ *A.g.e.*, s. 111.

⁶⁵ Yesevi, *a.g.e.*, s. 89.

⁶⁶ *A.g.e.*, s. 77.

⁶⁷ *A.g.e.*, s. 58-59.

⁶⁸ *A.g.e.*, s. 67.

⁶⁹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*; Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1976, s. 150.

⁷⁰ Yesevi, *a.g.e.*, s. 89.

⁷¹ *A.g.e.*, s. 106.

⁷² *A.g.e.*, s. 89.

⁷³ *A.g.e.*, s. 229.

⁷⁴ *A.g.e.*, s. 50-129.

⁷⁵ *A.g.e.*, s. 113.

anamlı kılınması ölüm bilinciyle kendini göstermektedir. Bu noktada Yusuf Has Hacib ve Ahmet Yesevi insanın bu dünyadaki gayesinin edep ve terbiyeli, kötülüklerden sakınan iyiliklere yönelen insan olmaktan geçtiğini düşünmektedirler. İnsanın tabii ölümü zamansal bir algıdan meydana gelirken iradi ölümden nefsin yok edilmesi, kötülüklerle meyletmeyen, takva sahibi insan olarak kendini göstermektedir. Tasavvufta Allah’ın gizli bir hazine olup bilinmeyi istemesi bu nedenle kâinatı yaratması söz konusudur. Yaradılışın maksadı insanın yaratıcıya ibadet etmesiyle ve ona karşı kulluk görevlerinin yerine getirme bilinciyle gerçekleşmektedir.

İradi ölüm düşüncesi ölmeden önce ölümlü sözünün karşılığıdır. Bu ölüm insanın Allah’a karşı kulluğunu hem kendisi hem de diğer insanların faydasını gözeterek yapması halidir. Yusuf Has Hacib, insan nedir sorusunun karşılığını diğer insanlara faydalı olandır şeklinde tanımlar. Bilginin fiiliyata evrilmesiyle insanın erdemli eylemler sergilemesiyle bu durum gerçekleşmektedir. Ahmet Yesevi için de ilim ve amel birlikteliği önemlidir. İnsan ben bilincinden biz algısına sıçrayarak ahiret mutluluğuna nail olmaktadır. İnsanın kendisinden evvel diğer fertleri düşünüp onların hayrına eylemesi hali hem nazari hem de ameli ahlakın birlikteliğiyle olmaktadır. Bu durum hem dünyada hem de öldükten sonra mutlu bir yaşam sürmenin garantörüdür.

Yusuf Has Hacib ve Ahmet Yesevi için dünyevi yaşam ahiret hayatının basamağı durumundadır. İnsanın ruhunun yetkin kılınması gerekirken, bedeninin ise dizginlenmesi gereken yanı söz konusudur. Geçici olan dünyada kalıcı olan hâl kişinin Allah’a olan kulluk vazifesini yapması, ibadetini yerine getirmesidir. İnsan hem Allah’tan korkarak hem de O’ndan umudunu kesmeden amel işlemelidir ki bu şekilde ahiret hayatında mutluluğa erecektir. Her iki düşünürümüz için ölüm algısı düşüncelerinin merkezini ihtiva eden kavramlardan birisidir. Kişi iradi olarak ölümü ölmeden yaşamalıdır. Bu şekilde ölmek sevgiliye kavuşmak, didarını görmek olarak nitelendirilmektedir. Ölüm insanın yok oluşu olmayıp aksine yeni bir hayatın kapısıdır. İnsanın Allah’ın didarına mazhar olması, ahiret hayatındaki mutluluğu, dünyevi yaşamdaki amelleriyle tecelli edecektir.

KAYNAKÇA

Ahmet Yesevi, *Dîvân-ı Hikmet*, (çev. Hayati Bice), Ankara, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 2016.

Demirci, Mehmet. “Ahmet Yesevi’nin Tasavvufi Anlayışı”, *Divân-ı Hikmet Sohbetleri*, (ed. Zülfikar Güngör), Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2018. s. 105-121.

Demirci, Mehmet. “Mutasavvıflara Göre Ölüm”, *İslami Araştırmalar*, 1987. s. 89-104.

Eraslan, Kemal, “Ahmed-i Yesevi”, *Erdem Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 21, 1995. s. 799-819.

Eraslan, Kemal, *Divân-ı Hikmet Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Fındıkoğlu, Ziyaettin Fahri, “XI’inci Asırda Bir Türk Mütefekkeri ve Ahlaki Düşünceleri”, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, İstanbul, 1938.

Gazâlî, *Hakikat Bilgisine Yükseliş*, (çev. Serkan Özburun), İnsan Yayınları, İstanbul, 2007.

Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Din*, (çev. Ahmet Serdaroğlu), Ankara, t.y, Cilt. 3.

Gazâlî, *Ölüm ve Ötesi*, İstanbul, Sağlam Yayınevi, İstanbul, 1999.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1985.

Güngör, Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1993.

İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, (çev. Ekrem Demirli), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2019.

İbn Miskeveyh, “Ölüm Korkusu, Mahiyeti ve Nefsin Ölümden Sonraki Durumu”, (çev. İbrahim Aslan), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011. s. 327-322.

İbn Sînâ, *Risaleler*, (çev. Alparslan Açıkgenç; M. Hayri Kırbaoğlu), Avrasya Yayınları, Ankara, 2004.

Kenjetay, Dosay, *Hoca Ahmet Yesevî'nin Ahlâk Felsefesi*, Hoca Ahmet Yesevî Ocağı Yayınları, Ankara, 2003.

Kenjetay, Dosay, *Hoca Ahmet Yesevî'nin Düşünce Sistemi*, Hoca Ahmet Yesevî Ocağı Yayınları, Ankara, 2003.

Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1976.

Ögel, Bahaeddin, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016.

Saruhan, Müfit Selim, “Ahmet Yesevî’de Ruhsal Tıp: Yöntem ve İlkeler” *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu*, Cilt: 2, Şen-Yıldız Yayıncılık, İstanbul, 2016. s. 973-983.

Tosun, Cemal, “Hoca Ahmet Yesevî, Hayatı, Eserleri ve Toplumunu Eğitim Metodu”, *Dini Araştırmalar*, 2000, Cilt: 2. 119-131.

Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*. (çev. R. R. Arat). TTK Yayınları, Ankara, 2003.

JOHN RAWLS APPROACH TOWARD FAIR REDISTRIBUTION OF RESOURCES

*Ertuğrul GÖKÇEKUYU**

Abstract

John Rawls' theory of justice has profoundly influenced contemporary political philosophy, particularly through his critique of moral arbitrariness. This article explores Rawls' conceptualization of moral arbitrariness and examines how his principles of justice are designed to address inequalities that arise from factors beyond individual control. Central to Rawls' theory are the difference principle and the principle of fair equality of opportunity, which aim to rectify social and economic disparities by ensuring that inequalities are justified only under conditions that benefit the least advantaged and are accessible to all. The paper investigates the application of Rawls' principles in modern contexts, evaluating their effectiveness and feasibility in addressing contemporary issues of inequality and social justice. It also critically engages with various criticisms of Rawls' approach, considering whether his theory is practical and whether it offers sufficient solutions to real-world problems. By examining alternative theories and perspectives, the article assesses the theoretical and practical impact of Rawls' work on political philosophy, social policy, and public discourse. Through a comprehensive analysis, this study aims to elucidate the strengths and limitations of Rawls' theory in addressing moral arbitrariness and to contribute to ongoing debates about justice, equality, and the role of theoretical frameworks in shaping public policy.

Keywords: Justice, Fairness, Redistribution, Veil of Ignorance, Inequality, Arbitrariness

JOHN RAWLS'IN KAYNAKLARIN HAKKANİYETLİ DAĞILIMI YAKLAŞIMI

Özet

John Rawls'un adalet teorisi, özellikle ahlaki keyfiliğe yönelik eleştirisiyle çağdaş siyaset felsefesini derinden etkilemiştir. Bu makale, Rawls'un ahlaki keyfilik kavramsallaştırmasını inceleyerek, bireylerin kontrolü dışında kalan faktörlerden kaynaklanan eşitsizlikleri gidermek amacıyla geliştirdiği adalet ilkelerinin nasıl tasarlandığını araştırmaktadır. Rawls'un teorisinin merkezinde yer alan fark ilkesi ve fırsat eşitliği ilkesi, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin, yalnızca en dezavantajlıların yararına olduğu ve herkese erişilebilir olduğu koşullarda haklı görülebileceğini savunur. Makale, Rawls'un ilkelerinin modern bağlamlardaki uygulanabilirliğini araştırarak, bu ilkelerin günümüz eşitsizlik ve sosyal adalet sorunlarını çözmedeki etkililiğini ve uygulanabilirliğini değerlendirmektedir. Aynı zamanda, Rawls'un yaklaşımına yönelik çeşitli eleştirileri ele alarak, teorisinin pratik olup olmadığını ve gerçek dünyadaki sorunlara yeterli çözümler sunup sunmadığını tartışmaktadır. Alternatif teoriler ve bakış açılarını inceleyerek, makale Rawls'un çalışmalarının siyaset felsefesi, sosyal politika ve kamu tartışmaları üzerindeki teorik ve pratik etkisini değerlendirmektedir. Bu kapsamlı analiz aracılığıyla, çalışmanın amacı, Rawls'un teorisinin ahlaki keyfiliği ele alma konusundaki güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymak ve adalet, eşitlik ve teorik çerçevelerin kamu politikalarının şekillendirilmesindeki rolü üzerine devam eden tartışmalara katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Hakkaniyet, Yeniden Dağıtım, Cehalet Perdesi, Eşitsizlik, Keyfilik

* Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, e-mail: egokcekuyu@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5037-499X

Başvuru/Submitted: 14.09.2024

Kabul/Accepted: 03.12.2024

Introduction

The first argument that Rawls asserts in his book "The Theory of Justice" is the notion that the first virtue of social institutions is justice, as truth is to thought (Rawls, 1971). For Rawls justice is the central truth to his theory of justice translated as the inviolability of individuals that can never be overridden. Going back to Aristotle, the way to achieve such inviolability would be the understanding that human beings are not devoid of political and social structure (Miller, 1995). As observed with the *social contract* tradition, justice could never be replaced by mere natural law (Vanberg, 1994), but the original contract in the words of Rawls must be centred around the principles of justice. Rawls also criticizes Kant's ethical framework that serves to be a substitute for natural law, and the tradition employs hypothetical rather than actual contracts. In a way Rawls observes the Lockean or the Kantian traditions being void of content, which Rawls places the principles of justice in the centre and continues to define justice as an imperative fairness.

However, the question for Rawls is then how a social group must decide to deem something as just or unjust. It would be this Rawls starts an imaginary social community that starts with what he calls, the *original position* (state of nature in Lockean terms) is Rawl's version of the hypothetical social contract that provides specific information to guide towards a particular outcome (Fazl, 2020). In this original position no one knows anything about their class, gender, social status or the distribution of resources (Rawls, 1971). Rawls' book is about a thought experiment wherein fairness presumes, first that equality in division is desirable, and second, that individuals act in self-interest (Green, 1985). One of the biggest problems with Rawls' thought experiment is the absence of additional context, such as whether people are healthy, starving or handicapped that might challenge the notion of *equal division as being fair*. This example highlights that the principle of equality and the expectation of self-interest are not inherent truths but rather theoretical assumptions that are critiqued. In a sense all individuals find themselves in a similar situation and must agree upon what the principles of a just society that is also fair would look like.

Rawls' original position aims to justify a desirable distributive outcome and uses a hypothetical choice scenario to lead to a fair outcome (Taylor, 2017). Rawls imagines designing a society, including its economic and political systems, without knowing one's own social standing, gender, race, intelligence, talents, or any other personal characteristics (Pogge, 1989), designing the rules of a game without knowing one's proficiency ensuring impartiality. Rawls posits that the people in the experimental social group would only know general facts, such as the existence of a moderate economic condition (Elliot, 2013). This ignorance of personal details is intended to create fairness, aligning with Rawls' Kantian approach (Bankovsky, 2012). As with Kant the categorical imperative requires universalizable choices, for any conceivable standpoint, regardless of consequences (Pogge, 1998). By designing social rules without knowledge of one's future identity, individuals would ideally choose rules beneficial to all, embodying the Kantian ideal of impartiality (Graham, 2015). Thus, Rawls frames his theory as an extension of Kantian universal ethics, seeking fair and just principles for society by removing personal biases from the decision-making process. The original position compels people, despite one's inherent self-interest, to contemplate society holistically and consider what would be desirable irrespective of one's personal circumstances (Fremantle, 2016).

The central methodology of Rawls' work involves starting with the veil of ignorance (Rawls, 1971) to reach a consensus on principles of justice (Graham, 2015). Unlike a traditional social contract, Rawls does not seek mutual agreement among individuals but rather aims to assert that any rational person would choose common and rational principles to constitute a fair society (Hampton, 1980). As with Thomas Hobbes Rawls pursues to embed the legitimacy of a fair society in its rationality (Castiglione et al., 1995). Hobbes would argue that it would be inherent for any rational individual to surrender his/her freedom to an absolute sovereign in order to avoid civil war and chaos. Similarly, Rawls endeavours to root social justice in a sauce of rationality that dictates the acceptance of the principles of justice over existing alternatives. It must be observed that Rawls' hypothetical thought experiment is overly abstract and idealistic (Nielsen, 1991), but also quite comparative. Rawls assesses his principles of justice with great skill against prevailing alternatives such as utilitarianism,

perfectionism (as derived from Aristotle), and Marxism. His objective is to demonstrate that his principles perform better from the perspective of the veil of ignorance (Rawls, 1971).

Rawls's general principle of justice (Nagel, 1973) starts from behind the veil of ignorance, culminating in two primary principles of justice, which essentially constitute three principles. As his argument progresses, Rawls also introduces the design of specific institutions. Similarly, as the veil of ignorance is lifted, and individuals begin to learn about their particular circumstances—such as being female rather than male—they cannot then amend the principles to favour their specific situation that were agreed upon when individuals were behind the veil of ignorance. In recognizing the deep pluralism of values alongside common physiological needs, Rawls suggests focusing on resources rather than utility (Scanlon Jr, 1972) as is the case with classical and neo-classical utilitarianism. Since everyone requires similar resources regardless of their life pursuits—whether they are intellectuals, artists, athletes, or politicians—emphasis is to be placed on basic resources, which serve as instrumental goods necessary for all individuals. This approach is particularly pertinent in political theory, as it pertains to the actions of the state, which operates with broad measures rather than precise interventions. The idea of the government measuring individual utility is both technically challenging and morally undesirable. Therefore, a realistic political theory should concentrate on basic resources within society that the state can effectively influence.

Rawls' shift from utilitarianism to resource-based justice has contributed to the lasting impact of his views (Yılmaz, 2016). By proposing that social values, defined as resources, should be distributed equally unless an unequal distribution benefits everyone, Rawls offers a framework that aligns with the state's capacity for action and addresses fundamental needs. This notion has been influential, even among those who disagree with Rawls' specific resource-based theory, as it has led to the development of various other resource-oriented theories. Rawls' basic principle of justice is that all social values, encompassing resources like liberties, opportunities, income, and wealth, should be distributed equally (Koller, 2013) unless an unequal distribution is advantageous to all. Although Rawls mentions the social bases of self-respect, he does not elaborate much on this aspect, and it remains underdeveloped in his work. His primary focus is on the following main categories of resources: liberty and opportunity, income and wealth (Rawls, 1971, p. 54).

Liberties, as defined by Rawls, include rights similar to those in Western democracies, such as freedom of speech, religion, association, and participation in democratic politics (Rawls, 1982). Rawls' principle for the distribution of liberties states that each person should have equal amount of rights in a social political system of total liberties for all. This principle might initially appear to be lacking substance, but it holds significant meaning upon closer examination. Rawls' approach to justice is comparative rather than based on a single philosophical demonstration, as he argues that his principles should be evaluated against alternative theories, such as utilitarianism, from behind the veil of ignorance to determine which makes more sense. This comparative-advantage method acknowledges that while Rawls believes his principles are rational choices, he remains open to other theories that might prove more effective.

By defining primary goods as instrumental resources that individuals would prefer to have more of, given other factors being equal, Rawls grounds his theory in practical terms. The primary goods—liberties, opportunities, income and wealth—serve as the foundation for Rawls' resource-based approach to justice, highlighting fair distribution to ensure a just society. Rawls' theory of justice introduces a compelling critique of societal inequalities (Mandle, 2009) through the lens of "moral arbitrariness," a concept that challenges the legitimacy of inequalities based on factors beyond individual control (Metz, 2000). Rawls posits that certain social and economic inequalities are unjustifiable if they stem from morally irrelevant characteristics. These characteristics, such as natural talents or social status, are deemed "arbitrary" because they are not under individuals influence and should not dictate their life opportunities or social position. This argument forms the basis of Rawls' critique of traditional justice theories that often fail to address the impact of such arbitrary factors.

In Rawls' original position, he argues that rational individuals, devoid of knowledge about their own attributes, would reject principles that allow moral arbitrariness to shape their destinies. Instead, they would choose principles designed to mitigate the influence of such arbitrary factors on

their life outcomes. Within this social outcome Rawls asserts that each person should have an equal right to a comprehensive scheme of basic liberties, where social and economic inequalities must be arranged so that they are (a) to the greatest benefit of the least advantaged, known as the difference principle, and (b) attached to positions and offices open to all under conditions of fair equality of opportunity (Van Parijs, 2003). Rawls intends with these institutions to address and rectify the injustices arising from moral arbitrariness. By ensuring that social and economic disparities are justified only by fair and equitable conditions, Rawls aims to create a society where inequalities are not merely the result of chance or arbitrary factors but are structured in a way that promotes overall fairness and justice (Rawls, 1968).

Rawls principle of justice comes down to the perspective of the most adversely affected person. Since individuals behind the veil of ignorance do not know their future social, physical or religious identities, they must consider the implications for those who are most disadvantaged under any given circumstances. If the principle is acceptable even to the most adversely affected individuals, it aligns with Rawls understanding of the Kantian categorical imperative. This approach is not about sympathy for the least advantaged; rather, it is rooted in rational self-interest aimed at establishing a universalizable principle.

In a social group, the principle of justice regarding religious freedom may be arranged by Rawlsian ethics would be to provide the most extensive system of liberties compatible with similar freedoms for all. The evaluation from the standpoint of the least advantaged person would ensure that the principle must be universalizable. This approach also is the same with Rawls' cake-cutting analogy where the person cutting the cake in half must get the last slice in order to maintain a fair division. Rawls affirms that individuals should select the system that maximizes their religious freedom regardless of their future beliefs. In essence, Rawls' reasoning about principles of justice involves evaluating them from the perspective of the most adversely affected individuals, ensuring that chosen principles are justifiable to everyone, including the least advantaged. This comparative method underscores the robustness and practicality of his theory, as it provides a structured way to evaluate and affirm principles of justice, such as religious freedom, in a pluralistic society.

Early Enlightenment and Rawls' Pragmatism

In discussing Rawls' two principles of justice are the principle for the distribution of liberties, which advocates for the most extensive system of liberties compatible with similar liberties for all individuals (Rawls, 1971). The second principle is the principle of equality of opportunity, which is known as the difference principle. The difference principle advocates for maximizing the minimum share, aligning with the standpoint of justice as the perspective of the most adversely affected individuals (Rawls, 1971). This perspective is not rooted in sentimentality but in the universalizable idea that affirming a principle from the standpoint of the most disadvantaged ensuring its affirmation from all conceivable standpoints.

Observing the two principles of justice one may assume that Rawls is an egalitarian, which would be false as his principles demonstrate that a pure market system, through mechanisms like a trickle-down economics, benefits the least advantaged the most. Contrarily, in case when a heavy state intervention would achieve this objective, Rawls would support such a heavy state intervention as well. Thus, both egalitarian and anti-egalitarian outcomes would align with Rawls' framework (Botti, 2019). An additional consideration arises when examining the worst-off individual in his thought experiment. In such a scenario, a small marginal gain for the least advantaged would require significant cuts to the middle class and substantial benefits to the wealthy. Rawls' principle simply requires pragmatic arrangements that benefit the least advantaged the most, regardless of the broader distributive consequences. Rawls's theory neither is capitalistic nor socialistic as Rawls asserts a system that benefits the least advantaged in a practical policy experimentation. Rawls does not argue for political theory construction nor for political economic frames. For Rawls this determination should be resolved in the practical realm of political economy rather than through philosophical

debates. Rawls' position here is defensible, as the efficiency of political-economic systems in benefiting the least advantaged is evidently an empirical question rather than a purely philosophical one. Rawls' theory has a general conception of distributive justice, which is then refined through more specific principles to apply it practically.

To understand Rawls' pragmatism, one must also consider the role of science, understood through reason, as Rawls is also moulded by the Enlightenment thought. The early thinkers had equated science with certainty, drawing from Cartesian ideas⁷⁶ of mental certainty and Locke's notion of privileged access to one's own thoughts. Locke asserted that true and lasting conviction requires inner persuasion, which cannot be imposed externally (Van Der Schaar, 2012). Hobbes, meanwhile, contended that knowledge derives from the will, likening the laws of geometry to political laws, both seen as products of human creation (Bird, 1996). Thus, early Enlightenment emphasized certainty as the hallmark of science. However, the mature Enlightenment, represented by thinkers like John Stuart Mill, embraced a different view. For Mill, science was characterized by fallibilism—the idea that all knowledge is subject to doubt (Hoover, 2021). Mill's advocacy for the marketplace of ideas and competition in public discourse was grounded in the belief that this process facilitates the discovery of truth. The extensive discussion on freedom in "On Liberty" illustrates this, arguing that a system encouraging open debate is essential for approximating truth (Mill, 1998). This mature Enlightenment commitment to science thus became a commitment to fallibilism and continuous search for truth through experimentation.

Rawls may be observed to have a partial return to early Enlightenment ideals. Rawls' theory of justice proposes a unique answer to the hypothetical question: "What principles would people agree upon if designing society from scratch?" This thought experiment, despite recognizing that no actual social contract existed, posits that identifying such principles provides a standard for evaluating existing institutions. Societies can thus be judged by how closely they align with this ideal, improving or deteriorating as they evolve toward or away from it. Rawls may be labelled as a neo-Kantian and as a neo-Kantian Rawls seeks a universally affirmable standard for assessing political and social arrangements. Rawls' focus on protecting the least advantaged assumes significant risk aversion⁷⁷, a notion debated the lack of a unique answer, as different assumptions about risk yielding different principles. Rawls' early efforts to derive unique principles from Kantian ethics ultimately proved unworkable.

As Rawls matured in his thinking, he recognized the limitations of his neo-Kantian ideas, shifting towards a more pragmatic approach towards the political and policy-making. This move acknowledges the empirical nature of political and social arrangements. For example, while many would agree on the value and universality of freedom, debates over whether such universality would necessitate universal wage distribution for everyone would arise. Rawls' evolving thought reflects a broader Enlightenment trajectory from the certainty of early thinkers to the fallibilism of mature Enlightenment (Stier, n.d.). His later work, acknowledging the empirical and contested nature of social principles, which align with the notion that practical political agreements often require accepting incomplete theorization. This pragmatic approach offers a more realistic framework for Rawls addressing the complexities of social justice and political economy.

The above arguments demonstrate that Rawls' political pragmatism presents a contrasting intuition to traditional Enlightenment rationalism. This notion underpins Rawls' idea of political

⁷⁶ Cartesian ideas refer to the philosophical concepts and theories developed by René Descartes, a French philosopher, mathematician, and scientist who lived in the 17th century. His ideas form the foundation of modern Western philosophy and are primarily encapsulated in his works such as "Meditations on First Philosophy" and "Discourse on the Method."

⁷⁷ Risk aversion refers to the preference for certainty over uncertainty, particularly in the context of financial decision-making and investment. It describes an individual's tendency to prioritize security and avoid risks, even if it means potentially lower returns. Risk-averse individuals prefer investments with known and stable returns over those with higher potential rewards but greater uncertainty and potential for loss. This behaviour is driven by the desire to minimize potential negative outcomes and preserve wealth. In economic theory, risk aversion is often modelled using utility functions, where the utility of wealth increases at a decreasing rate, reflecting diminishing marginal utility of wealth.

pragmatism focusing on what political arrangements people with diverse values and worldviews would agree upon. Rawls introduces the idea of what he calls "overlapping consensus," where different ideological circles intersect in a shared agreement area (Rawls, 2020). This approach is less ambitious than traditional rationalism because it does not require individuals to share the same metaphysical or epistemological beliefs. Instead of convincing others of one's metaphysics, epistemology, and political theory, Rawls propose identifying overlapping consensus among diverse viewpoints. This method acknowledges the improbability of universal agreement on fundamental beliefs and emphasizes practical political agreement. People might support the same political institutions for different reasons, and that would suffice.

The mature Rawls reflects this shift and argues that political consensus can exist without uniform reasoning. This is akin to the secret ballot in voting, where individuals' reasons for their choices are private and varied. This approach signifies a significant retreat from the Enlightenment's original quest for universal scientific principles applicable to all rational thinkers. The mature Rawls diverges from the Enlightenment zeal of his earlier work and thinkers like Jeremy Bentham (Nelson, 2019). Despite this shift, Rawls maintains that his three principles of justice would be part of the overlapping consensus (Rawls, 1989). However, he cannot definitively prove this as his assertion lacks the robust justification that his earlier Enlightenment framework sought. There exists a way to reconcile the mature Enlightenment with a democratic outlook without abandoning the Enlightenment's foundational aims.

The difference between Rawls and Jeremy Bentham is that Bentham centralizes his idea of *utilitarianism*. Bentham's utilitarianism or as it is called the "principle of utility" rests upon actions that maximize overall happiness or pleasure while minimizing pain or suffering of a society. Bentham's utilitarian *maxim* - "the greatest good for the greatest number" - offers a clear, outcome-driven criterion for moral and political decision-making that involves political decision-making. According to Bentham his approach possesses universal applicability. For this reason, Bentham's suggestion is that his utility principle can serve as an objective and impartial metric for any society. This universalism for Bentham is a scientific endeavour that provides a framework for governance and ethics. One may conclude that Bentham's utilitarianism is consequentialist in nature, judging the morality of an action based solely on its outcomes excluding intentions behind an action. For Rawls the normative idea of individual rights, is the Enlightenment's most significant value for individual freedom that is institutionalized through a doctrine of individual rights. This notion is fundamentally rooted in the sacredness of the nature of individual rights as thinkers, like John Locke, grounded these ideas in theological arguments (Van Der Schaar, 2012). Locke grappled with the tension between God's omnipotence and the timelessness of natural laws, ultimately favouring the will-based theory, where laws are products of will (Oakley & Urdang, 1966). Locke's concept of humans as a reflection of God provided individuals the capacity to make and possess, as God owns His creation. Over time, the theological foundation of this workmanship model was secularized, as Karl Marx attempted to detach the workmanship ideal from its religious roots while retaining the principle that creation must be associated with ownership. This secularization is further radicalized by Rawls, who critiques the moral arbitrariness of both nature and nurture (Waldron, 2004). According to Rawls, whether differences among individuals result from genetics or upbringing, they remain morally arbitrary, as individuals do not choose these factors.

Rawls extends this critique to question why anyone should be entitled to the products of their labour (Rawls, 1971). His argument leads towards a socialization of capacities, suggesting that no one has a special claim to their capacities since these too are arbitrarily distributed (Stein, 1997). However, this position is problematic as it is inherent for human beings to naturally feel entitled to the product of their labour, reflecting an inherent resistance to let go of what one has produced. Rawls attempts to reconcile this by differentiating between having capacities and choosing to use them. He argues that individuals who choose to work should benefit more than those who do not, as the former exercise their capacities. Nonetheless, this distinction falters when considering that the will to work is also influenced by morally arbitrary factors, such as upbringing. Therefore, the differences in individuals' capacity to utilize their talents lead to an infinite discussion on what is arbitrarily distributed.

One other theorist is Ronald Dworkin, who distinguishes between material resources and physical and mental powers in his work (Tremain, 1996). He argues that material resources are morally arbitrary and should be equalized, but physical and mental capacities should not. However, this distinction could also be viewed as problematic as compensating blind individuals for their disadvantage would require physical and mental powers also to be redistributed based on their arbitrary nature. Ultimately, Rawls' and Dworkin's attempts to uphold a secularized workmanship ideal reveal the challenges of separating moral arbitrariness from individual entitlement. Despite the philosophical difficulties, the resistance to let go what individuals believe they deserve indicates a deep-seated attachment to the workmanship ideal (Murphy, 1992). This underscores the complexity of balancing individual rights and moral arbitrariness in contemporary theories of justice.

If we were to adopt a rigorous interpretation of Dworkin's arguments, one might consider extreme measures such as imposing blindness on all sighted individuals. While such scenarios are not realistic to be pursued as a state intervention for fair redistribution, it demonstrates the moral complexity of state redistribution. The secularization of the workmanship ideal in Locke's theory, rooted in a divine framework, renders that human capacities and differences are products of God's design, not human action. For Locke, these differences in intellect or physical ability are divinely ordained and thus do not necessitate moral justification. This theological perspective sidesteps the need for human accountability in the distribution of resources and opportunities. However, the secular adaptation of this ideal as demonstrated above introduces complications. The question for individuals in social groups may wonder rightly why certain individuals should receive more than others based on morally arbitrary traits. The assumption for Rawls that inequality should be justified by moral arbitrariness presumes that equality is a default (original or initial) position. This presumption may not come as a self-evident phenomenon as religious individuals could argue that a divine intervention could justify inequality as a natural outcome.

Rawls' approach attempts to address that the person who makes the final division will ensure fairness, assuming the will to seek the maximization of fairness. However, we have seen that justice as fairness may not mean equality when additional contextual information is introduced—such as varying needs and resources among individuals making it problematic. Rawls' framework reveals an unresolved tension between the divine justification of Locke's model and the secular quest for equitable distribution. This unresolved tension reflects broader difficulties in reconciling historical theological perspectives with contemporary moral and political theories.

Conclusion

Rawls' approach addresses what he calls moral arbitrariness, which is idealistic in real-world scenarios as Rawls operates behind a veil of ignorance to expose social and economic disparities. Rawls' principles raise questions about their adaptability and practicality, yet Rawls ignites sound debate on arbitrary inequalities. The debate surrounding Rawls' notion of moral arbitrariness highlights significant philosophical and practical considerations in the pursuit of justice. Rawls highlights the evolution of thought regarding justice, fairness, and the social contract. Rawls' theory of justice, particularly his concept of the original position and the veil of ignorance, revolutionized political philosophy by introducing a method to derive principles of justice based on impartiality and fairness. His emphasis on evaluating principles from the perspective of the least advantaged individual ensures that the chosen principles are justifiable to everyone, aiming to create a society where inequalities are structured to benefit the least well-off.

The transition from early Enlightenment ideals of certainty in science and rationality to the mature Enlightenment's embrace of fallibilism is mirrored in Rawls' evolution from a neo-Kantian approach to a more political pragmatic stance. This shift recognizes the empirical and contested nature of social principles, moving away from the quest for universal scientific principles to a focus on overlapping consensus among diverse viewpoints. Rawls' critique of moral arbitrariness challenges traditional notions of entitlement based on natural talents or social status, proposing a more egalitarian

distribution of resources. However, the inherent complexities and potential infinite regress in distinguishing between morally arbitrary factors and individual entitlements underscore the ongoing philosophical debates in contemporary theories of justice.

REFERENCES

- Bankovsky, M. (2012). *Perfecting justice in Rawls, Habermas and Honneth: A deconstructive perspective*. Bloomsbury Publishing.
- Bird, A. (1996). Squaring the circle: Hobbes on philosophy and geometry. *Journal of the History of Ideas*, 57(2), 217–231.
- Botti, D. (2019). *John Rawls and American pragmatism: Between engagement and avoidance*. Rowman & Littlefield.
- Castiglione, D., Charvet, J., Coole, D., & Forsyth, M. (1995). *The social contract from Hobbes to Rawls*.
- Elliot, K. (2013). Confronting the Eradication of Poverty through Cosmopolitan Notions of Global Responsibility. *Warwick Student L. Rev.*, 3, 1.
- Fazl, M. (2020). *Three Considerations on Rawls' Original Position*.
- Fremantle, S. P. (2016). *Reconstructing Rawls: A utilitarian critique of Rawls's theory of justice*.
- Graham, P. (2015). *Rawls: A Beginner's Guide*. Simon and Schuster.
- Green, P. (1985). Equality since Rawls: Objective philosophers, subjective citizens, and rational choice. *The Journal of Politics*, 47(3), 970–997.
- Hampton, J. (1980). Contracts and choices: Does Rawls have a social contract theory? *The Journal of Philosophy*, 77(6), 315–338.
- Hoover, K. D. (2021). First principles, fallibilism, and economics. *Synthese*, 198(Suppl 14), 3309–3327.
- Koller, P. (2013). The principles of justice. In *John Rawls, a theory of justice* (pp. 37–56). Brill.
- Mandle, J. (2009). *Rawls's 'A theory of justice': An introduction*. Cambridge University Press.
- Metz, T. (2000). Arbitrariness, justice, and respect. *Social Theory and Practice*, 26(1), 25–45.
- Mill, J. S. (1998). *On Liberty and Other Essays*. Oxford University Press.
- Miller, F. D. (1995). *Nature, justice, and rights in Aristotle's Politics*. Clarendon Press.
- Murphy, J. B. (1992). The workmanship ideal: A theologico-political chimera? *Political Theory*, 20(2), 319–326.
- Nagel, T. (1973). Rawls on justice. *The Philosophical Review*, 220–234.
- Nelson, E. (2019). *The theology of liberalism: Political philosophy and the justice of God*. Belknap Press.
- Nielsen, K. (1991). Rawls and the Socratic Ideal. *Analyse & Kritik*, 13(1), 67–93.
- Oakley, F., & Urdang, E. W. (1966). Locke, Natural Law, and God. *Nat. LF*, 11, 92.
- Pogge, T. (1989). *Realizing rawls*. Cornell University Press.
- Pogge, T. (1998). The categorical imperative. *Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals: Critical Essays*, 189–213.
- Rawls, J. (1968). *Distributive justice: Some addenda*. 13(1), 51–71.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice* (Revised Edition). Harvard University Cambridge, MA.

GÖKÇEKUYU, E. (2024), “John Rawls Approach Toward Fair Redistribution of Resources”, *AUSBD*, 7(14), 95-104

Rawls, J. (1982). The basic liberties and their priority. *The Tanner Lectures on Human Values*, 3, 3–87.

Rawls, J. (1989). The domain of the political and overlapping consensus. *NYUL Rev.*, 64, 233.

Rawls, J. (2020). Political liberalism. In *The New Social Theory Reader* (pp. 123–128). Routledge.

Scanlon Jr, T. M. (1972). Rawls’ Theory of Justice. *U. Pa. L. Rev.*, 121, 1020.

Stein, M. S. (1997). Rawls on Redistribution to the Disabled. *Geo. Mason L. Rev.*, 6, 997.

Stier, M. (n.d.). *Three Ends and a Beginning*.

Taylor, H. (2017). *Rawls’ Difference Principle: A test for social justice in contemporary social policy*.

Tremain, S. (1996). Dworkin on disablement and resources. *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*, 9(2), 343–359.

Van Der Schaar, M. (2012). Locke on Judgement and Religious Toleration. *British Journal for the History of Philosophy*, 20(1), 41–68.

Van Parijs, P. (2003). *Difference principles*. Citeseer.

Vanberg, V. (1994). Social contract theory. In *The Elgar Companion to Austrian Economics*. Edward Elgar Publishing.

Waldron, J. (2004). *Property and ownership*.

Yılmaz, E. (2016). Resources versus capabilities in social justice. *Journal of Interdisciplinary Economics*, 28(2), 230–254.

SAUDI INTERVENTION AFTER THE ARAB UPRISINGS PROCESS IN YEMEN AND SAUDI-IRAN TENSION

*Mehmet CANDAN**

Abstract

Yemen was one of the few countries that needed to reach a positive conclusion during the 2011 Arab Uprisings. However, due to the air operation launched by Saudi Arabia in March 2015, the process was interrupted and the country fell into a deeper crisis. In some interpretations of the crisis that Yemen has fallen into, the dominant view is that Saudi Arabia has instrumentalized the developments in Yemen for its own domestic policy in line with the regional goals of America and Israel. However, after the uprisings, the developments in Yemen were presented to the public as the Houthis, one of the parties to the internal conflict in Yemen, trying to take over Yemen as 'Iran's proxy' and that Saudi Arabia was fighting against Iran's sectarian expansion in Yemen. This article aims to explain the role of Saudi Arabia in the political crisis that Yemen, which was expected to achieve success as a result of the 2011 Arab Uprisings, has fallen into, by using the historical sociology method. This article will argue that Saudi Arabia, which deepened the crisis in Yemen with its airstrikes in 2015, triggered this crisis because it wanted to prevent possible throne fights in the near future and to secure the future kingdom of Crown Prince Mohammed Bin Salman (MBS), and that it even used the sectarian and geopolitical conflict it had with Iran as a tool for this effort. Therefore, this article aims to explain how the Saudi Kingdom instrumentalizes Yemeni politics for the design of its own domestic politics in line with the Middle East politics of the US and Israel.

Key Words: Yemen, Houthis, Saudi Arabia, US, Iran.

SUUDİ ARABİSTAN'IN ARAP AYAKLANMALARINDAN SONRAKİ SÜREÇTE YEMEN'E MÜDAHALESİ VE SUUDİ-İRAN GERİLİMİ

Özet

Yemen, 2011 Arap Ayaklanmaları sürecinde olumlu sonuca ulaşması gereken birkaç ülkeden biriydi. Ancak, Suudi Arabistan'ın Mart 2015'te Yemen'e başlattığı hava operasyonu nedeniyle süreç kesintiye uğradı ve ülke daha derin bir krize girdi. Yemen'in içine düştüğü krize ilişkin yapılan kimi yorumlarda, Suudi Arabistan'ın Yemen'deki gelişmeleri Amerika ve İsrail'in bölgesel hedefleri doğrultusunda kendi iç politikası için araçsallaştırmış olduğu görüşü hâkimdir. Ancak ayaklanmalardan sonra Yemen'deki gelişmeler kamuoyuna Yemen'deki iç çatışmanın taraflarından Husilerin 'İran'ın vekili' olarak Yemen'i ele geçirmeye çalıştığı ve Suudi Arabistan'ın İran'ın Yemen'deki mezhepçi genişlemesine karşı mücadele etmekte olduğu şeklinde sunulmuştur. Bu makalede 2011 Arap Ayaklanmaları sonucunda başarıya ulaşması beklenen Yemen'in, tam aksine, içine düştüğü siyasal buhranda Suudi Arabistan'ın rolünün tarihsel sosyoloji yöntemi kullanılarak izah edilmesi amaçlanmıştır. Yine bu makalede, Yemen'e 2015'te düzenlediği hava saldırıları ile ülkedeki krizi daha da derinleştiren Suudi Arabistan'ın, bu krizi tetiklemesindeki asıl nedenin, ülkesinde yakın

* Phd Candidate, Ankara Sosyal Bilimler University, Institute of Social Sciences, Middle East Studies, e-mail:

mehmet.candan@student.asbu.edu.tr

ORCID:0009-0002-3058-8565

Başvuru/Submitted: 18.09.2024

Kabul/Accepted: 30.11.2024

gelecekte yaşanması muhtemel taht kavgalarını engellemek ve veliaht prens Muhammed Bin Selman'ın (MBS) müstakbel krallığını güvence altına almak olduğu, İran'la yaşadığı mezhepsel ve jeopolitik çekişmeyi bile bu çabasına alet ettiği ileri sürülecektir. Dolayısıyla bu makalede, Suud Hanedanlığının Yemen siyasetini ABD ve İsrail'in Ortadoğu siyaseti doğrultusunda kendi iç siyasetinin dizaynı için nasıl araçsallaştırdığının izah edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yemen, Husiler, Suudi Arabistan, ABD, İran.

1. Introduction

The demands of the Yemenis on the streets during the Arab Uprisings that began in Tunisia in 2010 and quickly spread to Yemen and Egypt in 2011 were not very different from the demands of the Tunisian and Egyptian protesters: To reckon with the dictatorial regime of Ali Abdullah Saleh, who had led the country into poverty despite ruling for 33 years and whose name was associated by corruption constantly. Yemenis, who were already fed up with poverty and whose average national income per capita was around \$2,000, began to organize street protests from all segments of society to change the regime. Saudi Arabia and the US intervened in the transition process, Saleh was removed from office and Mansour Hadi was appointed as interim president for two years. During this process, the country still had a chance to achieve stability thanks to the "National Peace and Participation Agreement" and "Power Sharing Agreement" signed with the opposition in 2013 and 2014. However, the process was interrupted due to the air operation launched by coalition forces led by Saudi Arabia in Yemen on March 25, 2015, and the country was dragged into a deeper crisis.

Saudi Arabia's political and military intervention in Yemen after the Arab Uprisings is generally evaluated from two different perspectives. The first one is that Saudi Arabia has instrumentalized the developments in Yemen for its own domestic policy in line with the regional goals of America and Israel. According to this perspective, King Salman bin Abdulaziz took over the Kingdom of Saudi Arabia together with Mohammed bin Salman (MBS), the grandson of Abdulaziz bin Saud and one of the third-generation princes. This situation increased the efforts of those who want to hold on to power to instrumentalize foreign policy to secure the thrones, due to possible throne struggles in the Saudi Kingdom in the near future.⁷⁸ In this process, Saudi Arabia was already coordinating the transition process with the US after the civil unrest in Yemen. MBS then sent troops to the Yemen. He also further increased sectarian tension in the region by executing Saudi Shiite cleric Ayatollah Nemr.

According to another assessment on the Yemen crisis; that the Houthis (also known as Ansarullah), one of the parties to the internal conflict, tried to take over Yemen as an 'Iranian proxy'; and the view that Saudi Arabia was also fighting against Iran's sectarian expansion in Yemen predominates. Saudis feared that the Houthis would become something like Hezbollah in the Arabian Peninsula, equipped with Iranian-provided missiles and armed with political status.⁷⁹ According to this view, the Yemen problem is actually the geopolitical and ideological struggle between Iran and Saudis. However, only from this perspective, the local dynamics in Yemen are not taken into account. In addition, due to the air campaign launched by the Saudi-led coalition on March 25, 2015, the real reasons leading to the crisis seem to be forgotten. Indeed, it is important to discuss the reasons why the Saudis intervened in Yemen. In this study, it is argued that ignoring the main goals of the Saudis intervention in Yemen, the debate over the Saudi Arabia-Iran conflict further deepens the Yemen crisis. Therefore, this study discusses the causes and consequences of Saudis intervention in Yemen, together with the reasons for the failure of the transition period of the Yemen crisis after the Arab Uprisings using the method of historical sociological approach.

⁷⁸ Ataman, Muhittin, "Suudi Arabistan'da Yaşanan Değişim: Krallığın Yeniden Yapılanması" [Change in Saudi Arabia: Restructuring of the Kingdom]. (2018).

⁷⁹ ISS, Muhammad bin Salman and the new Saudi Arabia, 24. (2018)/a, <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2018/muhammad-bin-salman-and-the-new-saudi-arabia> (data access: 30.12.2019).

2. Arab uprisings, transition process and international dimension of Yemen crisis

Yemen was a poor country due to challenging geography, lack of functioning government and bureaucracy and lack of national identity. So, with the addition of corruption in the Saleh administration, the contraction in power negotiation, the decrease in oil revenues, scarcity and poverty, the riots that began in Tunisia in 2010 reached easily to Yemen in 2011. The demands of the protesters in Yemen were essentially the same as those in Egypt and Tunisia: the separation of the head of government and a technocratic coalition for democratic elections and a legitimate government that could demand popular sovereignty.

The resignation of Egyptian President Mubarak on February 2011 changed the mood of the riots that began in Yemen. That night, thousands of students, youth activists and others gathered outside the University of Sana'a. Like their counterpart in Cairo, they marched to the main square of the city, called Tahrir Square, which demanded Saleh's immediate resignation. After a short demonstration, the security forces dispersed them and took control of the square. The protesters returned to the university and camped outside the square. This new square remained the epicenter of the rebellion in Sana'a. As in the case of Egypt, the world focused its attention on the capital Sana'a. However, as in the case of Egypt, the capital was not only a city the protests erupted. For example, in Taiz, south of Sana'a, university students and staff began their protests on February 11, and within a few days the number of people in the capital exceeded the number of people marching. In Aden, protesters advocating the restoration of independence in southern Yemen called for the immediate step down of Saleh. As in the case of Egypt, the level of violence outside the capital at least initially exceeded the level of violence within it. In the first week of the protests in Taiz, security forces shot and killed eleven people in Aden.⁸⁰

The situation changed dramatically on March 18, when government forces shot and killed more than fifty demonstrators and injured dozens. This sparked a wave of rebellion, exacerbating important parts of the popular view of Saleh. Within a few days, dozens of lawmakers, diplomats, tribal leaders and military officials announced that they had withdrawn their support for the president. The most important of these groups are the anti-Saleh stance of Chief of Staff Ali Mohsen, the Joint Meeting Party (JMP) leadership and members of the al-Ahmar family. However, unlike street protesters who openly called for Saleh's departure, Islah Party and the JMP proposed a negotiated transition.⁸¹

Starting in April 2011, the Gulf Cooperation Council (GCC), led by Saudi Arabia and backed by the US and the EU, tried to put forward an agreement that weakened Saleh and proposed a framework for transition in Yemen. The deal was negotiated between Saleh, Ali Mohsen, al-Ahmar brothers and traditional power brokers in the JMP, and only the organized opposition ruled out the Ansarullah, the Southern Yemen HIRAK Movement and street protesters, confirming their long-standing distrust. Saleh agreed first and then broke the deal three times during the year. He finally signed a withdrawal agreement in Riyadh in November. The agreement envisaged the gradual withdrawal of Saleh from formal power in exchange for immunity for him and his main allies. Saleh was allowed to continue his role as president of the GPC. Power was transferred to Mansur Hadi, the long-serving vice president. Hadi's choice was perceived as an acceptable compromise for every fraction that did not have its own power base at that time. According to "National Peace and Accession Agreement", the elections were held in February 2012, only Hadi was voted. A national unity government formed in which GPC and JMP shared the Cabinet seats equally. The agreement also provided a framework for national dialogue, constitutional revisions, reforms in military and security apparatus and presidential elections in 2014.⁸²

⁸⁰ Perkins, Brian, Yemen: Between Revolution and Regression. *Studies in Conflict and Terrorism*, 40(4), (2017). <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1057610X.2016.1205368> (data access: 05.03.2024).

⁸¹ Kamrava, Mehran, *Beyond the Arab Spring: The Evolving Ruling Bargain in the Middle East*, Oxford: Oxford University Press, (2014), p. 382.

⁸² Popp, Roland, War in Yemen: Revolution and Saudi Intervention, *CCS Analyses in Security Policy*, No:175 Zurich, (2015). <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse175-EN.pdf> (data access: 02.01.2020).

But before the uprising, actors who were not part of the system were mostly left out. In particular, Ansarullah and Hirak rejected the GCC agreement and boycotted the February 2012 elections. Ansarullah opposed the transitional agreement and refused to call for his arms to be released, but in addition to the national dialogue launched in March 2013, they became active participants with the moderate southern leaders. Between Hadi's coming to power in 2012 and 2014, Houthis increased the pressure on the central government. This effort resulted in September 2014, with forces loyal to Abdulmalik al-Houthi, the leader of the Houthi movement in Sana'a, forcing Hadi to accept a "Power-Sharing Arrangement" in the form of a unity government.⁸³

US-based think tanks commented this process that the power imbalance caused by Houthis's victory and the collapse of the National Dialogue has diminished their desire to share power. Accordingly, they rejected the unity government; they imposed on Hadi, bombed the presidential palace, put Hadi under house arrest and finally forced the government's resignation in January 2015. The Houthis turned a coup into a 'glorious revolution': they dissolved the parliament, set up a revolutionary regime, and appointed Abdulmalik's cousin Muhammad al-Houthi as temporary president. Hadi fled Aden, where he established his own exiled government, but Houthis was probably He continued to push south towards the scene to drive it away. The GCC once again tried to make a diplomatic decision to save Hadi's position and lay the groundwork for the restoration of the status quo, but Houthis sniffed the victory and refused to participate. While fleeing to Saudi Arabia, the US was forced to suspend anti-terrorism operations and withdraw its personnel. The ground was prepared for the escalation of the civil war.⁸⁴

According to another comment, in September 2014, with the support of Saleh supporters, the Houthis took advantage of the power gap and captured important points of the capital city Sanaa and forced Mansur Hadi to resign. Later, the Houthis, who declared that they had dissolved the parliament, formed a "Presidential Council" under their control. After taking over the capital Sanaa, the Husei-Saleh alliance continued its progress in Yemen, eliminating its rivals and besieging the city of Aden, the southernmost of Yemen, in March 2015.⁸⁵

According to Another Egypt centered think tank magazine, political moment during the transition process may be described in four directions. The first sees it as a revenge moment, the second sees it for the fall of the republic, and the third sees it as the moment of finishing off what is left of the Republic and the fourth sees it as revolutionary. The Houthi movement restricted the central authority of the movement in exercising its natural functions without overthrowing it, but rather kept it within a formal framework.⁸⁶

According to Abdulmalik al-Houthi, the leader of Houthis, government and President Mansur Hadi suddenly resigned unnecessarily. This resignation was a political maneuver and a non-serious step. The goal was to impose unjust legitimate demands on the people. But to him, harmful work will be yielded beneficial results. They took this step in bad faith; but he hopefully it would bring good for this country. They want from all political groups to act responsibly in this sensitive period of the country. This is an extremely sensitive stage; but it also offers great opportunities. This revolutionary popular movement is on the right track. They feel responsible and that no group or segment is excluded; on the contrary, it wants the process to work in line with the National Peace and Accession agreement. They constantly emphasize participation. They want a reasonable and reasonable relationship with the outside. They have no hostility towards any Arab or Islamic country. They do not want conflicts and problems with the international community, the UN and the Security Council.⁸⁷

⁸³ Kamrava, Mehran, *ibid*, p.385

⁸⁴ IISS, Muhammad bin Salman and the new Saudi Arabia, 24. (2018)/a), <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2018/muhammad-bin-salman-and-the-new-saudi-arabia> (data access: 30.12.2019).

⁸⁵ Salisbury, Peter, Yemen: Stemming the Rise of a Chaos State. Chatham House: The Royal Institute of International Affairs, (2016), <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-05-25-yemen-stemming-rise-of-chaos-state-salisbury.pdf> (data access: 05.03.2024).

⁸⁶ Arab center for Research and Studies, Collapse State: Yemen انهيار الدولة: اليمن. منصور اعدالو القبيلة البصر اعدالو المليشيا. From the tribal state conflict to the militia state conflict, 2015, <http://www.acrseg.org/36587> (data access: 30.12.2019).

⁸⁷ Yakın Doğu Haber, (2015), Abdulmelik Husei'den Yemen Değerlendirmesi, [Abdul- Malik al-Houthi Reviews Yemen], http://www.ydh.com.tr/HD13600_abdulmelik-husiden-yemen-degerlendirmesi.html (data access: 31.12.2019).

3. Why Yemen crisis is discussed over Saudi-Iran conflict rather than internal problems

Four years after Arab Uprisings, the idea of reckoning with the corrupt governments of the Yemenis came to a dead end. By targeting Iran, Saudi Arabia led the incident to an international dimension and then to military intervention. For this, real problems of Yemenis overshadowed by the geopolitical and ideological struggle between Iran and Saudi Arabia. In addition, due to the air campaign launched by the Saudi-led coalition on March 25, 2015 the crisis in Yemen more deepened. Therefore, the relations of these two countries, both with each other and with Yemen, need to be examined briefly and more closely.

3.1. Saudi-Iranian historical and geopolitical rivalry

The roots of the Saudi-Iran tension date back to the Arab conquest of Iran during the reign of Hz. Omar after Islam and the end of the Sassanid Empire, which was established in the territory of today's Iran. Some Iranian intellectuals see the Arabs as the main culprits of Iran's backwardness and consider the Arab attack on Iran and the collapse of the Sassanids as the beginning of backwardness and decadence. This group, who disregards the richness that Islam has added to Iranian culture, claims that the ancient Iranian tradition has become barbaric due to the Arab invasion. In addition, Iran is among the countries that led the Shuubiya movement, which was developed in response to the mawali policy implemented by the Umayyads against non-Arabs.⁸⁸ From that time to the present, Arabs and Iranians have maintained distant relations over Arab-Persian debates.

Due to the Islamic nature of Iran's 1979 revolution, although such approaches were partially in the background after the revolution, this time the sectarian tension between Saudi Arabia and Iran had to come to the fore. Because the Saudi Kingdom, founded in 1926, adopted the Salafi Wahhabi interpretation of Islam. This interpretation distances itself from Shiism, the official sect of Iran, by claiming that it is polytheism for any Muslim to show excessive love and closeness to anyone other than Allah and the Prophet. According to the Salafi-Wahhabi interpretation, the Islamic knowledge that a Muslim needs is commanded in the Quran. The Prophet Muhammad and his companions also applied the Quran in their lives and lived in accordance with this knowledge. In order to understand Islam and apply it in daily life, there is no need for any other interpretation, person or intermediary other than these two basic sources. Contrary to this interpretation, the dominant view in Shiism is that the Islamic Ummah should not be left without administrative control after the death of the last Prophet Muhammad, and that Muslims should be subject to and obey Allah's saintly servants or chosen Imams through the belief in 'velayat'.

The geopolitical rivalry between Saudi Arabia and Iran can be traced back to the desire of both states to become more powerful in the region. For this reason, it is possible to talk about a constant state of tension in Saudi-Iranian relations that began between the Pahlavi Dynasty and the Kingdom of Saudi Arabia and has continued to this day. During the Shah's period, there were times when Saudi Arabia and Iran sometimes cooperated to limit the regional influence of Soviet Russia under the guise of the threat of communism and the increasing influence of Gamal Abdel Nasser in Egypt. However, for example, after the Arab-Israeli war in 1973, when Saudi King Faisal cut off oil supplies to Western countries in order to ensure that Western countries would support Israel in order to stop its attacks, the Shah of Iran, Mohammad Reza Pahlavi, did not comply with this decision and responded by mobilizing all his means to increase oil supplies.⁸⁹

⁸⁸ Ahmedi, Hamid, Religion and nationality in Iranian identity, *Policy Journal of Faculty of Law and Political Sciences*, Number: 67. Start page: 27 | End page: 36 (2009) <https://www.sid.ir/paper/110034/fa> (data access: 31.12.2020)

⁸⁹ Omar, M. Adil, Suudi Arabistan-İran İlişkileri Bağlamında Ortadoğu'nun Güncel Sorunları, [Current Problems of the Middle East in the Context of Saudi Arabia-Iran Relations], *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2 (1), (2018). 203-243.

After the revolution, the same tension arose due to reasons such as the risk of Shiite Arabs living in Saudi Arabia being affected by the Revolution and concerns that the Iranian Revolution would spread to Saudi Arabia in line with Iran's desire to export the revolution. In addition, the increasing Iranian hegemony in countries such as Iraq, Syria and Lebanon caused the Saudis to be extremely worried and this situation led the Saudis to cooperate more with the US in terms of politics. In the Iran-Iraq war that started immediately after the Iranian Revolution, the Saudis supported Iraq without hesitation and the Saudi Kingdom aimed to benefit from the fact that this war was wearing down both countries. This time, the revolutionary character of the Arab uprisings that started in Tunisia and Egypt in 2011 and spread to Yemen led the Saudis to take even harsher measures in Yemeni internal affairs in cooperation with the US, assuming that their Kingdom was at risk of being surrounded from the south as well as the north of the country.

3.2. Saudi Arabia's Yemen Problem

Especially since the second half of the 20th century, there has been a complex network of relations between the Saudi Kingdom and Yemen. In modern history, it can be summarized that the Saudi Arabia's relationship with Yemen that supporting the dismissed Imams against leftist movements, establishing close ties with the tribes, defending the status quo against Yemen rebellions and Arab Uprisings, instrumentalizing foreign policy by using Yemen's uprisings in the struggle for domestic kingdoms, to continue the geopolitical war with Iran and to prevent the Bab-el Mandeb Strait from falling into the hands of the Houthis in Yemen.

After the end of the Imam period in Yemen after 1962, Saudi Arabia supported the dismissed Imams against Egypt. There is also a very effective network of relations between Saudi Arabia and Yemen's tribal leaders as an extension of the dominant tribal culture in the region. Since the 1970s, Yemen has sent nearly one million workers to Saudi Arabia. Since the 1980s, Yemen tribes have been able to withdraw money from Saudi Arabia to prevent socialist 'irreligious' movements in Yemen, and the Saudis have been buying weapons from the United States to provide this support. Even at that time, in the arms trade between the Saudis and the US, agreements were concluded with the US was profitable.⁹⁰ As the Iraqi attack on Kuwait in 1991, the Saudis withdrew their support from Yemen because of the abstention of the Yemenis and sent 800 thousand Yemen workers back.⁹¹ However, the relationship between the Saudis and the important tribal leaders has continued and has been in constant contact with the Saudi Arabian tribal leaders in shaping Yemen's domestic policy.

On the other hand, the Saudis have played no other role than supporting President Saleh in the Houthi-Saleh civil wars in order to prevent the Houthis from becoming active in the politics of Yemen. However, the overthrow of Saleh as a result of the 2011 Arab Uprisings forced Saudi Arabia to actively design Yemen's domestic politics together with the United States. With the transfer of the Saudi Kingdom to King Salman in the beginning of 2015, Saudi Arabia opened its denomination card and saw the Houthi Movement in Yemen as an extension and threat of Iran's Shiite expansionism. Thus, in the 1980s, the Communist threat from Yemen to Saudi Arabia was transformed into a Shiite threat by 2010's, and with this threat perceptions, the country spent a significant amount of sources to buy weapons from the United States.

The Yemen war has been a major struggle for MBS since the beginning of Saudi Arabia's intervention in Yemen. As soon as MBS took over as defense minister, his first act was to organize the GCC and launch an air strike codenamed "Operation Decisive Storm" on March 26, 2015. In the proactive foreign policy pursuit of the MBS, it may be interpreted as taking positions for future throne fights awaiting the Kingdom of Saud following the death of his father. King Salman bin Abdulaziz, who helped his son Prince MBS, began to make unprecedented changes in a row before less than four months after throning. The King removed his half-brother Prince Muqrin and raised his third nephew, Prince Muhammad bin Nayef (MBN), to second place. He made his own son, MBS, number three in the line of succession. These changes were combined with Salman's pursuit of the most ambitious

⁹⁰ Dresch, Paul, *Tribes, Government and History in Yemen*, Oxford: Clerandon Press, (1989). p. 240-262.

⁹¹ Cleveland, William, *A History of Modern Middle East*, Pheledelphia: West view Press, (2009), p.543.

foreign policy in Saudi history. Also, behind these changes, Saudi Foreign policy was instrumental in domestic policy because of possible fights for the throne. The effects of global and regional actors were observed in domestic policy developments during the period of King Salman. MBS's cooperation with these actors could be considered as an effort to increased effectiveness in domestic politics and eliminate rivals.⁹²

One of the first actions of King Salman was to execute Ayatollah Nemr, the Arab Shiite cleric, along with 47 religion activists at the beginning of 2016. Nemr was a cleric who opposed the Kingdom's armed actions and conflicts, demanded reform and freedom of expression, called for the elimination of corruption and discrimination, and criticized Iran's policy in Syria. It is also known that Ayatollah Nemr criticized Saudi Arabia's intervention in Bahrain and Yemen. Representatives of the UN, the US and the EU interpreted this execution as a very dangerous development that could have serious consequences in the region and pointed out that it would escalate sectarian tension. The Saudi consulate in Mashhad and the Saudi embassy in Tehran were set on fire by protesters. For Houthis this event was Saudi's execution of a public warrior and a great clergyman in a false trial by violating human rights.⁹³ Thus, sectarian tension and the Saudi-Yemen war in the region became more intense.

MBS was not a well-known person inside or outside the country until his father Salman became king. MBS received all his education in his home country, but after his father became king, he worked in government jobs for a very short time. Those who follow Saudi Arabian politics realized that this change was actually a transitional step, because it was the first step in paving the way for his son MBS. As many expected, King Salman appointed MBS as MBN's successor in June 2017. On May 20, 2017, US President Trump and Saudi Arabia's King Salman signed a series of letters of intent for a total of \$350 billion in arms purchases from the United States, \$110 billion immediately and the rest over 10 years. The planned arms purchases included tanks, warships, missile defense systems and cybersecurity technology. There had to be a 'reasonable' justification for the billions of dollars spent on arms purchases from the US: Geopolitical conflicts with Iran based on sectarian tensions, the ongoing hot war with Iran's allies in Yemen.

After his appointment, MBS took some important steps to arbitrate his own power. In this context, in the second half of 2017, the royal family weakened potential power centers in the country in order to prevent opposition from business and religious circles. Approximately four hundred people who were influential in the country's political, religious and economic life were detained and executed 47 of them. MBS, trying to be effective in American politics, also thought that it would institutionalize US-Saudi Arabia political relations with a PR campaign through expensive lobbying efforts and anti-Iranian relations in the region.⁹⁴

However, one of the main drivers of Saudi intervention of Yemen is also have a geopolitical dimension. Saudi Arabia and the United Arab Emirates have launched a proxy war with Iran, since the start of the Syrian civil war in 2011. Their leaders tried to destroy and overthrow Bashar al-Assad to prevent Iran from Syria. The Saudis and Emirates believed that the Shiite militias took over the capital of Yemen, Sana'a. After Houthis seized the capital, Saudi Arabia's crown prince of MBS and UAE's crown prince Zayed alarmed. They feared that the Houthis would become something like Hezbollah in the Arabian Peninsula, equipped with Iranian-provided missiles and armed with political and legal status. At the same time, it would turn out that the conditions gave Saudi Arabia and the UAE the opportunity to strategically realize what they had failed in Syria.⁹⁵

⁹² Öztop, Mustafa, Suudi Arabistan Dış Politikasında Muhammed Bin Selman'ın "Bumerang" Etkisi, [The "Boomerang" Effect of Mohammed Bin Salman on Saudi Arabian Foreign Policy], *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 203-230. (2019). <https://doi.org/10.26513/tocd.468840> (data access: 10.09.2024)

⁹³ Al-JazeeraTurk. (2016), Şiilerden idama sert tepki, [Harsh reaction from the Shiites for the execution], <https://www.aljazeera.com.tr/haber/siilerden-idama-sert-tepki>, (data access: 08.01.2020).

⁹⁴ IISS, Strategic rivalries around the Bab el-Mandeb Strait, 24(16), (2018/b), <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2018/bab-elmandeb-strait> (data access: 30.10.2019).

⁹⁵ IISS, Muhammad bin Salman and the new Saudi Arabia, 24. (2018/a), <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2018/muhammad-bin-salman-and-the-new-saudi-arabia> (data access: 30.12.2019).

3.3. *Iran and the Houthis: The proxy war issue and the axis of resistance*

Iran's relationship with the Houthis in Yemen has been a hot topic since the Houthis took power in 2015, following the Arab Uprisings. The first reason for this is that the Houthis have little to do with Iran historically and sociologically. Although the Houthis are widely portrayed as Shia in terms of faith, they are known to be Zaydis referred to as the Fivers. The Zaydis are considered part of Shia Islam, but they differ significantly from the mainstream of Imamiye in Iran, which is referred to as the Twelvers. Furthermore, among the various Shia schools, the Zaydis are considered the closest to Sunni Islam, as they reject concealing religious belief (*taqiyya*) and distance themselves from criminalizing the first three Islamic caliphs for not recognizing Imam Ali's legitimate right to rule. For this reason, the Houthis and Iran can be described as distant relatives in terms of sectarian relations.⁹⁶ However, due to the Houthis' uprising-like objections to the Saleh Administration in line with the discursive influences of the Iranian revolution, the principle of the revolutionary approach of the Twelver Shiites and the Fiver Shiites to political readings was revived.⁹⁷

The Shabab al-Mou'mineen (Believing Youth Movement), founded in the 1990s under the leadership of Hussein al-Houthi, initially aimed to challenge economic deprivation in Yemen, achieve religious autonomy and freedom, and protect the Zaydi community. The movement has increasingly politicized its demands for the recognition of the Zaydi faith as an official religion, freedom for Zaydi political activities, the removal of government oppression of Zaydi regions, the economic development of the Saada region, and the end of Western cultural and political influence in the country. Hussein al-Houthi, raised the slogan "God is great, death to America, death to Israel, curse on the Jews, victory to Islam" and further radicalized the movement at 2002. Thus, earlier steps were taken towards rapprochement between the Islamic Republic regime and the Houthi movement. Despite the apparent growing ideological closeness between the Houthis and the Islamic Republic, Iranian officials have denied any connection to the Yemenis. They say that Iran's support for the Houthis is primarily moral. They claim that Iran is a model for preserving the Zaydi identity and combating the political, social and economic discrimination that the Zaydis face.⁹⁸

Before the 2011 Arab Uprisings, Iran had little to no contact with Yemen. Developments in Yemen were not a priority in Iranian foreign policy. There were no flights between Tehran and Sanaa during this period. Due to the geographical distance and lack of strong ties, Yemen did not occupy a significant place on the agenda of Iranian foreign policy.⁹⁹ Iran's relationship with Yemen was limited to the Houthi leadership being influenced by the political rhetoric of the 1979 Iranian Revolution. However, it is known that before the Arab Spring, Houthi leader Hussein al-Houthi traveled to Iran and held contacts there.¹⁰⁰ For this reason, the civil war in Yemen that began with the 2011 Arab Spring was primarily driven by local and political factors and was neither an international proxy war nor a purely sectarian conflict.

However, by the end of 2010, American officials began to allege that Iran was responsible for transferring small amounts of arms to the Houthis. Similarly, the UN Security Council's Iran Sanctions Committee reported that Iran likely began providing small amounts of arms to the Houthis in 2009.¹⁰¹ Yemen's accusations that Iran was providing arms and training to the Houthi arms continued throughout the transition period that began with Saleh's removal from power in November 2011 and continued until the Houthis seized power in January 2015. The interception of the Jihan 1, an

⁹⁶ Almahfali Mohammed, Root James, How Iran's Islamic Revolution does, and does not, influence houthi rule in Northern Yemen. Sana'a Center for Strategic Studies. (2020) <https://portal.research.lu.se/en/publications/how-irans-islamic-revolution-does-and-does-not-influence-houthi-r> (data access:01.09.2024)

⁹⁷ Garib Rıza, Hamid Rıza, Hüseyin Bedreddin El-Husi ve Yemen Direnişi, [Hussain Badr ed-Din al-Houthi and Yemen Resistance], İstanbul: Feta Yayınları. (2020). p: 4-83.

⁹⁸ Talashan, Hassan, Iran's Islamic Revolution and its impact on Shiite geopolitical developments in Yemen. *ایران اسلامی انقلاب* و تأثیر آن بر تحولات ژئوپلیتیک شیعه در یمن. *Faslname-i Sheeshinasi*, (2012), https://www.shiitestudies.com/article_242530.html?lang=en

⁹⁹ Sinkaya, Bayram, Houthi – Iran Relations: Distant Relatives Turns Brothers in Arms, *Türkiye İnan Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 76-93. (2022). <https://tiaddergi.com/manuscript/uzak-akrabaliktan-silah-kardesligine-husi-iran-iliskileri-11> (data access: 01.09.2024).

¹⁰⁰ Garib, Rıza & Hamid, Rıza, *ibid*.

¹⁰¹ Juneau, Tomas (2021), How war in Yemen transformed the Iran-Houthi partnership. *Studies in Conflict & Terrorism*, p-3.

Iranian ship carrying forty tons of weapons off the coast of Yemen in January 2013, provided the clearest evidence of Iranian support for the Houthis.¹⁰² A year later, several hundred IRGC-Quds Force personnel sent to Yemen reportedly began training Houthi fighters. Iran's military activities in Yemen were reportedly overseen by Abdolreza Shahlai, a deputy commander of the Quds Force. However, both the Iranian government and the Houthis denied these claims.¹⁰³ According to Prof. Thomas Juneau from the University of Ottawa, the majority of the Houthis' arsenal comes from Yemeni army stocks, the black market and local production. The Houthis also take risks and shape their own foreign policy, not following the chain of command with Iran.¹⁰⁴

After 2014, Iranian leaders presented the Houthis' progress as if Iran were the success of the revolution and declared it as part of the axis of resistance. The highest-level statement to illustrate the relationship between Iran and the Houthis is made from Ali Akbar Velayati, former Foreign Minister and presently Ayatollah Khamenei's international relations consultant. In his meeting with a group of clergymen from Yemen on October 18, 2014, Velayati expressed his satisfaction with the leadership of Houthi-Ansarullah's leader Abdulmalik al-Houthi in the Yemen revolution and hope that the role of Hezbollah in Lebanon was to take Ansarullah in Yemen. He stated that Islamic Republic supports Ansarullah since they see them as part of the Islamic awakening movement¹⁰⁵. Although there are various levels of ties between the Houthis and Iran, this does not mean that they are the direct proxies of Iran in the region. Maybe this relation can be named allies. Support statements from Iran can be seen as an attempt to control and direct the movement. But, the transformation of the developments in Yemen into the Shiite-Sunni struggle and the isolation of the Sunni world brought Ansarullah closer to Iran.¹⁰⁶

Iranian media, security elites and religious leaders close to Ayatollah Khamenei hailed the Houthi victory and condemned Saudi 'aggression'. Hossein Amir Abdullahian, a former deputy foreign minister for relations with the Arab world and later foreign minister as an advisor to the speaker of the Iranian parliament, said that Iran has spiritual and emotional ties to the Houthi Ansarullah movement and supports them politically to help Yemen secure its sovereignty. In addition to their 'spiritual' ties to Iranian leaders, the Houthis, who are politically inexperienced and diplomatically isolated, have become more open to Iranian guidance and support. Moreover, the Houthis, who are careful to distance themselves from Tehran, have begun to move their movement towards the 'axis of resistance', a bloc of regional states and non-state actors led by Iran and openly resisting American and Zionist hegemony in the Middle East. Thus, distant relatives between Houthis and Iran turns brothers in arms.¹⁰⁷

Saudi Arabia considered the Houthis to be an Iran's proxy, interpreted the Houthis' advances as part of Iranian expansionism, and presented its airstrikes on Yemen in 2015 to the public as a proxy war. The Houthis' membership in the Zaydi branch of Shiism and the Iranian government's efforts to use Shiite geopolitics as an effective tool in foreign policy were the basis for these claims. However, connecting Ansarullah's ascension to Iran and associating it with the Shiite ascension leads to neglect of the influence of internal dynamics in Yemen and to the reductionist conclusions.¹⁰⁸ Indeed, the local and social dynamics of Yemen are not in fact neither what Saudi Arabia envisions nor Iran wants to construct. The Houthis actually reflect an organized-militant projection of the Zaydis' drive to protect their identity. The fact that the Zaydis were left, culturally and economically by the central

¹⁰² Reuters. (2014, December 15). Iranian support seen crucial for Yemen's Houthis. <https://www.reuters.com/article/world/iranian-support-seen-crucial-for-yemens-houthis-idUSKBN0JT17A/> (data access: 01.09.2024)

¹⁰³ Sinkaya, Bayram, "İran Yemen İlişkileri ve Ensarullah Hareketi", [Iran Yemen Relations and Ansarullah Movement], ORSAM Uluslararası Siyaset Dergisi, (2016). <https://www.orsam.org.tr/tr/iran-yemen-iliskileri-ve-ensarullah-hareketi/> (data access: 05.03.2024).

¹⁰⁴ Juneau, Thomas, (2021), How Iran Helped Houthis Expand Their Reach, War on the Rocks National Security, <https://warontherocks.com/2021/08/how-iran-helped-houthis-expand-their-reach/> (data access: 10.04.2024).

¹⁰⁵ Isna, انصار اللهيمن بايد همانند حزب اللهدر لبنان تاروريسمبارز هکنند [Walayati: Ansarullah in Yemen should fight terrorism like Hezbollah in Lebanon], (2014), <https://www.isna.ir/news/93072614511> (data access: 30.12.2019).

¹⁰⁶ Sinkaya, Bayram, (2016), *ibid*.

¹⁰⁷ Sinkaya, Bayram, (2022), *ibid*.

¹⁰⁸ Sinkaya, Bayram, (2016), *ibid*.

government of Yemen for decades, on the other hand, the marginalization of Saudi Arabia through sectarian policies constitutes the origin of the Houthi problem. Seeking an answer to the Zaydi question, the Houthis turned into a radical-militant organization with both the influence of Iran's ideological power¹⁰⁹ and the harsh treatment of the Yemen administration.¹¹⁰

4. Conclusion

Yemen the poorest country on the Arabian Peninsula under Saleh, whose name had been associated by corruption constantly. 10 million of the population of 24 million living in 10 million Yemenis 'one step away from famine' especially for the last several decades. For this, the Arab Uprisings that started in Tunisia in 2010 spread to Yemen in a short time. Just as in Tunisia and Egypt, the opposition in Yemen also protested the authoritarian rule of Saleh. The masses from all walks of life participated in these uprisings and the Houthi-Ansarullah Movement, which was constantly excluded from the administration, was spearheaded. In the same process, Saudi Arabia, which is actively involved in various countries at every stage of the Arab Uprisings, intervened in Yemen along with the US during the transition process, and the removal of Saleh from the administration and the replacement of Mansur Hadi in 2011. Signing of the National Peace and Participation Agreement with opponents in 2013 and Power-Sharing Agreement in 2014 was also under the supervision of Saudis. However, in February 2015, President Hadi, who was in charge of enforcing these agreements and taking the country to an election with a constitutional amendment, fled to Aden. First, he announced his resignation then withdrew his resignation and called on the GCC to conduct military action against the Houthis.

Considering the historical process of Yemen for the last seventy years, it is possible to observe the influence of the Saudi Arabia in these decisions of Mansur Hadi. For this purpose, MBS, appointed as Defense Minister, first announced army operation codenamed "Decisive Storm" on March 26, 2015 against Yemen, then escalated the sectarian tension in the region by executing the Saudi Shiite cleric Ayatollah Nemr, further increasing the tension by describing the Houthis belonging to the Zaydi sect as Shia and proxy force of Iran. He signed various agreements with US consisted of arms purchase. By the way he instrumentalized the foreign policy in line with own future policy. It is impossible to ignore the historical and geopolitical conflicts between Saudi Arabia and Iran, both in the internal conflicts in Yemen and the Saudi air strikes after the Arab Uprisings. However, at the beginning of the Arab uprising, the Houthis did not act in line with Shiite expansionist principles and did not emerge as a proxy force of Iran. Indeed, Yemen was one of the few countries that should have reached a positive result in the 2011 Arab Uprisings process. But the real problems of the people remain unsolved in the shadow of international conflicts.

REFERENCES

Ahmedi, Hamid, "Religion and nationality in Iranian identity", دین و ملیت در هویت ایرانی حمید احمدی, Policy Journal of Faculty of Law and Political Sciences, Number: 67. Start page: 27 | End page: 36 (2009) <https://www.sid.ir/paper/110034/fa> (data access: 31.12.2020)

Almahfali Mohammed, "Root James, How Iran's Islamic Revolution does, and does not, influence houthi rule in Northern Yemen." Sana'a Center for Strategic Studies. (2020) <https://portal.research.lu.se/en/publications/how-irans-islamic-revolution-does-and-does-not-influence-houthi-r> (data access:01.09.2024)

¹⁰⁹ Mayli, Mohammad Reza, and Mutii Maryam, "قدرت نرم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران", [Soft power in Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran]. Article 6. 9(35), (2016). <https://www.sid.ir/paper/247613/fa> (data access: 05.03.2024).

¹¹⁰ Cingöz, Murat, Yemen Krizinin Kökeni, [The Origin of the Yemen Crisis], 22.04.2019, ORSAM Raporu, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 231. (2019), / <https://orsam.org.tr/yemen-krizinin-kokeni/> (data access: 17.11.2019).

CANDAN, M, (2024), "Saudi Intervention After The Arab Uprisings Process in Yemen and Saudi-Iran Tension", *AUSBD*, 7(14): 105-118

Al-JazeeraTurk, (2016), "Şiilerden idama sert tepki" [Harsh reaction from the Shiites for the execution], <https://www.aljazeera.com.tr/haber/siilerden-idama-sert-tepki> ,(data access: 08.01.2020).

Ataman, Muhittin, "Vekalet Savaşının İki Aktörü: Suudi Arabistan ve İran," [Two Actors of the Proxy War: Saudi Arabia and Iran] *Kriter Dergi*, 3(31) (2019) .<https://kriterdergi.com/dosya-iki-kusatma-arasinda-yemen/vekalet-savasinin-iki-aktoru-suudi-arabistan-ve-iran> (data access: 31.12.2019).

Ataman, Muhittin, "Suudi Arabistan'da Yaşanan Değişim: Krallığın Yeniden Yapılanması" [Change in Saudi Arabia: Restructuring of the Kingdom]. (2018),.<https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/suudi-arabistanda-yasanan-degisim-kralligin-yeniden-yapilanmasi-h427360.html> (data access: 05.08.2020).

Byman, Daniel, "Yemen's Disastrous War," Brookings Institute, (2018), <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00396338.2018.1518376?journalCode=tsur20> (data access: 30.12.2019).

BBC Arabic, (2015), "Yemen Crisis: Why the Gulf States waged a war against the Houthis." https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2015/05/150503_yemen_war_crisis. (data access: 16.11.2019).

Ben-Yishai, Ron, (2015) "The US dropped the ball on Yemen," *Ynetnews.com*, Israel <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4641278,00.html> (data access : 11.11.2019).

Büyükkara, Mehmet Ali, "Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi", [Yemen Houthi Movement in Its Social, Political and Religious Aspects], *Divan Disiplinler arası Çalışmalar Dergisi*, 16(30). (2011). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/divan/issue/25959/273501> (data access: 05.03.2024).

Chatham House (2019), "Operation Decisive Storm: Analyzing Four Years of Conflict in Yemen." <https://www.chathamhouse.org/event/operation-decisive-storm-analysing-four-years-conflict-yemen> (accessed: 30.12.2019).

Cingöz, Murat, "Yemen Krizinin Kökeni," [The Origin of the Yemen Crisis], 22.04.2019, ORSAM Raporu, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 231. (2019), / <https://orsam.org.tr/tr/yemen-krizinin-kokeni/> (data access: 17.11.2019).

Cleveland, William, *A History of Modern Middle East*, Philadelphia: West view Press, (2009), p. 497-545

"Collapse State: Yemen" منصر اعدولة القبيلة للصراع اعدولة المليشيا. انهيار الدولة: اليمن. From the tribal state conflict to the militia state conflict. Arab center for Research and Studies.28. Jan. 2015 <http://www.acrseg.org/36587> (data access: 30.12.2019).

Crooke, Alastair, "America Immobilized as Iran-Saudi Arabia Proxy War Turns Bloody", *Huffpost*, (2015). https://www.huffingtonpost.com/alastair-crooke/america-iran-saudiwar_b_7001776.html, (data access: 17.11.2019).

Dresch, Paul, *Tribes, Government and History in Yemen*, Oxford: Clerandon Press, (1989). p. 240-282

Garib, Rıza & Hamid, Rıza, Hüseyin Bedreddin El-Husi ve Yemen Direnişi., [Hussain Badr ed-Din al-Houthi and Yemen Resistance], İstanbul: Feta Yayınları. (2020). p-5-149

Gelvin L, James, *Modern Ortadoğu Tarihi*, [History of Modern Middle East] 1453-1915 İstanbul: Timaş Yayınları.

Gelvin L, J. (2012), *The Arab Uprisings –What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press.

Horton, Michael, "Anti-Government Protests in Yemen: An Opportunity for Unity or a Catalyst for Further Unrest?" *The Jamestown Foundation Terrorism Monitor*, (2011).

CANDAN, M. (2024), "Saudi Intervention After The Arab Uprisings Process in Yemen and Saudi-Iran Tension", *AUSBD*, 7(14): 105-118

<https://jamestown.org/program/anti-government-protests-in-yemen-an-opportunity-for-unity-or-a-catalyst-for-further-unrest/> (data access: 30.12.2019).

IISS, "Muhammad bin Salman and the new Saudi Arabia", 24. (2018/a), <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2018/muhammad-bin-salman-and-the-new-saudi-arabia> (data access: 30.12.2019).

IISS, "Strategic rivalries around the Bab el-Mandeb Strait", 24(16), (2018/b), <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2018/bab-elmandeb-strait> (data access: 30.10.2019).

IISS. (2018/c), "Yemen's debilitating war," 24. <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2018/yemens-debilitating-war> (data access: 30.12.2019).

IISS, Research Dossier, "Iran's Networks of Influence in the Middle East", (2019), <https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/iran-dossier/iran-19-07-ch-5-yemen/?id=72EA0D2C12554943BF6058585C69DF6E&z=z> (data access: 02.01.2020).

Isna, انصار اللهيمنبايدهمانند حزب الله لبنان تروريسم مبارز هکنند [Walayati: Ansarullah in Yemen should fight terrorism like Hezbollah in Lebanon], (2014), <https://www.isna.ir/news/93072614511> (data access: 30.12.2019).

Jeremy, M.Sharp, "Yemen: Background and US. Relations, Congressional Research Service", (2015), <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL34170.pdf> (data access: 25.03.2015).

Juneau, Thomas (2016), "Iran's Policy towards the Houthis in Yemen: a Limited Return on a Modest Investment", *International Affairs*. 92(3). <https://academic.oup.com/ia/articleabstract/92/3/647/2326947?redirectedFrom=fulltext&login=false> (data access: 05.03.2024).

Juneau, Tomas (2021), "How war in Yemen transformed the Iran-Houthi partnership", *Studies in Conflict & Terrorism*, 1-23.

Juneau, Thomas, (2021), "How Iran Helped Houthis Expand Their Reach, War on the Rocks National Security", <https://warontherocks.com/2021/08/how-iran-helped-houthis-expand-their-reach/> (data access: 10.04.2024).

Kamrava, Mehran, *Beyond the Arab Spring: The Evolving Ruling Bargain in the Middle East*, Oxford: Oxford University Press, (2014), p. 373-397.

Mayli, Mohammad Reza, and Mutii Maryam, [Soft power in Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran] ايران "قدرت نرم در سياست خارجى جمهورى اسلامى ايران", Article 6. 9(35), (2016). <https://www.sid.ir/paper/247613/fa> (data access: 05.03.2024).

Nagi, Al-Assam, "Preparing for a Failed War", Carnegie ME Center, (2019). <https://carnegie-mec.org/diwan/80282> (data access: 30.12.2019).

Omar, M. Adil, "Suudi Arabistan-İran İlişkileri Bağlamında Ortadoğu'nun Güncel Sorunları", [Current Problems of the Middle East in the Context of Saudi Arabia-Iran Relations], *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), (2018). 203-243.

Öztop, Mustafa, "Suudi Arabistan Dış Politikasında Muhammed Bin Selman'ın "Bumerang" Etkisi", [The "Boomerang" Effect of Mohammed Bin Salman on Saudi Arabian Foreign Policy] *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 203-230. (2019). <https://doi.org/10.26513/tocd.468840> (data access: 10.09.2024)

Perkins, Brian, *Yemen: Between Revolution and Regression*. *Studies in Conflict and Terrorism*, 40(4), (2017). <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1057610X.2016.1205368> (data access: 05.03.2024).

Popp, Roland, *War in Yemen: Revolution and Saudi Intervention*, CCS Analyses in Security Policy, No:175 Zurich, (2015). <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse175-EN.pdf> (data access: 02.01.2020).

CANDAN, M, (2024), "Saudi Intervention After The Arab Uprisings Process in Yemen and Saudi-Iran Tension", *AUSBD*, 7(14): 105-118

Ra'y El-Yavm, "Who will rule Yemen after the capture of the presidential palace, Abd al-Malik al-Houthi, or President Mansour Hadi and what is the future role of former President Ali Abdullah Saleh after his revenge against all his opponents?". /من يحكم اليمن بعد الاستيلاء على القصر-. (2015). www.raialyavm.com (data access: 30.12.2019).

Rıza, Garip & Rıza, Hamid, Hüseyin Bedreddin El Husi ve Yemen Direnişi. [Hussein Badreddin Al Houthi and the Yemen Resistance], İstanbul: Feta Yayıncılık, (2020), p: 4-152

Rostami, Ferzad, Kamran, Lutfi, Pirmuhammedi, Said, "The War of Powers in Yemen and the Security of the Islamic Republic of Iran" "جنگ قدرت ها در یمن و امنیت جمهوری اسلامی ایران فصلنامه ی مطالعات بین الملل Studies of IR Journal. Iran: Islamic Azad University, 12. (2019), <https://www.sid.ir/paper/247574/fa> (data access: 05.03.2024).

Salisbury, Peter, "Yemen: Stemming the Rise of a Chaos State", Chatham House: The Royal Institute of International Affairs, (2016), <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-05-25-yemen-stemming-rise-of-chaos-state-salisbury.pdf> (data access: 05.03.2024).

Sinkaya, Bayram, "İran Yemen İlişkileri ve Ensarullah Hareketi", [Iran Yemen Relations and Ansarullah Movement], ORSAM Uluslararası Siyaset Dergisi, (2016). <https://www.orsam.org.tr/tr/iran-yemen-iliskileri-ve-ensarullah-hareketi/> (data access: 05.03.2024).

Sinkaya, Bayram, "Houthi – Iran Relations: Distant Relatives Turns Brothers in Arms", Türkiye İran Araştırmaları Dergisi, 1(2), 76-93. (2022). <https://tiaddergi.com/manuscript/uzak-akrabaliktan-silah-kardesligine-husi-iran-iliskileri-11> (data access: 01.09.2024).

Sırma, İhsan Sürayya, Osmanlı Devletinin Yıkılışında Yemen İsyanları, [Yemen Rebellions in the Collapse of the Ottoman Empire] İstanbul: (2008), Beyan Yayınları.

Talashan, Hassan, "Iran's Islamic Revolution and its impact on Shiite geopolitical developments in Yemen", "بحران یمن: بررسی زمینه ها و اهداف مداخلات خارجی عربستان و امریک", Faselname-i Sheeshinasi, (2012), https://www.shiitestudies.com/article_242530.html?lang=en

"The Yemen Crisis: An Overview of the Areas and Purposes of Saudi-American", (2018), Foreign Int. Policy. "پژوهش های راهبرد", "بحران یمن: بررسی زمینه ها و اهداف مداخلات خارجی عربستان و امریک", Iran: Allameh Tabataba'i University Press, Strategic Research of Politics. https://qpss.atu.ac.ir/article_6802.html (data access: 05.03.2024).

UN Human Development Program Human Development Reports. <https://hdr.undp.org/data-center> (data access: 30.12.2019).

Yakın Doğu Haber, (2015), "Abdumelik Husi'den Yemen Değerlendirmesi" [Abdul- Malik al-Houthi Reviews Yemen], http://www.ydh.com.tr/HD13600_abdumelik-husiden-yemen-degerlendirmesi.html (data access: 31.12.2019).

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDA MİLLİYETÇİLİĞİN ROLÜ VE MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MİLLİYETÇİ MOTİVASYON

*Mevlüt Can ERSERGIN**

Özet

Milliyetçilik, 1789 Fransız İhtilali sonrası yükselişe geçen ve XIX. yüzyıl dünya tarihi hatta günümüzü dahi şekillendiren önemli bir ideolojidir. Milli kültür, milli tarihin tetiklediği milli şuur beraberinde milli kimliği şekillendirir ve bu milli burjuvazi ile de desteklenince milliyetçi ideoloji inşa olur. Milliyetçi ideolojinin en önemli amacı milletin çıkarlarını korumaktır. Milletin çıkarlarını korumak içinse en önemli yol siyasi erki ele geçirmek milli devleti inşa etmektir; milli devletlerin inşasında ve inşa sürecinde her zaman milliyetçilik etkilidir. Türk milliyetçiliği gerek burjuvazinin yokluğu gerek milli kimliğin inşasının geç kalışı gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nun milliyetçilik algısından dolayı geç kalmış bir fikir hareketidir; Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde inşa olmuş, inşa olduğu gibi yükselmiş, İttihat ve Terakki'nin gerek cemiyet döneminde gerekse fırka döneminde resmi ideolojisi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı dahil Osmanlı'nın son yedi yılındaki bütün savaşlar milliyetçi motivasyonludur. Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşından mağlup ayrılmasının ardından İtilaf Devletleri Anadolu ve Trakya'da işgale karşı çıkmış Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları bu işgale karşı çıkararak bir milli mücadele başlatmıştır. Milli Mücadele Türk milletinin kendi çıkarlarını korumak adına savaşması öte yandan bir milli devletin kuruluşu ile sonuçlanması açısından milliyetçi motivasyona sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Milli Devlet, Milliyetçi Motivasyon, Milli Mücadele, Türk Milliyetçiliği

THE ROLE OF NATIONALISM IN THE ESTABLISHMENT OF THE REPUBLIC OF TURKEY AND NATIONALIST MOTIVATION DURING THE NATIONAL STRUGGLE PERIOD

Abstract

Nationalism is an important ideology that rose after the French Revolution of 1789 and shaped the XIXth century world history and even today. National culture, national consciousness triggered by national history shapes national identity, and when this is supported by the national bourgeoisie, nationalist ideology is built. The most important purpose of nationalist ideology is to protect the interests of the nation, and the most important way to protect the interests of the nation is to seize political power and build a national state; There is always nationalism in the construction and construction process of nation-states. Turkish nationalism is a late intellectual movement due to the absence of the bourgeoisie, the delay in the construction of national identity, and the perception of nationalism of the Ottoman Empire; It was built in the last periods of the Ottoman Empire, it rose as it was, and it became the official ideology of the Committee of Union and Progress both during the

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, E-Mail: mevlutcanersergin@gmail.com

society period and during the party period. All wars in the last seven years of the Ottoman Empire, including the First World War, were nationalist motivated. After the defeat of the Ottoman Empire in the First World War, the Entente States opposed the occupation in Anatolia and Thrace, and Mustafa Kemal Pasha and his comrades-in-arms opposed this occupation and started a national struggle.

Keywords: Nationalism, National State, Nationalist Motivation, National Struggle, Turkish Nationalism.

Giriş

Milliyetçilik ile ilgili siyasal bilimler literatüründe en önemli isimlerden biri olan Ernst Gellner, insanlık çağlarını iki safhada ele alır: “*sanayileşme öncesi çağlar*” ve “*sanayileşme çağı*”. Modernleşme öncesi çağda sınıflar arası geçişler çok zordur çünkü sınırlar keskin çizgilerle belirlenmiştir. Bu bağlamda, toplumların gelişmesinde önemli rol oynayan kültür, sadece aristokrasi ve ruhban sınıfına bağlı kalarak gelişmiştir. Ancak sanayileşmenin başlamasıyla birlikte sınıflar arası geçişler kolaylaşmış ve anlaşmayı sağlayacak ortak bir dile ihtiyaç duyulmuştur ki bunu da kültür sağlamıştır. Kültür, sanayileşme öncesi çağlarda toplumun pekişmesini sağlayan bir olguyken, sanayileşme sonrasında yegâne olgu haline gelmiştir.¹¹¹ Kültür, toplumlarda yükselişe geçip toplumu oluşturan hâkim unsur olmaya başladıktan sonra milli şuur oluşmaya başlamış ve milli şuur, milli burjuvazi ile desteklenmeye başlayınca milliyetçilik yükselişe geçmiştir. Milliyetçilik ile ilgili çalışmalarında bilinen ve literatürde yer alan bir diğer isim olan İngiliz tarihçi John Breuilly ise milliyetçiliği, “*siyasi iktidarı ele geçirmek için bir araç yahut siyasi iktidarın sağlamlaşmasını sağlamak için bir meşruiyet kaynağıdır ve bu bağlamda bir siyasi harekettir*” şeklinde tanımlamaktadır.¹¹² Dolayısıyla milliyetçilik, kültürel ve ekonomik bir nitelik taşıdığı gibi aynı zamanda siyasi bir nitelik de taşımaktadır. Milliyetçiliğin amaçları; milli kültür ve milli şuurunu oluşturmak, milli burjuvazi ile bunu desteklemek ve nihayetinde milli bir devlet kurarak nihai hedefine ulaşmak olarak belirtilebilir. Kuramsal bağlamda incelendiğinde, milliyetçiliğin gelişim aşamalarını tarihsel bir panorama ile izlemek işimizi kolaylaştırabilir. Ancak, her milliyetçiliğin her toplumda aynı şekilde teşekkül etmediğini belirtmek gerekir.

Türk milliyetçiliği ise farklı coğrafyalarda, yukarıda ele aldığımız merhalelerde gelişmiştir. Çarlık Rusya’nın tahakkümü altında yaşayan Türk toplulukları, Çarlık Rusya’nın sanayileşmesinden faydalandıkları için bir milli Türk burjuvazisi oluşturmuşlardır. Akçurazadeler bunun en önemli örneklerinden birisidir. Ancak, Türk milliyetçiliğinin ihtiyacı olan Türk kültürünü geliştirmek için gerekli özgürlük ortamına sahip olamamışlardır. Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu’nda ise imparatorluğun geri kalmış ve kapitülasyonlar yüzünden enflasyona maruz kalan tarım ekonomisinden ötürü bir burjuva sınıfı gelişmemiştir. Bununla birlikte, Balkanlarda çıkan ayaklanmalar nedeniyle milliyetçiliğe mesafeli duran ve milliyetçiliğe karşı Panottomanizm ve Panislamizm gibi ideolojiler

¹¹¹ Ernst Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, (çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Bozdoğan), İnsan Yayınları, İstanbul 1996, s. 31-47.

¹¹² John Breuilly, *Nationalism and The State*, Manchester University Press, Manchester 1993, s. 2.

geliştiren Osmanlı hanedanı ve Osmanlı aydınları, milliyetçiliğe karşı durmuşlardır. Ancak ilerleyen dönemlerde, özellikle 1908 Jön Türk Devrimi’nden sonra Panottomanizm ve Panislamizm’in işe yaramadığını fark etmiş ve Türk milliyetçiliğini Çarlık Rusya’da yaşayan Türk toplulukları ile inşa etmeye çalışmışlardır. Bir tarafta, Çarlık Rusya’da, resmi olmasa dahi bir milli burjuvazi varken, diğer tarafta Osmanlı İmparatorluğu’nda yoktur. Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nda Türk kültürü, diğer tarafa nazaran daha özgür yaşanmaktadır. Türk milliyetçiliği, işte bu yüzden bir “geç kalış” anlatısıdır. Yine de iki tarafta yaşayan Türk topluluklarının simbiyotik ilişkisi, Türk milliyetçiliğinin inşa edilmeye başladığını göstermiştir. Türk milliyetçiliği, kültürel ve ekonomik olarak 20. yüzyılın ilk on beş yılında inşa olmuşsa bile nihai amacına henüz ulaşamamış ve bir Türk milli devleti kurulamamıştır. Nihai amacına, 1919-1923 arasında gerçekleşen Milli Mücadele sonucunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile ulaşılmıştır. O halde, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu, Türk milliyetçiliğinin nihai amacına ulaşmasındaki ilk adım ve aynı zamanda ilk örnektir.

Öte yandan, Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde gerçekleşen Milli Mücadele, milliyetçilik tarihi literatüründe de bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Çünkü, milli topraklarında farklı bir milletin işgalini püskürterek üniter bir ulus devlet kurmak, tarihte görülüş önemli ilklerden biridir.¹¹³

Çalışmamızın amacı, tarihimizde geç ortaya çıkan bir olgu olan Türk milliyetçiliğinin inşa sürecini, geç kalış sebeplerinden ulus devletin inşasına kadar tarihsel bir panorama ile ele almak; Türk ulus devletinin inşasını sağlayan Milli Mücadele’nin ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerindeki milliyetçi motivasyonu incelemek; Milli Mücadele’nin başkumandanı Mustafa Kemal Atatürk’ün milliyetçi düşüncesini ele almak ve bu bağlamda bir derleme çalışması sunmaktır. Bu bağlamda çalışmamızın giriş bölümünde, milliyetçilik ile ilgili kuramsal fikirlere yer verilmiş ve bu doğrultuda Türkçe ve İngilizce eserler incelenmiştir. Çalışmamızın diğer başlıklarında ise önce Türk milliyetçiliğinin gecikme sebepleri, daha sonra Türk milli kimliğinin ve milliyetçiliğinin inşası ele alınmış; bu bağlamda gerçekleştirilen tarihsel araştırmalar, biyografiler ve ideologların eserleri incelenmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal Atatürk’ün milliyetçilik fikrinin oluşmasında etkili olan yazarlar, düşünürler, ideologlar ve önemli olaylara yer verilmiş; Atatürk’ün millet ve milliyetçilik ile ilgili düşüncelerine, tanımlarına ve bakış açısına değinilmiştir. Bu kapsamda, bu alanda gerçekleştirilen Türkçe çalışmalardan yararlanılmıştır. Son olarak, Milli Mücadeleye giden süreç, Milli Mücadele’nin başlangıcı ve bu süreçteki milliyetçi motivasyon incelenmiş; bu bağlamda gerçekleştirilen Türkçe eserler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün anılarına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise, Milli Mücadele’nin ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerindeki milliyetçi motivasyon açıklanarak çalışmanın hipotezi sunulmuştur.

¹¹³ Anthony D. Smith, *Milliyetçilik Kuram İdeoloji Tarih*, (çev. Hüsrev Yolsal), Atıf Yayınları, Ankara, 2013, s:51-52

1. Türk Milliyetçiliğinin Gecikme Sebepleri

Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılın ortalarına kadar askerî, ekonomik, toplumsal ve kültürel bağlamda bir Orta Çağ imparatorluğuydu. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu’nun gerek devlet kurumları gerekse devleti yönetirken izlediği politikalar da Orta Çağ devletlerinden esinlenmiştir. Bunun en önemli örneklerinden biri, birden fazla etnik kültür ve etnik alt kültür barındıran içtimai yapısını yönetme şekli olan *Osmanlı Millet Sistemi*’dir. Osmanlı Millet Sistemi, İslam fıkında yer alan “*ehl-i zimmet*” olarak adlandırılan toplumun gayrimüslim üyelerinin, cizye ve haraç karşılığında dinlerini rahatça yaşayabilmelerini sağlayan bir sistem olarak açıklanabilir.¹¹⁴ Toplumun esas ayırım kaynağı dindir ve insanları milletlerine göre ayırmak, gerek Kur’an ayetlerinde gerekse başta *Veda Hutbesi* olmak üzere hadislerde kavmiyetçilik olarak görülmüş ve kavmiyetçilik mutlak suretle günah sayılmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu’nda devlet dairelerinde Arap ve Fars unsurlar ya da sonradan İslam’a geçen devşirmeler önemli görevlerde yer almış, Türk unsurlar ise her zaman biraz geride kalmıştır.

Türk unsurların yönetimde kendilerine yer bulamamalarının sebebinin millet sistemiyle bir ilgisi yoktur. İlber Ortaylı, devlet görevlileri arasındaki Türk unsurların 18. yüzyılda giderek arttığını belirtmiştir.¹¹⁵ Türk unsurların yönetimde kendilerine yer bulamamasının ve Osmanlı Devleti’nin Türk kimliğine mesafeli tavrının sebepleri, Osmanlı İmparatorluğu’nda milliyetçiliğin geç teşekkül etmesinin nedenlerinden biridir. Bu sorunun kökeni, imparatorluğun kuruluş dönemlerine dayanır. Anadolu Selçuklu Devleti’nin zayıflamasından sonra teşekkül etmiş bir Türkmen beyliğinden türeyen Osmanlı İmparatorluğu, Türkmenleri ve Yörükleri her zaman devletin bekası için bir tehdit olarak görmüştür. Bu yüzden Rumeli’ye gösterdiği önemi Anadolu’ya göstermemiştir. Türkmen beyliklerinin Osmanlı’ya karşı tutumu göz önüne alındığında, Osmanlı’nın bu tavrına hak vermemek elde değildir. Osmanlı, Türkmenleri ve Yörükleri Türk adı altında birleştirerek, istemeden de olsa Türk kimliğinin gecikmesine sebebiyet vermiştir. İstanbul’da yaşayan Türkler ise her zaman kendilerini Türk’ten önce Osmanlı ve Müslüman olarak tanımlamışlardır.¹¹⁶ Öte yandan, günümüzde Osmanlı Türkçesi olarak adlandırdığımız İstanbul ve çevresinde konuşulan ağdalı Türkçe ile Anadolu insanının Türkçesi arasında bir uçurum kadar fark olması, Osmanlı İmparatorluğu’nda Türk milliyetçiliğinin gecikmesine sebebiyet veren olgulardan biridir. Kısacası, Osmanlılar imparatorluğun kuruluş döneminden itibaren inşa ettikleri Türk algısı nedeniyle Türk milli kimliğinin oluşumu gecikmiştir.¹¹⁷ Osmanlı İmparatorluğu’nda Türk milliyetçiliğinin geç kalmasındaki en önemli sebeplerden bir diğeri, millet sisteminin sona ermesine sebebiyet veren milliyetçi ayaklanmalar ve Panottomanizm politikasıdır. Milliyetçiliğin Avrupa’da yükselmesiyle birlikte, milliyetçi hareketlerin etkileri Osmanlı

¹¹⁴ İlber Ortaylı, “Millet: Osmanlılarda Millet Sistemi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara 2020, s. 66.

¹¹⁵ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 70.

¹¹⁶ Turgay Uzun, *Türk Milliyetçiliği ve MHP*, Ebabil Yayınları, Ankara 2005, s. 123-124.

¹¹⁷ Uzun, a.g.e., s. 175-176.

İmparatorluğu’nun Rumeli’deki topraklarına sığamıştır. Rumeli ve Teselya’da başlayan bu milliyetçi hareketler, Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk zamanlarda ümmetçi bir etki uyandırmıştır. Sultan II. Mahmud’un, ilk ayaklanmalar için Fatih Camii’nde verdiği hutbe bunun ilk örneklerindedir.¹¹⁸ Daha sonraki yıllarda, toprak kaybı endişesi içinde Panottomanizm ideolojisi savunulmaya başlanmıştır. Azmi Özcan, Panottomanizm ideolojisinin veya politikasının, Sultan II. Mahmud’un “*Ben tebaamın Müslüman olanını camide, Hristiyan olanını kilisede, Musevi olanını havrada görmek isterim*” vecizesi ile birlikte teşekkül ettiğini iddia etmektedir.¹¹⁹ Ancak resmi olarak bilinen bir şey var ki Panottomanizm, hukuken ve fiilen 1839 Tanzimat Fermanı ile resmileşen bir olgudur. Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yaşayan tüm toplumlar, din, dil ve etnik köken ayırmaksızın kanun önünde eşit sayılarak Osmanlı vatandaşlığında birleşmiş ve can, mal ve namus güvenliğinin Osmanlı Devleti’nin koruması altına alındığı bir politikayı temel alan bu ideoloji, daha önce de belirttiğimiz gibi Osmanlı millet sisteminin de son bulmasına sebebiyet vermiştir. Topraklarını kaybetmemek adına vatandaşlarını ABD’de de uygulanan bir tür eritme potası politikası ile bir arada tutmak isteyen Osmanlılar, kendi nizam-ı kadimlerinden uzaklaştıkları gibi bir ulus devlet kuracak ortamı da sağlayamamışlar, sağlamak istememişler ve bu yüzden bir çeşit arafta kalmışlardır.¹²⁰

2. Türk Milliyetçiliği Nasıl İnşa Olmaya Başladı?

Türk milliyetçiliğinin inşa olmasında, dünyada şarkiyatçılıktan teşekkül eden iki hareketin büyük önem arz ettiği söylenebilir. Birincisi, Ziya Gökalp’in “*Türkperestlik*” olarak adlandırdığı “*Turqerie*” ekolüdür. Bu ekolden gelen kişiler, Türkler gibi giyinirler, evlerini Türkler gibi dekore ederler ve genelde Türk estetik zevkine büyük hayranlık duyarlar. Diğeri ise akademide teşekkül eden “*Turcologie*” ekolüdür; Gökalp’in deyişiyle “*Türkiyat*” bilimidir.¹²¹ Özellikle Türkoloji bilimi üzerine Avrupalı Türkologların neşrettikleri eserler, Türklerin İslam öncesi dönemdeki tarihlerini, dillerini ve folklorlarını öğrenmelerini sağlamış; böylelikle Türk milli kimliğini inşa edecek kültür birikimi gerek Osmanlı İmparatorluğu’nda gerekse Çarlık Rusya’daki Türk toplulukları arasında inşa edilmeye başlanmıştır. Hatta bir iddiaya göre, Türkoloji Çarlık Rusya’daki Türk milliyetçiliğinin oluşması adına Britanya şarkiyatçılığı tarafından kasıtlı olarak desteklenmiş, böylelikle Çarlık Rusya’nın bölüneceği öne sürülmüştür. Ancak Tanıl Bora, bu iddianın zorlama olacağını belirtmiştir; ki kanımca da bu zorlama bir kuramdır.¹²² Ancak yine de kabul edilmesi gereken bir nokta var ki, Pan-Türkizm’in oluşmasında Panslavizm kadar hiçbir kuvvet etkili olmamıştır. Türkoloji alanında üretilen eserler, Osmanlı İmparatorluğu’nda gerek akademide gerekse orduda kendisini göstermeye

¹¹⁸ Niyazi Berkes, “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*” Yapı Kredi Yayınları, 15. Bs., Ankara, 2019,s:

¹¹⁹ Azmi Özcan, “Osmanlıcılık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 485-487.

¹²⁰ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, (der. Enver Ziya Karal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Bs., Ankara, 2016, s:17-18

¹²¹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Nilüfer Yayınları, Ankara, 2011, s:8.

¹²² Tanıl Bora, “Cereyanlar: Türkiye’de Siyasal İdeolojiler”, İletişim Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2020, s:196.

başlamıştır. Fransız şarkiyatçı ve tarihçi Léon Cahun’un “*Asya Tarihine Giriş*” ve yine Fransız şarkiyatçı, tarihçi ve Sinolog Joseph de Guignes’in “*Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Batı Tatarlarının Genel Tarihi*” isimli eserleri, Osmanlı entelijansiyasında sürekli okunan, popüler eserler arasındaydı. Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu’nun önemli devlet adamlarından Ahmed Vefik Paşa, Darülfünun’da tarih dersleri verdiği dönemde, Eb’ul Gazi Bahadır Han’ın 17. yüzyılda kaleme aldığı Şecere-i Türki isimli eserini Çağatayca’dan İstanbul Türkçesine çevirmiştir. “*Lehçe-i Osmani*” isimli baş yapıtında ise Türkiye Türkçesinin büyük bir Türkçe dil ailesine mensup olduğunu belirtmiş ve ilmi Türkçülüğün ilk temellerini atmıştır. Ahmed Vefik Paşa bunları gerçekleştirirken, 93 Harbi’nde Şıpka Geçidi Muharebelerinde gösterdiği kahramanlıklardan dolayı “*Şıpka Kahramanı*” olarak anılan Süleyman Hüsnü Paşa, askerî okullarda okutulmak üzere Joseph De Guignes’in tarihini kaynak olarak meşhur başyapıtı “*Tarih-i Âlemi*” kaleme almış ve şarkiyatçı tarih anlayışıyla mücadele edebilmek adına tarih eğitimi müfredatını düzenlemiştir. Ayrıca, “*Sarf-i Osmani*” isminde bir gramer eseri kaleme alarak, bu eserinde Osmanlı İmparatorluğu’nda konuşulan dilin Osmanlıca değil, Türkçe olduğunu; Osmanlıca isimli dilin üç dilden oluşan bir lisan olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda ele aldığı ve yine askerî okullarda okutulması gerektiğini savunduğu, Türkçe’nin Osmanlıca tesiri altından kurtulması tezini işlediği “*Esma-i Türki*” isimli eseri de Süleyman Paşa’nın önemli eserleri arasındadır. Yusuf Akçura, Süleyman Hüsnü Paşa ve Ahmed Vefik Paşa için “*Yeni Türk Devleti’nin Öncüleri*” yorumunu yaparken,¹²³ Ziya Gökalp, kadirşinaslık gereği bu iki ismin Türk Ocakları başta olmak üzere bütün Türkçü kuruluşlara resimlerinin asılmasının ve isimlerinin sürekli yaşatılmasının gereğini belirtmiştir.¹²⁴ Sultan Abdülaziz döneminin son demleri, Sultan V. Murad’ın kısa iktidarı ve Sultan II. Abdülhamid döneminin ilk zamanlarında, Türk milliyetçiliğinin ve Türk milli kimliğinin bilimsel ve ideolojik inşası devam ederken, Sultan Abdülhamid’in istibdadı döneminde özellikle harp okullarında Türk milliyetçiliğinin siyasi misyonu inşa edilmeye başlanmıştır. Abdullah Cevdet, Hüseyinzade Ali Turan, İshak Sükûti ve İbrahim Temo tarafından askerî tıbbiyede kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti, harp okullarında ve ordu mensupları arasında neredeyse tamamının mensubu olduğu bir cemiyet haline gelmiştir. Hüseyinzade Ali Turan’ın bu cemiyette gerçekleştirdiği konuşmalar ve kaleme aldığı manzumeler, Türk milliyetçiliğinin bu cemiyet içerisinde yükselmesini sağlamış ve kısa süre sonra Osmanlı İmparatorluğu’nda Türk milliyetçiliğinin siyasi misyonunun yegane savunucusu haline gelmiştir.

Türk milliyetçiliği bu şekilde inşa olunurken, Panottomanizm ve Panislamizm geri planda kalmaya başlamıştır. O dönemlerde Sultan II. Abdülhamid’in istibdadına muhalefetten sürgünde bulunan Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp, kaleme aldıkları “*Üç Tarz-ı Siyaset*” ve “*Türkleşmek, Muasırlaşmak, İslamlaşmak*” isimli başyapıtları ile Panottomanizm, Panislamizm ve Pantürkizm ideolojilerini kritik etmişler ve Türkçülüğün Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk manifestolarını yazmaya başlamışlardır. 24 Temmuz 1908 Jön Türk İhtilali ile birlikte istibdat dönemi sona ermiş ve meşrutiyet

¹²³ Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devleti’nin Öncüleri (1928 Yılı Yazıları)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 192.

¹²⁴ Gökalp, a.g.e., s. 11.

yeniden ilan edilmiştir. Böylelikle, sürgünde bulunan Akçura, Gökalp, Hüseyinzade Ali gibi isimler tekrar payitahta dönmeye başlamışlardır. Bu ihtilal, Türk milliyetçiliği tarihi açısından bir dönüm noktasıdır; gerçek anlamda Türk milliyetçiliğinin inşası tamamlanmış ve bu düşünce teşkilatlı olarak yükselişe geçmiştir. 1911 yılında *Türk Yurdu Dergisi*’nin neşriyatının başlaması ve 1913 yılında *Türk Ocakları*’nın kuruluşu bunun en önemli örneklerindedir. Öte yandan Ziya Gökalp, Nadir Nadi ve Ömer Seyfettin’in İttihat ve Terakki Fırkası’nın merkezlerinden Selanik’te neşrettikleri “*Genç Kalemler*” gibi dergiler memlekette giderek popüler hale gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda milliyetçilik bu şekilde yükselirken, Çarlık Rusya’nın tahakkümü altında yaşayan Türk toplulukları arasında milliyetçilik, Osmanlı İmparatorluğu’ndan önce ortaya çıkmıştır.¹²⁵ Türk milliyetçiliği adına atılan sağlam temellerden biri, Gaspıralı zade İsmail Bey tarafından atılmış ve diğer Türk topluluklarını da etkilemiştir.¹²⁶

3. 1908 Jön Türk Devrimine Giden Süreç, Türkçülüğün İnşa Olduğu Koşullar

19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu kuşağının, diğer Osmanlı kuşaklarına nazaran farklı bir kuşak olduğu kabul edilmektedir. Bu yüzyıl içerisinde dünyaya gelen kuşak, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemine damgasını vurmuş, meşrutiyeti ve anayasayı inşa etmiş, devleti modernleştirmiş, çoğunlukla mağlup olunan büyük savaşlara girmiş, Milli Mücadeleyi gerçekleştirmiş ve kazanmış, daha sonra ise Türkiye Cumhuriyeti’ni inşa etmiştir. Namık Kemal, Şinasi, Ali Suavi ve Mustafa Reşid Paşa’nın içinde bulunduğu Genç Osmanlılar Cemiyeti üyelerinden Abdullah Cevdet, Enver Paşa, Cemal Paşa ve Talat Paşa gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine; Yusuf Akçura, Ziya Gökalp ve Mehmed Emin Yurdakul gibi Türkçü ideologlardan, Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu kadrosuna kadar her biri 19. yüzyılda dünyaya gelmiştir. Belirttiğimiz isimler ve gerçekleştirdikleri eylemler göz önünde bulundurulduğunda, bu kuşağın üyelerinin diğer Osmanlı kuşaklarına nazaran daha entelektüel ve daha politik oldukları açıktır. Öte yandan İlber Ortaylı, bu jenerasyon içerisinde dünyaya gelenlerin, bir mutlak monarşiden yahut bir şark despotizminden çok uzak olduklarını; en muhafazakâr monarşistlerin dahi Britanya monarşilerine

¹²⁵Altın Orda Devleti’nin boyunduruğu altında yüzyıllarca yaşayan Rus Knezlikleri, IV. Ivan döneminde birleşerek Rusya Çarlığı’ni oluşturmuşlar ve Türk hanlıklarına seferler düzenlemeye başlamışlardır. Özellikle I. Petro döneminde imparatorluk olan Rusya, Asya’da yaşayan Türk topluluklarının tamamını tahakkümü altına almıştır. Çar III. Alexander dönemi ise, Panslavizm başta olmak üzere Rus milliyetçiliğinin yükseldiği ve Türklere karşı sindirme politikalarının uygulandığı bir dönem olarak karşımıza çıkar. Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıcından 1917’ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Bs. Ankara, 2014, s. 159-187, 240-241, 249-252, 379-381

¹²⁶Gaspıralı zade İsmail Bey, başta Türkler olmak üzere tüm Rusya Müslümanlarının Rusya’ya karşı bağımsızlık kazanmasını isteyen ve bunun da ancak milliyetçilikle olacağını düşünen önemli bir fikir adamıdır. Gaspıralı zade İsmail Bey, "Dilde birlik, işte birlik, fikirde birlik" ilkesi ile inşa ettiği Cedit Hareketi sayesinde Türk toplumlarının uyanmasını ve tabiri caizse üzerlerindeki ölü toprağına atmasını sağlamıştır. Gaspıralı zade İsmail Bey hakkında daha fazla bilgi için; bkz. İlber Ortaylı, *Çarlık Dünyasında Türkçülük Hareketleri Gaspıralı İsmail Bey*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1968.

benzer meşrutî monarşilere temayül gösterdiklerini açıklar.¹²⁷ Bu bağlamda söyleyebiliriz ki bu kuşak daha politik ve entelektüel olmasının yanında aynı zamanda daha yenilikçi ve ilericidir.

Sultan II. Mahmud döneminde Osmanlı İmparatorluğu’nun gerçekleştirmeye çalıştığı modernleşme hareketi, özellikle Yeniçeri Ocağı’nın lağvedilmesinden sonra hızlanmış; Sultan Abdülmecid döneminde Mustafa Reşid Paşa’nın da katkılarıyla imzalanan Tanzimat Fermanı bu hızlanmaya ivme kazandırmıştır. Avrupa’ya eğitim maksadıyla giden Osmanlı İmparatorluğu’nun yeni aydınlar sınıfı, Genç Osmanlılar Cemiyeti, meşrutiyet tartışmasını Osmanlı İmparatorluğu’nda başlatmıştır. Özellikle Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemleri, meşrutiyet tartışmasının zirveye çıktığı dönemler olmuş ve sonuç olarak Sultan Abdülaziz’in hal’ edilmesiyle neticelenmiştir. Sultan Abdülaziz’den sonra tahta gelen veliahttı Sultan V. Murad’ın dönemi, padişahın akıl sağlığının yerinde olmamasından dolayı kısa sürmüştür. Tahta onun veliahttı Sultan II. Abdülhamid geçmiş ve Sultan II. Abdülhamid, Mithat Paşa’nın başında bulunduğu Tanzimat ricaliyle anlaşarak meşrutiyeti ve Türk tarihinin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi’yi ilan etmiştir. Ancak, Sultan II. Abdülhamid meşrutiyeti ilan etse de Meclis-i Mebusan’ın açılmasından yaklaşık bir sene sonra gerçekleşen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nı (93 Harbi olarak da bilinir) gerekçe göstererek meclisi süresiz tatile çıkarmıştır. Sultan II. Abdülhamid’in 93 Harbi’nde mütareke istemesi ve üzerine meşrutiyeti lağvetmesi beraberinde bir muhalefeti de getirmiş, bu dönem otoritenin giderek güçlendiği bir istibdat dönemi olarak tarihimize geçmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde, bu istibdada karşı yeni bir muhalefet oluşmuş ve meşrutiyet konusu yeniden tartışmaya açılmıştır. Bu muhalefete genel olarak “*Jön Türkler*” ismi verilmiş, ancak Jön Türkler içinde birçok cemiyet teşkilatı olsa da en etkin İttihat ve Terakki olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid döneminde milliyetçiliğin, ancak son dönemlerde kendine yer bulmaya başladığı görülmektedir. Bunun sebebi, yukarıda ele aldığımız gecikmeye sebebiyet veren birtakım unsurlar ve yine Sultan II. Abdülhamid döneminin resmi ideolojisi olan “*İttihad-ı İslam Politikası*” yani İslamcılıktır. Sultan II. Abdülhamid döneminin başında ilan edilen Kanun-i Esasi, Tanzimat Fermanı ile birlikte inşa edilmeye çalışılan Osmanlılık politikasının en resmî belgesi konumuna gelmiştir ki, bunu Kanun-i Esasi’nin 8. maddesinde yer alan ifadeler doğrulamaktadır.¹²⁸ Ancak ne Tanzimat ve Islahat Fermanları ne de Kanun-i Esasi, Osmanlılık politikasının ayakta kalmasını sağlamış; Osmanlılık politikası, Sultan II. Abdülhamid döneminde yavaş yavaş son bulmaya başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid, bunun farkında olduğu için devlet için farklı bir ideoloji arayışına girmiş ve bu da İslamcılık politikası olmuştur. Türk milliyetçiliği ya da Türkçülük ise bu dönemde henüz inşa aşamasındadır. Türk milliyetçiliği için gerekli olan milli kimliğin inşasında önce Ahmed Vefik Paşa ve Süleyman Hüsnü Paşa, daha sonra Gaspıralı zade İsmail Bey, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp önemli rol oynamışlardır. Süleyman Hüsnü Paşa sayesinde harp okullarına giren Türk

¹²⁷ İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Yayınları, Ankara 2018, s. 21.

¹²⁸ Kanuni Esasi’nin 8. Maddesi’ne göre; “*Devleti Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepten olur ise bila istisna Osmanlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izah edilir*”. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1876>. 16.05.2024.

milliyetçiliği, giderek Harbiyeliler arasında ve dolayısıyla İttihat ve Terakki üyesi gençler arasında yayılmıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde, Yıldız Sarayı’nın İttihat ve Terakki’ye karşı olan bakış açısı düşünüldüğünde, ilk Türk milliyetçilerinin de baskıyla karşılaştığını söyleyebiliriz. Türk milliyetçiliğinin önderlerinden Ziya Gökalp’in İstanbul’da bir öğrenciyken okuldan atılması ve akabinde tutuklanması,¹²⁹ yine Türk milliyetçiliğinin önderlerinden Yusuf Akçura’nın henüz öğrenciyken sürgün edilmesi, bunun en önemli örnekleridir.¹³⁰

Nihayetinde, Sultan II. Abdülhamid döneminde, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri olan Resneli Niyazi ve Enver Paşa’nın 3-24 Temmuz 1908 tarihleri arasında Makedonya’da başlattığı ayaklanma sonucunda, Sultan II. Abdülhamid meşrutiyeti tekrar ilan etmek zorunda kalmış ve Meclis-i Mebusan’ı açmıştır.¹³¹ Meşrutiyetin tekrar ilanından yaklaşık bir sene sonra, 12-27 Nisan 1909 tarihinde şeriat istemiyle Sultan II. Abdülhamid’e karşı bir ayaklanma gerçekleşmiştir. Bu ayaklanma, İttihat ve Terakki’nin önde gelenlerinden Mahmut Şevket Paşa kumandasındaki *Hareket Ordusu* tarafından bastırılmıştır. Bu ayaklanmanın hemen akabinde, Sultan II. Abdülhamid tahttan el çektilmiştir.¹³²

4. İttihat ve Terakki Fırkası Hükümeti’nde Türkçülüğün Yükseldiği Koşullar

Sultan II. Abdülhamid döneminin son zamanlarında Türkçülük yavaş yavaş inşa olurken özellikle Şıpka Geçidi Kahramanı Süleyman Hüsnü Paşa tarafından Harbiye’de temellendirilen Türkçülük başta Hüseyinzade Ali Turan Bey gibi İttihat ve Terakki üyeleri tarafından çok fazla benimsenmiş ve cemiyetin resmi ideolojisi olmuştur. 24 Temmuz 1908 Jön Türk İhtilalinden sonra Türkçülüğün önemli ideologlarından Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi isimler *Genç Kalemler*, *Türk Yurdu* gibi dergileri kurmuşlar ve Türk Ocakları gibi teşkilatlarla Türkçülüğün teşkilat ve neşriyat konusunda ilerlemelerini sağlamışlardır. Hatta meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından iktidarlarını korumak adına Sultan II. Abdülhamid rejiminde karşı çıktıkları istibdat rejimini kendileri ilan etmek zorunda kalan İttihat ve Terakki Fırkası hükümetleri döneminde kendisine en özgür ortamı Türkçü ideoloji bulmuştur. Bu bağlamda söylenebilir ki İttihat ve Terakki iktidarını besleyen en önemli araçlardan biri Türk milliyetçiliğidir.

Özellikle 1911’den itibaren başlayan Osmanlı’nın son dönem savaşlar silsilesi, Türk milliyetçiliğinin yükselmesine sebebiyet vermiştir. Özellikle 1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve 1912-1913 Balkan Savaşları, Osmanlı İmparatorluğu’nda hamasi ve aynı zamanda aksiyoner milliyetçiliği körükleyen önemli örneklerdir. Bu savaşların yarattığı hamaset duygusu, İttihat ve Terakki’nin

¹²⁹ Uriel Heyd, *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 34.

¹³⁰ Nuri Yüce, “Akçura Yusuf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 228-229.

¹³¹ Bu ayaklanma tarih literatürümüze “24 Temmuz İhtilali” olarak geçmiştir.

¹³² Bu ayaklanma Rumi takvime göre 31 Mart 1909 tarihinde gerçekleştiği için tarih literatürümüze “31 Mart Vakası” olarak geçmiştir. Mustafa Kemal de o dönem bu ayaklanmaya bastıran Hareket Ordusu’nun içerisindeydi.

rasyonel düşünmesini engellemiş ve Osmanlı İmparatorluğu’nu 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı’na sokmuştur. Öte yandan, Türk milliyetçiliği bu savaşların motivasyon kaynağı olmasının yanında, politik yanıyla kaybedilmesinde de öncü rol oynayan bir faktör olarak karşımıza çıkar. Özellikle İttihat ve Terakki Fırkası üyesi askerlerle muhalif askerler arasındaki siyasi hizipleşmeler, ordu içinde rasyonaliteyi azaltmış ve savaşların kaybedilmesine yol açmıştır. 1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve 1912-1913 Balkan Savaşları bunun en önemli örnekleridir.

5. Atatürk’ün Fikirlerinin Oluşması ve Milliyetçilik

Fransız İhtilali ve akabinde yayılmaya başlayan milliyetçilik, anayasaya bağlı ulus devlet, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi düşünceler, henüz modernleşme adımlarını yeni yeni atan Osmanlı İmparatorluğu’na 19. yüzyılda girmiştir. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüzyılımı derinden etkilemiştir. Bir yandan birçok alanda modernleşme gerçekleştirerek batıya entegre olmaya çalışan Osmanlı İmparatorluğu, diğer yandan rejimin değişmesi için önemli tartışmalara giriyor ve öte yandan devletin varlığını tehdit eden savaşlardan kurtulamıyordu. 19. yüzyılın başında zaten batmış olan Osmanlı ekonomisi, Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı ve akabinde imzalanan Balta Limanı Sözleşmesi sonucunda yarı-sömürge durumuna gelmiştir. Bu yüzyılda Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu’nun kaynayan kazanı konumundadır. II. Mahmud döneminde başlayan Sırp ve Yunan isyanları giderek artmış ve diğer azınlıklara da sıçramaya başlamıştır. Balkanlarda yaşayan etnik azınlıklar, kendi milli kimliklerini inşa ederek, Rusya başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinden yardımlar alarak ulus devlet isteminde bulunmaya başlamışlardır. Öte yandan, Sultan II. Abdülhamid, meşrutiyet sözüyle iktidara geldikten sonra meşrutiyeti kaldırarak kendi istibdat rejimini inşa etmiş ve kendisine ateşli bir muhalefet oluşturmuştur. Mustafa Kemal, işte böyle bir tarihsel dönemeçte, bu tarihsel dönemecin kaynama noktasında, 1881 yılında Selanik’te dünyaya gelmiştir.

Atatürk’ün dünyaya geldiği Selanik, İstanbul’dan sonra İzmir ve Beyrut ile birlikte önemli bir Osmanlı büyük şehri konumundadır. Ege Denizi’ne kıyısı olan ve Balkanlara uzanan bu metropol, Osmanlı İmparatorluğu’nun en kozmopolit merkezlerinden biridir. Dönemin her türlü fikrinin tartışılabildiği özgür bir kent olan Selanik, aynı zamanda Sultan II. Abdülhamid istibdadından uzak bir kent olması sebebiyle de İttihat ve Terakki’nin merkezlerinden biri konumundadır.¹³³ Öte yandan, gelenekçi bir anneye ve yenilikçi bir babaya sahip olan Atatürk, önce geleneksel bir eğitim alacağı Mahalle Mektebi’ne, daha sonra okuma-yazma ve matematiği -dönemin şartlarına göre- hızlı öğrenebileceği bir okul olan Şemsi Efendi İlkokulu’na gitmiştir. Bu okul döneminden sonra babasını kaybeden ve annesinin kollarından kopmuş olan Mustafa Kemal, Rüştüye’ye Selanik’te devam etmiştir. Burada eğitim aldığı yıllarda, Fransızca öğretmeni Yüzbaşı Nakiyüddin Bey (Yücekök), hayatında önemli bir yere sahip olmuş, dönemin *lingua franca*’sı olan Fransızca’yı öğrenmesine

¹³³ Ortaylı, a.g.e., 2018, s. 31.

yardımcı olarak, ilerleyen dönemlerde birçok mütefekkeri okumasına katkıda bulunmuştur.¹³⁴ Mustafa Kemal, Selanik Rüştiyesi’nden mezun olduktan sonra, İttihat ve Terakki’nin farklı bir merkezi olan, Osmanlı’nın önemli Balkan kentlerinden Manastır’a, lise eğitimi için gitmiştir. Manastır Askerî İdadisi’nde okuduğu dönemde, ileride İttihat ve Terakki’nin önemli mensuplarından biri sayılacak olan Ömer Naci ile arkadaş olmuş ve onunla birlikte birçok okuma gerçekleştirmiş, ayrıca Fransızca kurslarına giderek Fransızcasını geliştirmiştir.¹³⁵ Öte yandan, Manastır Askerî İdadisi’nde geçirdiği yıllarda, Mustafa Kemal tarih öğretmeni Yüzbaşı Mehmet Tevfik Bey (Bilge) tarafından, özellikle Fransız İhtilali ve Avrupa tarihi ile İslam Öncesi Türk tarihi ve genel Türk tarihi hakkında önemli bilgiler edinmiştir. Bu sayede, Mustafa Kemal’in milli şuuru daha da pekişmiştir.¹³⁶ Harbiye yıllarında yaşadığı Osmanlı İmparatorluğu’nun büyük payitahtı İstanbul, Mustafa Kemal’in imparatorlukta olanları gözlemlemesi açısından da önemli bir metropol olarak karşımıza çıkar. Mustafa Kemal’in o dönemde bir askerî öğrenci olarak İttihat ve Terakki’yi ve dolayısıyla Türkçü düşüncüyü tanımaması imkânsızdır. Öte yandan, Mustafa Kemal’in Şam’da görev yaptığı sırada yaşadığı “*Kavm-i Necib*” meselesi de onun yaşamında etki bırakan ve milli şuurunu kamçılayan olaylardan biridir.¹³⁷

Atatürk’ün milliyetçi düşüncesinin oluşmasında, eğitim hayatı ve yaşadıkları kadar okuduğu yazarlar da önemli etki bırakmıştır. Milliyetçi ideoloji, Fransız İhtilali’ni gerçekleştiren ideolojinin bir ürünüdür; Fransız İhtilali’nin temelinde yatan “*liberté – égalité – fraternité*” yani “*özgürlük – eşitlik – kardeşlik*” ilkelerinin oluşturduğu liberal ideoloji, bir yandan milliyetçiliğin de oluşmasında önemli rol oynamıştır.¹³⁸ Bu bağlamda, milliyetçiliği oluşturan tuğlalardan birinin özgürlükçü düşünce olduğunu söyleyebiliriz. Mustafa Kemal’in idadi yıllarından başlayarak okuduğu yazarlar arasında yer alan Namık Kemal ve Tevfik Fikret gibi önemli mütefekkerler, onun özgürlükçü düşüncesinin oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Milliyetçilik ideolojisinin temellerinde yer alan Fransız İhtilali fikirleri dolayısıyla, Fransız İhtilali filozoflarının düşünceleri Atatürk’ü çok fazla etkilemiştir. Atatürk, özellikle Jean Jacques Rousseau üzerine çok fazla okuma gerçekleştirmiş ve bu okumalar, onun fikirlerinin inşasında önemli rol oynamıştır.

Atatürk’ün milliyetçilik düşüncesinin oluşmasında birçok ideolog dolaylı olarak etkili olurken, bazı ideologların fikirleri doğrudan ve daha tesirli bir etki yaratmıştır. Örneğin, Atatürk çağdaşı her Türk milliyetçisi gibi -Gökâl’ın de defaatle ele aldığı- Léon Cahun’un meşhur eserini ve aynı zamanda meşrutiyet döneminin önemli aydınlarından -ünlü şair Nazım Hikmet’in de dedesi- Mustafa Celalettin Paşa’yı ilgiyle okumuştur. Atatürk, bu okumalar aracılığı ile Türk tarihinin sadece Osmanlı

¹³⁴ Şerafettin Turan, *Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen, Olaylar, Düşünceler, Kitaplar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 5-6.

¹³⁵ Turan, a.g.e., s. 5.

¹³⁶ Ortaylı, a.g.e., 2018, s. 51.

¹³⁷ Atatürk’ün Şam 5. Ordusunda görev yaptığı yıllarda, Türk ve Arap iki nefer arasında çıkan bir anlaşmazlıkta, Türk nefer haklı olmasına rağmen, orada bulunan alaylı komutanın Arap neferi sadece “*Kavmi Necib*” olduğu için haklı bulması, Atatürk üzerinde önemli etki bırakmış ve içindeki Türklük ateşini körüklemiştir. Olayın detaylı anlatımı için bkz; Turan, a.g.e., s. 4.

¹³⁸ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*, (çev. Hüsamettin İnanç), Adres Yayınları, 5.bs., Ankara 2013, s. 173.

İmparatorluğu ve diğer Türk-İslam devletlerinden ibaret olmadığını fark etmiştir.¹³⁹ Cahun’un “*Asya Tarihine Giriş*” isimli eseri ve Mustafa Celalettin Paşa’nın “*Eski ve Modern Türkler*” isimli yapıtları, Atatürk’ün üzerinde derin etkiler bırakan önemli eserlerdir. Öte yandan, Atatürk, Türk tarihinin Türklük ve İslamlık minvalinde bir bütün olduğu gerçeğini ise Joseph Deguignes sayesinde kavramıştır. Deguignes’in başyapıtı “*Histoire générale des Huns, des Mongoles, des Turcs et des autres Tartares occidentaux*” yani “*Hunlar, Moğollar, Türkler ve diğer Batı Tatarlarının Genel Tarihi*” adlı eserini okuyarak düşüncelerini geliştirmiştir.¹⁴⁰ Deguignes, Cahun ve Mustafa Celalettin Paşa aracılığıyla milliyetçiliğine tarihi bir alt yapı hazırlayan Mustafa Kemal Paşa, ideolojik alt yapısını Rousseau, Namık Kemal ve Tevfik Fikret ile beslediği kadar, aynı zamanda Mehmed Emin Yurdakul, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp aracılığıyla da güçlendirmiştir. Zaten o dönemde kendisini Türk milliyetçisi olarak addeden herkes, bu kişilere atıf yapmaktadır.

Atatürk ve Ziya Gökalp’in arasındaki ideolojik ilişkiye de değinmek gerekir. Bazı tarihçilere göre Atatürk’ün “*Bedenimin babası Ali Rıza Bey, heyecanlarımın babası Namık Kemal, düşüncelerimin babası ise Ziya Gökalp’tir.*” şeklinde zikrettiği bir vecizesinin olduğu iddia edilmektedir. Ancak, Şerafettin Turan bu vecizenin Atatürk tarafından söylenmemiş olduğunu belirtmiştir.¹⁴¹ Atatürk ve Ziya Gökalp’in milliyetçiliği temelde aynıdır: genişlemeden uzak, belli sınırlar dahilinde ve temelde kültürü esas alan bir milliyetçilik anlayışı. Ancak, Atatürk ve Gökalp’in millet ve milliyetçilik tanımları, özellikle Durkheim başta olmak üzere sosyoloji okumaları açısından farklılık göstermektedir. Gökalp adına en kapsamlı akademik çalışmalardan birine sahip olan tarihçi Uriel Heyd, Gökalp’in fikirleri her ne kadar cumhuriyetin ilk yıllarını inşa etse de Atatürk ve Gökalp arasında iddia edilen yakınlıkta bir ideolog ve öğrenci ilişkisinin olmadığını belirtmiştir.¹⁴² Kısacası Atatürk’ün derinlemesine bir Gökalp okuması yaptığı ve “*ideolojilerinin babası*” olacak şekilde etkilendiği söylenemez; O, çağdaşı her milliyetçi genç kadar Gökalp’ten etkilenmiştir.

Atatürk’ün milliyetçilik anlayışının altındaki entelektüel temele değindiğimize göre, milliyetçilik tanımına ve bu tanımda millet kavramına bakış açısına değinmemiz yerinde olacaktır. Mustafa Kemal Atatürk, millet tanımını ünlü tarihçi ve milliyetçilik literatüründe tarihsel bakış açısının önde gelen isimlerinden Ernst Renan’a atıf yaparak şu şekilde gerçekleştirir: “*Zengin bir anılar kalıtına sahip bulunan, birlikte yaşamak konusunda ortak arzu ve uygun görmede samimi olan ve sahip olunan mirasın korunması hususunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen topluluğa ‘Ulus’ adı verilir.*” Bu bağlamda, Atatürk millet olma niteliklerini şu unsurlar dahilinde açıklamaktadır: a) *Siyasal varlıkta birlik*, b) *Dil birliği*, c) *Yurt birliği*, d) *İrk ve köken birliği*, e) *Tarihsel yakınlık*, f) *Ahlaksal yakınlık*.¹⁴³ Atatürk’ün millet tanımındaki “ırk ve köken birliği” maddesini, Atatürk Milliyetçiliği’ni ırkçı, kavmiyetçi veya şoven bir milliyetçilik olarak

¹³⁹ Turan, a.g.e., s. 30-33.

¹⁴⁰ Turan, a.g.e., s. 39.

¹⁴¹ Turan, a.g.e., s. 21.

¹⁴² Heyd, a.g.e., s. 46-47.

¹⁴³ Mustafa Kemal Atatürk, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*, (der. Afet İnan), Milliyet Matbaası, Ankara, 1930, s.18-20.

savunular bulunabilir. Ancak bu madde şu şekilde yorumlanabilir: Bir milletin, millet olma niteliklerindeki ortak noktaların tamamını içermesi beklenemez. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti gibi kozmopolit devletler siyasal varlıkta birlik, yurt birliği, tarihsel ve ahlaksal yakınlık ve dil birliği ile tanımlanabilir. Nitekim Türk milliyetçiliğinin ilk ortaya çıkışında Gaspıralı’nın fikirleri de bu yöndedir; ırk ve köken bağlamında birlik sağlayamadığı Rusya Müslümanlarını siyasal varlıkta, dil birliğinde, yurt birliğinde, kültürel ve ahlaksal yakınlıkta birleştirmeye çalışmıştır. Öte yandan, dil birliği meselesi de tartışılabilir. Kozmopolit devletlerde birden fazla yerel dilin konuşulması ulus devlete zarar vermemelidir; bir dil bilim ve sanat yapacak derecede kendisini geliştirdiyse birlik sağlanıp yerel dillerin konuşulmasında sakınca olmamalıdır. Ancak dilde birlik açısından, kültürel ve bilimsel manada gelişmiş bir dilde birlik sağlanması yerinde olacaktır. Bayram Kodaman, Atatürk’ün milliyetçiliğinin bir sentez milliyetçiliği olduğunu belirtir; Atatürk, Tanzimat ricalinden Jön Türklere kadar tüm Osmanlı entelijansiyasının başaramadığını başarmış ve kozmopolit bir devletten milli bir devlet oluşturmuştur. Bu kozmopolit yelpazeyi oluşturan her ırkı maddi, manevi ya da coğrafi olarak en sonunda bir noktada birleştirmiştir. “*Ne mutlu Türk’üm diyene*” vecizesinin altında da bu fikir yatmaktadır.¹⁴⁴

Atatürk’ün millet tanımından sonra milliyetçilik tanımına değinebiliriz. Öncelikle, Atatürk’ün milliyetçiliği rasyonel bir milliyetçiliktir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında, milliyetçilik düşüncesiyle birlikte kazan gibi kaynayan Osmanlı Balkanlarının en önemli metropollerinden biri olan Selanik’te dünyaya gelmiştir. İlk görev yerlerinden biri olarak Osmanlı Orta Doğu’sunun en önemli başkentlerinden biri olan Şam’da görev yapmış ve buradaki bölgelerin, devletin yönetimi altında olmasına rağmen devletten bağımsız gibi hareket ettiğine, Osmanlı’nın bu bölgeleri çoktan kaybettiğine şahit olmuştur. İlerleyen dönemlerde Trablusgarp’ta, Balkan Savaşlarında ve Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu adına savaşmış ve memleketinin topraklarının kaybına kendi gözleriyle şahit olmuştur. Bu durum, bir yandan Atatürk’te milli şuuru kamçılarken, diğer yandan kurtuluş için rasyonel bir fikir arama düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Mondros Mütarekesi ile başlayacak Milli Mücadele süreci, bu fikirlerin uygulamaya konma aşamasıdır.¹⁴⁵ Atatürk, milliyetçiliği yayılmacı bir mefkureden çok, belli hudutlar dahilinde sınırlandırılmış bir toprak parçasında - ki bu toprak parçası vatani temsil eder - ekonomik ve siyasi bağımsızlığa dayalı, kültür, sanat ve bilim ile temellendirilmiş, laik, halkçı, hür ve müstakil bir ulus devletinin çıkarlarını savunmak ve bu devleti “*muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkarmak*” mefkuresi olarak görmüştür. Atatürk’ün milliyetçilik anlayışı kültür temelli ve belli hudutlar dahilinde sınırlandırılmış olduğundan ırkçılığa ve yayılmacılığa karşı bir milliyetçiliktir.¹⁴⁶ Bu bağlamda hamasetten, popülizmden ve dönemine göre her türlü irrasyonel tutumdan uzaktır.

¹⁴⁴ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, İş Bankası Kültür Yayınları, 30. bs., İstanbul 2023, s. 43-44.

¹⁴⁵ Bayram Kodaman, *Cumhuriyetin Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk*, Alter Yayınları, Ankara 2015, s. 94-96.

¹⁴⁶ Misak-ı Milli sınırları dahilinde kurulan ulus devlet Türkiye Cumhuriyeti, cumhuriyetin ilanı sonrası kurulan Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu gibi kurumlar, hakeza kurulan üniversiteler, devlet konservatuarları bunun en önemli örneğidir.

Atatürk’e göre uygarlık ve kültür birbirinden ayrılması güç bir bütündür ve bu iki unsuru birbirinden ayırmak da gereksizdir. Bu perspektifle, Atatürk kültürü, bir milletin karakterini, değerlerini, geleneklerini, sanatını ve bilimini içeren derin bir miras olarak görürken, uygarlık ise bir milletin teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişim seviyesini ifade eder. Bu nedenle, Atatürk’ün milliyetçilik anlayışında kültür, milletin temel unsurlarından biri olarak önemli bir yer tutar ve milli kimliğin oluşumunda belirleyici bir rol oynar.¹⁴⁷ Atatürk’e göre kültür; “*Bir insan toplumunun devlet hayatında, düşün hayatında yani bilimde, toplum bilimde ve güzel sanatlarda; Ekonomik hayatında yani ticaretle, kara ve deniz ve hava ulaşımcılığında yapabildiği şeylerin bileşkesidir*”. Atatürk bir ulusun uygarlığı dendiği zaman kültürü tanımladığı bu üç etkenden oluşan bileşkedeki farklı bir şey görmemektedir. Öte yandan kültür kavramının ulusların değişmesi zor olan ırk ve doğuştan gelen yeteneklerine indirgenmek istendiği ancak bunun mümkün olmadığını belirtir.¹⁴⁸ Atatürk’ün kültüre olan bakış açısı da millete olan bakış açısıyla bir uyum içinde savunduğu milliyetçiliği oluşturur.

Özetlemek gerekirse Atatürk’ün milliyetçilik anlayışı belli sınırlar çerçevesinde siyasi ve ekonomik bağlamda bağımsız, bilim, sanat ve sosyal bilimlerde, sosyal yaşamda, askerî, ekonomik ve coğrafi bağlamda Türk milletinin çıkarlarını savunan, şovenizmden uzak barışçıl bir kültür milliyetçiliğidir.

6. Milli Mücadeleye Giden Süreçte Milliyetçi Tepkiler

24 Temmuz 1908’de Jön Türk Devrimi’nin ardından, hürriyet talebiyle II. Meşrutiyet yeniden ilan edildi. Ancak, *31 Mart Vakası* ve *1912 Sopalı Seçimleri* gibi olaylarla iktidarlarını sağlamlaştıran İttihat ve Terakki, sonunda Mahmut Şevket Paşa’nın suikastıyla hürriyeti bir kenara bırakarak kendi istibdat rejimini ilan etti. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu, öncelikle İtalya ile 1911-12 Trablusgarp Savaşı’na katıldı, ardından 1912-13 Balkan Savaşlarına girdi.¹⁴⁹ 1911’den itibaren iki cepheyle savaşan ve uzun süredir ekonomik olarak iflasın eşiğinde olan Osmanlı halkı, 1914 yılına girerken yorgun bir durumdaydı.

Öte yandan, aynı yıl içinde Osmanlı İmparatorluğu’nda, “*Düvel-i Muazzama*” olarak tanımlanan Avrupa Devletlerinin çıkar çatışmalarından kaynaklanan gerilimler sebebiyle adeta bir kaynayan kazan halindedir. Tüm bu çatışmalar sürerken, Sırp milliyetçisi bir öğrenci olan Gavrilo Princip, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Arşidük Franz Ferdinand’a suikast düzenler. Bu suikast, zaten gerilmiş olan uluslararası ilişkilerin daha da gerginleşmesine yol açar ve sonunda

¹⁴⁷ İnan, a.g.e., s. 43-44.

¹⁴⁸ İnan, a.g.e., s. 44-45.

¹⁴⁹ Osmanlı İmparatorluğu’nun bu dönemde milliyetçiliğe karşı önemli bir temayül gösterdiğini ve Türk milliyetçiliğinin bu dönemde yükselişe geçtiği belirtmiştik.

Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesine neden olur.¹⁵⁰ Birinci Dünya Savaşı’nın ilk yılında, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bekledikleri başarıları elde edememişlerdir. Bu nedenle, savaşta yeni cepheleler açarak, özellikle Britanya başta olmak üzere diğer İtilaf devletlerini zorlamak istemişlerdir. Orta Doğu ve Kafkaslarda yeni cepheleler açılması, bu hedefi gerçekleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu’nu önemli bir müttefik olarak görmelerine neden olmuştur. Ancak, İttihat ve Terakki Hükümeti’nin Osmanlı ordusunun yetersizliğine rağmen büyük hedefler taşıması, Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı’na girmesine yol açmıştır.¹⁵¹

Osmanlı İmparatorluğu’nun yenilgisinin ardından, başta Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa olmak üzere İttihat ve Terakki Hükümeti istifa ederek yurt dışına kaçmışlardır. Bu istifanın ardından Ahmet İzzet Paşa Hükümeti kurulmuş ve İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mondros Mütarekesi’nin şartları oldukça ağır olup, genel olarak incelendiğinde açıkça görülmektedir. İç ve dış güvenliği sağlayan ordular dışındaki tüm ordunun silah bırakması ve terhis edilmesi istenmiştir. Boğazların uluslararası geçişlere açık olması sağlanmış, ayrıca Osmanlı kıyılarında bulunan askerî birliklerin terhis edilmesi ve kıyılarda bulunan torpido, kovan ve torpillerin yerlerinin gösterilmesi istenmiştir. Bu görev, Osmanlı donanmasına verilmiştir. Ancak, en önemli ve kritik madde Mondros Mütarekesi’nin yedinci maddesidir. Bu madde, İtilaf Devletleri’nin stratejik olarak tehdit olarak gördükleri herhangi bir bölgeyi işgal etme hakkını elde etmelerini sağlamıştır.¹⁵² Osmanlı heyeti, başlangıçta bu antlaşmaya karşı çıksa da, İtilaf Devletleri delegesi Amiral Arthur Gough-Calthorpe’un yumuşama sözü vermesiyle antlaşmayı imzalamışlardır. Ancak, bu yumuşama vaadi gerçekleşmemiş ve İtilaf Devletleri Ekim 1918’de işgale başlamıştır. Sultan VI. Mehmed Vahdettin, önce Ahmed İzzet Paşa’nın istifasının ardından hükümet kurma yetkisini Ahmed Tevfik Paşa’ya vermiş, daha sonra ise İtilaf Devletleri’nin baskısıyla, Kanun-i Esasi’deki haklarına dayanarak meclisi feshetmiştir.¹⁵³

Afet İnan’a göre mütareke, uluslararası hukuka göre iki şekilde uygulanan barış antlaşması gerçekleşinceye kadar yürürlükte tutulacak bir belgedir. Bu belgenin birinci şekli *ateşkes (suspension d’armes)* ikinci şekli ise *silah bırakışma (armistice)*’dır.¹⁵⁴ *Ateşkes*, iki ordu arasında çoğu zaman ölenlerin ve yaralananların toplanması için gerçekleştirilen kısa süreli akittir; *Silah Bırakışma*’da ise hukuki olarak mütarekenin ne zaman başlayacağı, uygulanacağı bölgeler gibi konular ele alınır; öte yandan silah bırakışma akdi kesin barışa giden bir adım olsa da her zaman tam anlamıyla bir barış

¹⁵⁰ Savaşın başlangıç sebepleri adına genel bir panorama için; bkz: Basil Liddel Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 3. bs, İstanbul 2018, s. 1-37.

¹⁵¹ Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa’nın hayalleri Asya’daki Türkler ve Müslümanlarla hilafet aracılığı ile bir birlik kurmaktı. Öte yandan özellikle Balkanlarda kaybedilen toprakları tekrar ele geçirmek de bir başka nihai hedefti. Enver Paşa ve Kazım Karabekir arasında geçen bir diyalog bunu bizlere açıklamaktadır; Bu diyalogda Enver Paşa, Kazım Paşa’ya İran ve Kafkasya’yı aştıktan sonra Orta Asya’daki Rus egemenliğine son vereceğini daha sonra güneye Hindistana yönelerek buradaki İngiliz egemenliğini bitirmek ve hilafetinde siyasi üstünlüğünü kullanarak Asya ve Balkanlarda bir İslam birliği hayali kurduğunu harita üzerinde göstererek açıklamıştır. Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya Dağlarından Kafkasya’ya Enver Paşa*, C:3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976, s:20-21.

¹⁵² Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. bs, Ankara 2018, s. 17.

¹⁵³ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 33. Bs., İstanbul,2023,s: 119-122

¹⁵⁴ İnan, a.g.e., 2018, s. 18.

sağlamayabilir bu bağlamda mağlup tarafın ordusunu tamamen terhis etmesi hukuka aykırıdır.¹⁵⁵ Bu antlaşmanın imzalanması büyük tepkilere yol açmıştır. İlk tepkiler, bölgesel kurtuluş arayışında olan halktan gelmiştir. Milli Kongre Cemiyeti, İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmani Cemiyeti ve Trakya Paşaeli Cemiyeti gibi cemiyetler bu tepkilerin en önemli örnekleridir. Aynı dönemde, Irak’ta Yıldırım Orduları Grubu komutanı olarak bulunan Mustafa Kemal Paşa da ordudan gösterilen az sayıdaki tepkilerden birini vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri’nin işgaline karşı çıkan Mondros Mütarekesi’nin hukuksuz olduğunu belirten mektuplar yazmıştır. Bu mektuplar, başta sadrazam Ahmed İzzet Paşa olmak üzere birçok hükümet yetkilisine ulaşmıştır. Ancak, Ahmed İzzet Paşa’nın görevden alınması ve yerine Ahmed Tevfik Paşa’nın atanmasıyla birlikte Mondros Mütarekesi’nin kararları çerçevesinde Yıldırım Orduları Grubu 7. Ordunun lağvedilmesiyle görevinden alınarak İstanbul’a atanmış ve Harbiye Nezaretinde çalışmaya başlamıştır.¹⁵⁶

1919 yılında, Osmanlı İmparatorluğu’nda işgalin tam anlamıyla hissedilmeye başladığı görülmektedir. İtilaf Devletleri’nin donanmaları, İstanbul Boğazı’nda adeta bir gölge gibi dururken, Sultan VI. Mehmed Vahdettin’in tüm yönetim yetkileri sembolik bir seviyeye indirilmiştir. Ahmed Tevfik Paşa’nın yerine, İngiliz hayranlığı ve Britanya’ya yakınlığı ile bilinen sultanın damadı olan Damat Ferid Paşa, sadrazam olarak atanmış ve hükümet kurma yetkisini eline almıştır. İtilaf Devletleri’nin de desteğiyle, Yunanistan Krallığı’nın 15 Mayıs 1919’da İzmir’i işgal etmesiyle başlayan işgal, hızlanmış ve Anadolu’nun birçok yerinde görülmeye başlanmıştır. İşgallerin gerçekleşmesini fırsat bilen azınlık milliyetçileri, Anadolu’daki stratejik şehirlerin Osmanlı’dan kopan ulus devletlere bağlanmasını veya bir ulus devlet kurmayı isteyen örgütler kurmuşlardır. *Mavri Mira Cemiyeti* ve *Rum Teali Cemiyeti*, bunun en önemli örneklerini teşkil etmektedir.¹⁵⁷ Öte yandan bu işgallere karşı Mondros Mütarekesi ile başlayan ve bölgesel kurtuluş çareleri arayan yine milliyetçi motivasyona sahip teşkilatlanmalar kendisini göstermeye başlamıştır; Bunun birçok örneği gösterilebilir; *Trakya Paşaeli Cemiyeti*, *Müdafaa-i Hukuk-i Osmani Cemiyeti*, *Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, *Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* ve *İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti* bunların en önemli örneklerini teşkil etmektedir.

Atatürk, Ahmet İzzet Paşa’nın telkinleriyle, ordusunun lağvedilmesi ve Harbiye Nezareti’ne atanması hasebiyle taşındığı İstanbul’da Milli Mücadeleyi zaten tasarlamaya başlamıştır. Milli Mücadele fikrinin ilk safhalarında, Mustafa Kemal, Mondros Mütarekesi’nin ve işgalin hukuksuz bir şekilde uygulandığının ve halkın bu işgallerden rahatsız olduğunun farkındadır. Şişli’de kiraladığı evinde, arkadaşları ve bölgesel kurtuluş çareleri arayan cemiyet üyeleriyle bir araya gelerek defalarca görüşmüş ve bir çözüm yolu bulmaya çalışmıştır. O dönemlerde bulunulan çözüm yollarını Atatürk Nutuk’ta şöyle sıralar; “1) İngiliz Mandasını İsteyenler, 2) Amerikan Mandasını İsteyenler, 3)

¹⁵⁵ İnan, a.g.e., 2018, s. 19.

¹⁵⁶ İnan, a.g.e., 2018, s. 24.

¹⁵⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Alfa Yayınları, 45. bs, İstanbul 2017, s. 5.

Bölgesel Kurtuluş Çareleri Arayanlar”.¹⁵⁸ Atatürk bu üç çözüm önerisinin de beyhude birer çaba olduğunun farkındadır. Ona göre manda ve himaye yönetiminin işgalden herhangi bir farkı yoktur. Öte yandan, bölgesel kurtuluş çareleri, toplu bir birleşme olmadan başarısızlığa mahkûm bir girişimdir. Atatürk, kurtuluş yolunun bağımsız ve birleşik bir Türk milli devleti kurmak olduğuna inanıyordu. Onun ünlü ifadesiyle, “*binaenaleyh: ya istiklal ya ölüm!*” demektedir.¹⁵⁹

Anadolu halkının bölgesel kurtuluş çarelerine yönelmesinin temel nedenlerinden biri uzun süreli savaşların yorgunluğudur. Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüzyılı, sürekli savaşlarla geçmiş ve halk birçok neslini savaşta kaybetmiştir. İkinci olarak, Osmanlı ekonomisinin kötü durumu önemli bir etkidir. Tımar sisteminin çökmesi, ekonominin dış dünyaya kapanması ve yarı sömürge haline gelmesi gibi faktörler, Osmanlı halkını ekonomik olarak zor duruma düşürmüştür. Ayrıca, Tanzimat dönemiyle başlayan borçlanma süreci ve Sultan II. Abdülhamid döneminde gerçekleşen iflas, halkın ekonomik durumunu daha da kötüleştirmiştir. 1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı ise halkın ekonomik sıkıntılarını daha da derinleştirmiştir, neredeyse hiçbir şeyin kalmadığı bir noktaya gelinmiştir.¹⁶⁰ Halkın çoğunluğu tarım ile uğraşırken, sanayi ve ticaret faaliyetleri genellikle İzmir, Bursa gibi kıyı şehirlerinde yoğunlaşmıştır. Bu durum, küçük burjuvazi sınıfının varlığını doğrulamaktadır. Sevr Antlaşması’nda halkın elinde kalan toprakların büyük bir kısmının sadece tarım yapmaya uygun Orta Anadolu bölgeleri olması, durumun vahametini açıkça ortaya koymaktadır.¹⁶¹ Bu bağlamda, halkın zihniyetinde, “düşman tarlaya ayak basmadıkça düşman sayılmaz” düşüncesi şekillenmiştir. Üçüncü olarak, halk, 1911-1918 arasındaki savaşlar sürecinde, özellikle Birinci Dünya Savaşı’ndaki yenilgiden sonra İttihat ve Terakki’ye ve orduya karşı güvensizlik beslemektedir; bu güvensizlik ateşi, Damat Ferit Paşa Hükümeti döneminde daha da körüklenmiştir. Son olarak, halkın içinde umut kaynağı olan Wilson Prensipleri bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonra, savaşa katılan ve İtilaf Devletlerine can suyu olan ABD, savaşın sona ermesinin ardından ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından açıklanan prensiplere göre, ülkeler belirli ilkeler çerçevesinde işgal edilmelidir. Bu prensipler arasında yer alan “*self determinasyon*” yani “*ulusların kendi kaderini tayin hakkı*”¹⁶² Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde bağımsız devletlerin kurulabileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Örneğin, Trakya-Paşaeli bölgesindeki düşünce, Osmanlı’dan bağımsız bir Trakya Türk Cumhuriyeti’nin inşa edilmesidir. Ancak tüm bu zorluklara rağmen, Mustafa Kemal Paşa, halkın örgütlenebileceği gerçeğinden yola çıkarak işgale karşı çıkabilecekleri ve vatanlarını kurtarabilecekleri umudunu her zaman içinde taşımıştır.¹⁶³

¹⁵⁸ Atatürk, a.g.e., s. 13-14.

¹⁵⁹ Atatürk, a.g.e., s. 13.

¹⁶⁰ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı’nın Mali Kaynakları*, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara 1974, s. 31-35.

¹⁶¹ Baskın Oran, *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme*, Bilgi Yayınevi, 2. bs., Ankara 1990, s. 86-87.

¹⁶² Aynı dönemlerde SSCB lideri Vladimir İlyiç Lenin’in de benzer düşünceleri bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: V. I. Lenin, *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, Sol Yayınları, Ankara 1998.

¹⁶³ Atatürk, a.g.e., s.14-15

7. Milli Mücadele Dönemi (1919-1922)

Bölgesel direnişlerin, özellikle Orta Karadeniz’de ve özellikle de Samsun’da artması üzerine, bu bölgedeki ayaklanmayı bastırmak için birinin görevlendirilmesi gerekti. Britanya’nın etkisi altındaki Damat Ferit Paşa Hükümeti, geniş yetkilere sahip olarak Mustafa Kemal Paşa’yı 9. Ordu Müfettişliği’ne atadı. Mustafa Kemal Paşa, kendisine verilen geniş yetkilerin, ne İtilaf Devletleri’nin ne de Damat Ferit Paşa Hükümeti’nin bile isteyerek vermediğini düşünüyordu.¹⁶⁴ Bir bakıma bu doğrudur; İtilaf Devletleri ve Damat Ferit Paşa Hükümeti, o sıralarda Paris Barış Konferansı ve Sevr Antlaşması gibi diğer barış antlaşmaları için meşgul düşünceler içinde oldukları için, işgal altındaki bölgelerde çıkan isyanı bastırmak ve kendilerinin bu konuyla uğraşmamak için Mustafa Kemal Paşa’ya geniş yetkiler verme yolunu tercih etmişlerdir. Bu geniş yetkiler içinde, komuta kademelerinde Refet Paşa (Bele) ve Kazım Paşa (Karabekir) gibi komutanlar da bulunmaktadır. Mustafa Kemal Paşa’nın bu görevi ve geniş yetkileri almasında, Ali Fuat Paşa (Cebesoy) ve babası İsmail Fazıl Paşa’nın etkisi büyüktür; zira Mustafa Kemal Paşa’yı Damat Ferit Paşa Hükümetine öneren onlar olmuştur. Damat Ferit’in bu kararı kabul etmesinde, özellikle Enver Paşa ve İTT’li (İttihat ve Terakki Cemiyeti) üyelerle arasındaki mesafenin etkili olduğu düşünülmektedir.¹⁶⁵

Samsun’a varışından itibaren Mustafa Kemal Paşa, halkın işgallere karşı muhalif olduğunu ve bağımsızlığa büyük bir arzuyla bağlı olduğunu fark etmiştir. Mustafa Kemal’in ilk raporunda ilettiği bu durum, milletin yabancı idaresine tahammül edemediğini ve özellikle 15 Mayıs’ta gerçekleşen İzmir’in işgalinin halk arasında büyük bir öfke yarattığını belirtmiştir. Ayrıca, milletin isteğinin bağımsızlık olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁶ Mustafa Kemal Paşa, bu durumun Damat Ferit Paşa ve hanedan üzerinde herhangi bir tepki uyandırmadığını görünce, Havza’ya giderek bölgesel kurtuluş için teşkilatlanmış cemiyetlere ve bölgedeki mülki amirlere bir genelge gönderdi. Bu genelgede, milletin yurt bütünlüğünü korumak ve işgallere karşı çıkmak için heyecanlı mitingler düzenlenmesi ve bunun sürekli tekrarlanması gerektiğini tavsiye etti.¹⁶⁷ Mustafa Kemal Paşa, Paris Barış Konferansı için giden Osmanlı heyetine milletin isteklerini bildiren telgraflar çekti. Ancak İstanbul’dan tepki alarak derhal görevini bırakıp gelmesi istenince, görevinden istifa etti. İstifasının hemen ardından Amasya Genelgesi’ni yayınladı. Bu genelgede, yurt genelinde bir direnişin gerekli olduğunu vurguladı; çünkü padişahın sindirildiğini ve Damat Ferit Paşa Hükümeti’nin gereğini yapmadığını belirtti. Bu nedenle, Anadolu’nun en emniyetli yerlerinden biri olan Sivas’ta bir kongrenin toplanması gerektiğini ifade etti.¹⁶⁸ Mustafa Kemal Paşa’nın Amasya Genelgesi’nin yayımlanmasından sonra İstanbul’da içerisinde eski sadrazam Ahmet İzzet Paşa ve Halide Edibin de bulunduğu bazı kişilere gönderdiği mektupta

¹⁶⁴ Atatürk, a.g.e., s. 34-35.

¹⁶⁵ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C. 1, Cem Yayınları, 2. bs., İstanbul 1992, s. 285-287.

¹⁶⁶ Afet İnan, a.g.e., 2018, s. 26.

¹⁶⁷ <https://ataturkansikolpedisi.gov.tr/bilgi/havzagenelgesi>: 22.05.2024

¹⁶⁸ <https://ataturkansikolpedisi.gov.tr/bilgi/amasyagenelgesi>: 22.05.2024

kullandığı şu ifadeler dönemin tablosunu bizlere aktarmaktadır; “*Artık İstanbul, Anadolu’ya hakim değil, tabi olmak mecburiyetindedir*”.¹⁶⁹

Amasya Genelgesi’ne kadar olan süreç, şu gerçekleri göstermektedir: Millet, savaş yorgunluğuna rağmen bağımsızlık istemekte ve işgallerden rahatsızlık duymaktadır. Bölgesel kurtuluş çarelerine yönelen cemiyetlerin çabaları beyhude olmuştur; Anadolu’daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Trakya Paşaeli Cemiyeti gibi cemiyetlerin birleşmesi ve topyekûn hareket etmesi gerekmektedir. İstanbul’da bulunan Damat Ferit Paşa Hükümeti ise pasiftir, hatta işgale destek vermektedir; padişah da aynı derecede sindirilmiştir. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı’nda yenilmesine rağmen, millet Mondros Mütarekesi’ni tanımamıştır. Havza ve Amasya genelgeleri ile amaçlarına ulaşmış olan millet, zaten küçük adımlarla teşkilatlanmaya başlamıştır. İzmir’deki işgalin Doğu Anadolu’ya hızla yayılmasıyla bölge halkı rahatsız olmuş ve Trabzon’da kurulan, merkezi İstanbul’da olan Erzurum’da etkinliğini sürdüren *Vilayet-i Şarkiyye Müdaafa-i Hukuk Cemiyeti* gibi önemli cemiyetler ortaya çıkmıştır. Ayrıca, *İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti* liderliğinde özellikle Ege kasabalarında işgali protesto eden mitingler düzenlenmeye başlanmıştır. Sivas Kongresi’nde toplanılacağı haber verilmeden önce, Erzurum’da bir kongre toplanmıştır.¹⁷⁰ Erzurum Kongresi’nde alınan kararlar Sivas Kongresi’nin de temel niteliğini oluşturmuştur. Kongre kararları arasında yer alan “*Milli sınırlar içerisinde vatan bir bütündür bölünemez*” maddesi ve yine “*Manda ve himaye hiçbir şartta kabul edilemez*” maddesi Mustafa Kemal’in memleketin kurutuluşu için öne sürülen tezlere sürdüğü “*Ya İstiklal Ya Ölüm!*” anti-tezinin ortaya sürülüşüdür. 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında gerçekleşen kongrenin ardından Sivas Kongresi’ne doğru ilerleyen süreç, Balıkesir Kongresi (26-30 Temmuz 1919) ve Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919) gibi önemli toplantılarla devam etmiştir. Bu kongreler, milli birlik ve beraberliğin sağlanması ve işgallere karşı direniş için halkın uyanışını teşvik etmek amacıyla düzenlenmiştir.¹⁷¹

Amasya Genelgesi’nin ardından toplanması kararlaştırılan Sivas Kongresi, 4-11 Eylül tarihleri arasında gerçekleşti. Bu kongre, Milli Mücadele’nin ideolojik temellerini anlamak açısından kritik kararlar içeriyordu. Manda ve himaye sistemlerinin kesin olarak reddedilmesi ve bağımsız bir milli devletin kurulmasının kabulü gibi önemli kararlar alındı. Ayrıca, bölgesel kurtuluş çareleri arayan cemiyetlerin tek bir çatı altında, “*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*” adı altında birleşmesi kararlaştırıldı. Bu kararlar, Atatürk’ün manda ve himaye sistemlerini beyhude ve akıl dışı bulduğu düşüncesine ve bölgesel kurtuluş çarelerine sunduğu anti-teze, yani “*Ya İstiklal Ya Ölüm*” düşüncesine Erzurum Kongresi’nde ortaya sürülmesinden sonra resmi olarak uygunluk sağlamış oldu. Ayrıca, Milli Mücadele’nin ideolojik temellerini oluşturan Kuvay-i Milliye düşüncesi de bu kongrede

¹⁶⁹ Atatürk, a.g.e., s. 52.

¹⁷⁰ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir 1998, s. 167-168.

¹⁷¹ İnan, a.g.e, 2018, s. 35-36.

resmi olarak kabul edildi.¹⁷² Bu kongrede tartışılan, Osmanlı Meclis-i Mebusan’ın işgalci devletler tarafından açılmasının engellenmesi düşüncesi, Meclis-i Mebusan’ın son kez toplanması sürecini başlatarak aynı zamanda Milli Mücadele’yi yönetecek olan Heyet-i Temsiliye’nin kuruluşunu sağlayacaktır. Sivas Kongresi’nden sonra Osmanlı Hanedanı ve Damat Ferit Paşa Hükümeti, İstanbul’un Anadolu üzerinde herhangi bir hakimiyetinin kalmadığını anlamıştır. Bu nedenle, Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etmiş ve yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur. Ali Rıza Paşa Hükümeti, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni ve yönetimindeki Heyet-i Temsiliye’yi tanımış ve Osmanlı Mebusan Meclisi’nin tekrar toplanmasını kararlaştırmıştır. Heyet-i Temsiliye, Meclis-i Mebusan’a gitmeden önce, milletin iradesini savunmak ve Sivas Kongresi kararlarını kabul etmek adına önceden toplanarak “*Felah-ı Vatan*” grubunu kurmuştur.¹⁷³ 1920 yılına gelindiğinde işgal atmosferi belirginleşmiş ve Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı toplanmıştır. Meclis-i Mebusan’da istekler açıktır: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni temsil eden Felah-ı Vatan Grubu, kabul edilen *Misak-ı Milli Kararlarını* savunmaktadır. Ancak, İtilaf Devletleri’nin baskısı altındaki Sultan VI. Mehmed Vahdettin ve sadrazam, Egedeki Yunan işgalini hızlandırmak ve Kuvay-i Milliye’yi oradan çıkarmak istemektedir. Misak-ı Milli Kararları kabul edilmiş olsa da yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti tarafından uygulanmamıştır. Meclis-i Mebusan’ın toplanmasından iki ay sonra, İstanbul resmen işgale uğramış ve Meclis-i Mebusan dağıtılmıştır.¹⁷⁴

İstanbul’un işgale uğramasının ardından, Meclis-i Mebusan’ın dağılmasının hemen akabinde, 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi’nde tekrar kurulmuştur. Bu aynı zamanda Milli Mücadele’nin “*Kongreler Dönemi*”nin sona erışı ve “*Askerî ve Siyasi Dönem*”in başlangıcıdır. Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasıyla birlikte, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin liderliğindeki Ankara Hükümeti, milleti temsil eden tek irade olmuş, gasp edilen millet iradesi altındaki İstanbul Hükümeti ise aynı sene Sevr Antlaşması’nı imzalamıştır. Sevr Antlaşması, işgallerin resmi olarak başladığı bir dönemin akıbetini tarihe kaydetmiştir. Ankara Hükümeti ise bu antlaşmayı tanımamış ve askerî sahada geçerliliğini reddetmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğinde, Batı Cephesini İsmet Paşa, Doğu Cephesini Kazım Paşa yönetmiş, Kuvay-ı Milliye ordularından destek alınmış ve sonuç olarak 1922’ye kadar önemli askerî mücadeleler verilmiştir, nihayetinde Osmanlı Saltanatı’nın kaldırılmasına kadar uzanmıştır. İtilaf Devletleri’nin desteklediği isyanlar bastırılmaya çalışılmış ve önemli bir mücadele yürütülmüştür. Bu dönemde özellikle SSCB ile diplomatik ve askerî ilişkiler önem kazanmış, Büyük Millet Meclisi ise yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerini atmıştır.¹⁷⁵

¹⁷² İnan, a.g.e., 2018, s. 38-41.

¹⁷³ Aybars a.g.e., s. 178.

¹⁷⁴ İnan, a.g.e., 2018, s. 66-67.

¹⁷⁵ Akşin, a.g.e., 2023, s. 141-182

Sonuç

Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi modern çağın temel fikirlerini benimseyen milliyetçilik, milli tarih, dil, sanat ve bilim gibi unsurların etkisiyle gelişir. Bu unsurlar, milli kültürün oluşmasına ve milli şuuru inşa etmeye katkıda bulunur. Bu da milli kimliği oluştururken, aynı zamanda milletin yaşadığı topraklarda bir sermaye oluşturan burjuvazinin milli ekonomiyi geliştirmesine yol açar. Milli kimlik ve milli ekonomi birleşerek milliyetçi ideolojiyi şekillendirir. Bu ideolojinin temel amacı ise milletin yaşadığı topraklarda milletin çıkarlarını korumaktır. Ancak bu, siyasi iktidarı elde ederek gerçekleştirilebilir. Milliyetçiliğin elde ettiği siyasi iktidarın en somut hali ise milli devlettir.

Dünya çapındaki muadillerine kıyasla gecikmiş olsa da, Türk milliyetçiliği, iktisadi, siyasi ve sosyal sebeplerden ötürü Tanzimat döneminde filizlenmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminin istibdat havası altında Ahmed Vefik Paşa, Süleyman Hüsnü Paşa, Gaspıralı zade İsmail Bey, Hüseyinzade Ali Turan Bey, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi ideologlar sayesinde, Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya’nın tahakkümü altındaki Türk toplulukları arasında yavaşça gelişmiştir. 24 Temmuz Jön Türk İhtilali’nin ardından iktidara gelen İttihat ve Terakki döneminde, Türk milliyetçiliği giderek yükselmiş ve 1911-12 Trablusgarp Savaşı, 1912-14 Balkan Savaşları ve 1914-18 Birinci Dünya Savaşı’nın motivasyon kaynağı olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, bu tarihsel dönemeçteki ideolojik temellerden birinde yetişmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı’ndan yenilgiyle ayrılmış ve 1918 Mondros Mütarekesi’ni imzalayarak savaştan çekilmiştir. Ancak, Mondros Mütarekesi’nin ardından, henüz kalıcı bir barış antlaşması imzalanmadan, savaşın kazananları olan İtilaf Devletleri hukuksuz bir şekilde işgale girişmiştir. Savaşlarda yorgun düşen Türk milleti, bu işgallere bölgesel tepkilerle yetinmiş ve hukuki haklarını koruyabilmek amacıyla müdafaa-i hukuk cemiyetlerini kurmaya başlamıştır. İtilaf Devletleri’nin tahakkümü altındaki padişah daha sonra İtilaf Devletlerine yanaşan Damat Ferit Paşa Hükümetini iktidara getirdiğinde, İstanbul sessiz kalmış ve halk kendi haklarını aramaya devam etmiştir.

Mondros Mütarekesi’nin imzalandığı dönemde 7. Ordu Kumandanı olan ve daha sonra ordusu lağvedilerek İstanbul’a getirilen Birinci Dünya Savaşı’nın Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa, işgale karşı olan kumandanlardan biriydi. İstanbul’a geldikten kısa bir süre sonra Samsun’a gönderilerek bölgesel ayaklanmaları bastırmakla görevlendirildi. Bu görevi sırasında halkın isyanlardan rahatsız olduğu gerçeğini daha net bir şekilde anladı ve bu durumu İstanbul’a defalarca bildirdi. Ancak sonuç alamayınca önce Havza’ya, daha sonra Amasya’ya giderek iki genelge yayınladı ve işgale karşı bir direniş başlattı. Mustafa Kemal Paşa, bölgesel olarak örgütlenen Türk milletini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleştirerek, Osmanlı Meclis-i Mebusan’ın toplanmasını sağladı ve bu direnişin haklarını savunduğu Misak-ı Milli’yi, yani Milli And’ı kabul ettirdi. Ancak İtilaf Devletleri’nin işgali resmen gerçekleştiğinde ve meclisi dağıttığında, Ankara’da yeni bir Millet Meclisi kurdu. Millet Meclisi’nin kurulmasının ardından, Kuvay-ı Milliye’nin çıkarlarını siyasi, diplomatik ve askerî alanda silah arkadaşları ve Türk milleti ile birlikte

savundu. Bu sürecin sonunda Osmanlı saltanatı sona erdi ve bir milli Türk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti kuruldu.

Kuşkusuz, Milli Mücadele milliyetçi bir harekettir ve temelinde milliyetçi bir motivasyon barındırır. Hakları ve çıkarları hiçe sayılan ve savaştan yorgun düşmüş bir millet, yaşadığı coğrafyada bölgesel kurtuluş çareleri aramış ve vatanını ancak bu şekilde kurtarabileceğini düşünmüştür. Vatan, milletin yaşadığı coğrafyadır ve vatanını korumak aynı zamanda milletin çıkarlarını korumak anlamına gelir, yani milliyetçiliğin bir gereğidir. Öte yandan, gençliği boyunca yaşadıklarıyla ve okuduklarıyla özgürlüğün ve bağımsızlığın ne kadar önemli olduğunu gören Mustafa Kemal Atatürk, Türk milleti için bu değerlerin daha da önemli olduğunu rasyonel bir şekilde değerlendirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son günlerini yaşadığını düşünen Atatürk, Türk milletinin ancak özgür bir vatanında ve çıkarlarının savunulduğu bir milli devlette yaşayabileceğine inanmıştır. Bu inanç, Amasya Genelgesi’nden Sivas Kongresi’ne kadar olan süreçte birçok önemli örnekle doğrulanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, bu nedenle manda ve himayeye karşı çıkmış ve bunları reddetmiştir. Ayrıca, bölgesel kurtuluşu bir çare olarak gören cemiyetleri, Kuvayı Milliye düşüncesi altında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleştirmiştir. Öte yandan, milletin haklarının gasp edildiği Son Osmanlı Meclis-i Mebusan’ın dağıtılmasının ardından Ankara’da Büyük Millet Meclisi toplanmıştır. Türk milletini son bir kez topyekun savaşa götürerek emperyalist emellere sahip İtilaf Devletlerini, Türk milleti ve silah arkadaşlarıyla birlikte topraklarından püskürtmüştür. Türk Milli Mücadelesi, dünya tarihinde bir ilki teşkil etmektedir. Kavalalı Mehmed Ali Paşa Ayaklanması ve Baltalimanı Sözleşmesi’nden sonra yarı sömürge olan bir devletin milletini tamamen sömürge olmaktan kurtaran ve sonunda milli bir devlet kuran bir harekettir. Milli Mücadele, siyasi, sosyal, askerî, hukuki vb. her açıdan milliyetçi motivasyonla gerçekleşmiş ve sonunda milli bir devletin kurulmasına yol açmıştır. Bu milliyetçi motivasyonun sonucunda kurulan milli devlet olan Türkiye Cumhuriyeti de milliyetçi temellere sahip bir devlettir.

KAYNAKÇA

Akçura, Yusuf, *Yeni Türk Devleti’nin Öncüleri (1928 Yılı Yazıları)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Akçura, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, (der. Enver Ziya Karal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Bs., Ankara, 2016.

Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C. 1, Cem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1992.

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 33. Bs., İstanbul, 2023.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Alfa Yayınları, 45. Baskı, İstanbul 2017.

ERSERGİN, Mevlüt Can, (2024), “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşunda Milliyetçiliğin Rolü Ve Milli Mücadele Döneminde Milliyetçi Motivasyon”, *AUSBD*, 7(14) 119-142

Atatürk, Mustafa Kemal, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*, (der. Afet İnan), Milliyet Matbaası, Ankara, 1930.

Aybars, Ergün *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir 1998.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Makedonya Dağlarından Kafkasya’ya Enver Paşa”, C.3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.

Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, 15. Baskı, Ankara 2019.

Bora, Tanıl, *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasal İdeolojiler*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2020.

Breuilly, John, *Nationalism and The State*, Manchester University Press, Manchester 1993.

Gellner, Ernst, *Uluslar ve Ulusculuk*, (çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Bozdoğan), İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Nilüfer Yayınları, Ankara 2011.

Hart, Basil Liddel, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2018.

Heyd, Uriel, *Türk Ulusculuğunun Temelleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979.

Heywood Andrew, *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*, (çev. Hüsamettin İnanç), Adres Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2013.

İnan, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, İş Bankası Kültür Yayınları, 30. Baskı, İstanbul 2023.

İnan, Afet, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2018.

Kodaman, Bayram, *Cumhuriyetin Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk*, Alter Yayınları, Ankara 2015.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Müderrişoğlu, Alptekin, *Kurtuluş Savaşı’nın Mali Kaynakları*, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara 1974.

Smith, Anthony D., *Milliyetçilik Kuram İdeoloji Tarih*, (çev. Hüsrev Yolsal), Atıf Yayınları, Ankara, 2013

Oran, Baskın, *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 1990.

Ortaylı, İlber, “Millet: Osmanlılarda Millet Sistemi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara 2020, ss. 66-70.

ERSERGİN, Mevlüt Can, (2024), “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşunda Milliyetçiliğin Rolü Ve Milli Mücadele Döneminde Milliyetçi Motivasyon”, *AUSBD*, 7(14) 119-142

Ortaylı, İlber, *Çarlık Dünyasında Türkçülük Hareketleri Gaspıralı İsmail Bey*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1968.

Ortaylı, İlber, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Yayınları, Ankara 2018.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.

Özcan, Azmi, “Osmanlıcılık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, ss. 485-487.

Turan, Şerafettin, *Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünceler, Kitaplar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

Uzun, Turgay, *Türk Milliyetçiliği ve MHP*, Ebabil Yayınları, Ankara 2005.

Yüce, Nuri, “Akçura Yusuf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 228-229.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/amasyagenelgesi>: 22.05.2024.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/havza-genelgesi>: 22.05.2024.

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876>: 16.05.2024.

ANKARA ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. Yayınlanması istenen makalenin Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Yönetim Kurulu tarafından belirlenen yazım kuralları çerçevesinde yazılmış olması şarttır. Eserdeki imla ve bilgi hatalarını düzeltmek yazarın sorumluluğundadır.
2. Yayınlanması için gönderilen makaleler, Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu tarafından incelenmek üzere hakemlere gönderilir.
3. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu, hakemlerden gelen raporları inceleyerek makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verir. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu hakem raporlarından bağımsız olarak makaleyi yayınlama hakkını saklı tutar.
4. Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler yazarlarına geri gönderilir. İstenen sürede dönüş yapmayan yazarların Editör Kuruluna ulaştırılmayan çalışmaları yayından düşürülür.
5. Editör Kurulunda onaylanan çerçeve dahilinde düzeltilmesi yapılan makaleler Yönetim Kurulu'na sevk edilir.
6. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Yönetim Kurulunca yayınlanması onaylanan makaleler yayınlamak üzere sıraya alınır.
7. Yazar, Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu tarafından kendisine tebliğ edilen (makale düzeltme süresi, yazım kuralları vs.) hususlarını zamanında yerine getirmek zorundadır.

YAZIM KURALLARI

1. Derginin yazım dili Türkçedir. Ancak İngilizce yazılmış çalışmalar da yayınlanabilir. Yazım ve noktalamasında ve kısaltmalarda TDK İmlâ Kılavuzu'nun en son baskısı esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır. İmlâ Kılavuzu ve Türkçe sözlüğe, <http://www.tdk.gov.tr> adresinden de ulaşmak mümkündür.
2. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, özetler ve kaynakça dâhil 25 sayfadan fazla olmamalıdır.
3. Makalenin başlangıç kısmında, Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış makale başlıklarını da içeren 250 kelimeyi aşmayan özet ile Türkçe ve İngilizce beş anahtar kelime bulunmalıdır.
4. Yazar adı, ortaya, italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.
5. Yazı karakteri Times New Roman, 11 punto, satırlar tek aralıklı, dipnotlar 9 punto ve tek aralıklı yazılmalıdır.
6. Makalelerde sayfa numarası kullanılmamalıdır.
7. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Yayın İlkeleri'ne uygun olarak düzenlenmeyen makaleler değerlendirilmeye alınmayacaktır.

SAYFA DÜZENİNE İLİŞKİN ESASLAR

1. Paragraf yazısı, ilk satır 1 cm, paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı, satır aralığı tek olmalıdır.
2. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı üstten 2,5 cm, alttan 2,5 cm, sol 2,5 cm, sağ 2,5 cm, cilt payı 0, üst bilgi 1,25 cm. alt bilgi 1,25 cm olmalıdır.

3. Alt başlıklar kendisinden önce gelen başlıkla aynı hizada olmalıdır. Alt başlıkların yalnızca ilk harfleri büyük harfle başlamalıdır.

AUSBD / AIJSS
ANKARA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
ALTI AYDA BİR ÇIKAR/PERIODICAL PUBLISHED EVERY SIX MONTHS

DİPNOT YAZIMINDA KULLANILACAK KAYNAKLARIN YAZIMI İLE İLGİLİ ESASLAR

1. Göndermeler (referanslar), Ankara Sosyal Bilimler Dergisi'nde dipnotlar sayfa altında numaralandırılarak verilecektir.
2. Atıfta bulunulan kaynağın tam kimliği verilecektir, atıfta bulunulmamış eserler kaynakçada gösterilemez.
3. Aynı kaynağa yapılan atıflarda kitaplar için, a.g.e., makaleler için a.g.m., tezler için a.g.t., aynı sayfa için Aynı yer kısaltmaları kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA YAZIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. Kaynakçada yazar soyadı başta, adı ise sonda verilmelidir.
2. Kaynaklar alfabetik sıra ile verilecek.
3. Makalelerde sayfa numaraları tam olarak belirtilecektir.

Atıf İçin Örnekler:

Kitap:

Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, 11. bs., s. 115.

Sonraki atıflarda: İnalçık, a.g.e., s. 123.

Yazarın birden fazla eseri olması halinde, sonraki dipnotlarda: İnalçık, Klasik Çağ, s. 123.

Makale:

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea", Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), s. 101.

Sonraki atıflarda: Uzunçarşılı, a.g.m., s. 101.

Kaynakça İçin Örnekler:

Makalelerde kullanılan kaynak ve araştırmalar makale sonunda bu başlık altında gösterilmelidir. Kaynakça, bu başlık altında yeni bir sayfadan başlamalı ve 9 punto yazılmalıdır. Sadece metin içinde atıfta bulunulan kaynaklar yer almalı ve yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir:

Kitap:

İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

Makale:

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea", Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), ss. 99-106.